

Tîrroj

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî
Sal: 4 Hejmar: 23 15 Sermawez - 15 Berfanbar 2006 · 4 YTL

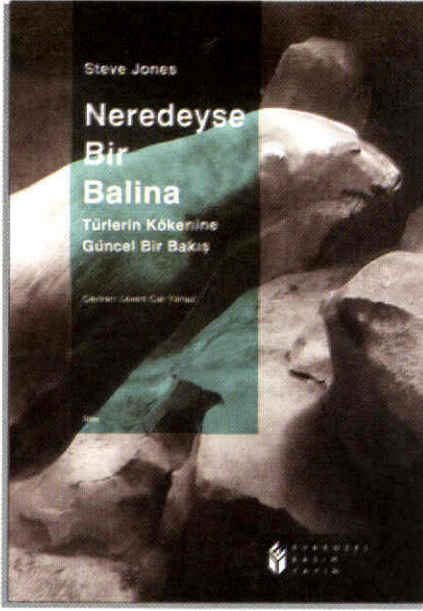

Kürdün doğayla imtihanı *Mustafa Kara*, **Yoksullar Ey!** *Letîf Helmet*, **Lehî Sedat** *Yurttaş*, **Kürt Kadınları Teâlî Cemiyeti'nden günümüze** *Ayşe Hür*, **Berfekurdên** *Orhan Pamuk* *Rohat Alakom*, **Ateşkes ve 'düz ovada siyaset'** *Orhan Miroğlu*, **Êzdiyatî ne Zerdeştî ye** *Receb Dildar*, **Stranên Qedex: Wêrekiya newêrekekî** *Sîrwan H. Berko*, **Avrupa'daki üniversitelerden farkımız yok** *Prof. Abbas Weli*, **Töre, Sıla ve kadın ezilmişliğinin saklanan yüzü** *Nazan Üstündağ*

Dosya: Ortadoğu'nun ortasında, Ortadoğu'nun uzağında...

Nuray Sancar, Handan Çağlayan, Mehmet Bayrak, İsmail Beşikçi, Tanıl Bora, Aytekin Yılmaz

YENİ YAYIN DÖNEMİNDE 10 YENİ KİTAP

Prof. Steve Jones *Neredeyse Bir Balina* kitabında Darwin'in *Türlerin Kökeni* kitabına güncel bir yaklaşım sunarken, evrim kuramı üzerine yürüyen birçok tartışmaya da bugünün bilgileri ile ışık tutuyor.

544 Sf. 16 YTL

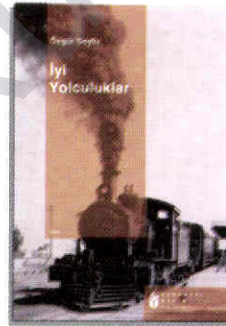
224 Sf. 8.5 YTL

336 Sf. 12 YTL

80 Sf. 4 YTL

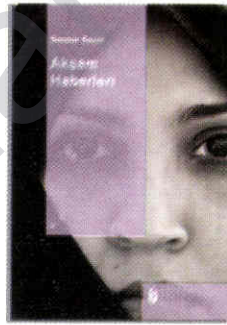
96 Sf. 5 YTL

304 Sf. 10 YTL

32 Sf. 3.5 YTL

56 Sf. 4 YTL

96 Sf. 7 YTL

168 Sf. 6 YTL

YAYINCILIĞIN TOPLUMCU, GERÇEKÇİ DAMARI OLMAK HEDEFİYLE ÇIKTIĞIMIZ YOLDA 18 YILIMIZI DOLDURDUK. BU YOLDA 300'Ü AŞAN ESERE ULAŞTIK.

EVRENSEL BASIM YAYIN

KAMERHATUN MAH. ALHATUN SK. NO: 27 BEYOĞLU İSTANBUL

T: (+90) 212 361 09 07 (PBX) F: (+90) 212 361 09 04 W:

www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

Kürdün doğayla imtihanı! - <i>Ezmûna kurdan a bi xwezayê re-</i> Mustafa Kara	2
Hejarrino! - <i>Yoksullar Ey!</i> - Letîf Helmet	4
Neriman Oyman: Ağlayanın yanında olmaktır mesele - <i>Mesele ew e ku mirov li cem yê digiri be</i>	5
Lehî - <i>Sel</i> - Sedat Yurttaş	9
Wusê Fandê û Saxe ra - <i>Wusê Fandê ve Saxe</i> - Abbas Doxan	10
Kürt Kadınları Teâlî Cemiyeti'nden günümüze - <i>Ji Tealî Cemiyetiya Jinên Kurd heta îro-</i> Ayşe Hür	12
Refleksên klasîmê û helbesta nûjen - <i>Klasizmin refleksleri ve modern şiir</i> - İrfan Amîda	15
Berfekurdên Orhan Pamuk - <i>Orhan Pamuk'un kardan Kürtleri</i> - Rohat Alakom	16
Ateşkes ve 'düz ovada siyaset' - <i>Şerawestî û 'siyasete li deştê'</i> - Orhan Miroğlu	20
Êzdiyatî ne Zerdeştî ye - <i>Yezidilik, Zerdüştlük değıldir</i> - Receb Dildar	22
Gilgameş ve Dewrêş - <i>Gilgamêş û Dewrêş</i> - Dr. Ömer Uluçay	24
Dosya: Ortadoğu'nun ortasında, Ortadoğu'nun uzağında...	27-44
<i>Nuray Sancar, Handan Çağlayan, Mehmet Bayrak, İsmail Beşikçi, Tanıl Bora, Aytekin Yılmaz</i>	
Stranên Qedex: Wêrekiya newêrekekî - <i>Yasaklı türküler: Korkağın cesareti</i> - Sîrwan H. Berko	45
Seydayê Melle İskender - Eyyüp Güven	47
Prof. Abbas Welî: Avrupa'daki üniversitelerden farkımız yok - <i>Ferqa me ji zanîngêhên Ewropayê nin e</i>	48
Sömürgeciliğin 'keşif kolu' olarak Antropoloji - <i>Weki 'Baskê hişê' yê dagirkeriyê Antropoloji</i> - Mustafa Akyol	50
Bîranînên welatparêzekî dilpak - <i>İyi yürekli bir yurtseverin anıları</i> - Lokman Polat	54
Töre, Sıla ve kadın ezilmişliğinin saklanan yüzü	57
<i>Tore, Sila û rüyê eciqandiyê jinê yê ku tê veşartin</i> - Nazan Üstündağ	
Kürt film festivalleri ve Kürt sineması - <i>Festivalên filmên kurdan û sinemaya kurdî</i> - Devrim Kılıç	60
Pirtûk - Muzik - <i>Kitap - Müzik</i>	62
Bulmaca - <i>Xaçepîrs</i>	64

Helbest - Şiir: *Nezir Elmas, Akman Gedik, Müslüm Aslan, Lâtîf Mahmat, Salihê Kevirbirî*
Wêneyê Bergê (Kapak Resmi): Salvador Dali

TÎR

Sal: 4 Hejmar: 23 / 15 Sermawez - 15 Berfanbar 2006 Yıl: 4 Sayı: 23 / 15 Kasım - 15 Aralık 2006

Kovara Du Mehi Çandeyi Huneri İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

Li Ser Navê "Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A.Ş." Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A. Ş. Adına

Xwedî û Berpîrsê Nivîseran: Şiar Can Şener Sahibi ve Yazışleri Müdürü: Şiar Can Şener

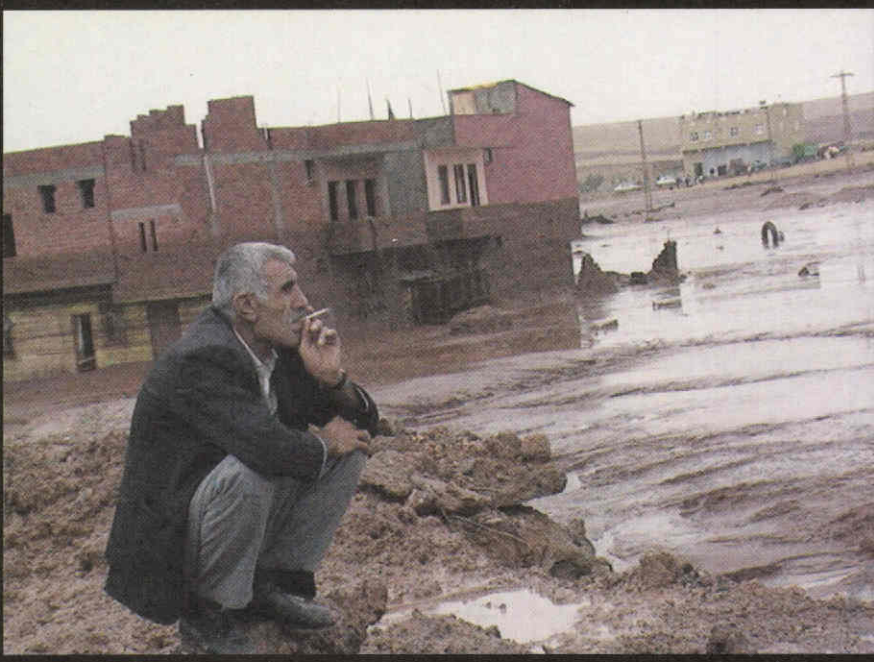
Navnişan (Adres) Kamer Hatun Mh. Alhatun Sk. No: 27 / 4-A Beyoğlu - İstanbul Telefon 0212 297 77 95 Faks 0212 361 09 04

Nüneriya Diyarbekir / Diyarbakır Temsilçiliği: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 1 D: 2 Yayın Türü: Yerel Süreli

web: www.tiroj.net • e-mail: info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Emintaş Kazım dincöl sit. No: 81 / 229 Davutpaşa - Topkapı

Belavkirin / Dağıtım: Yay-Sat • Abone Koşulları: 6 sayı: 24 YTL., 12 sayı: 48 YTL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul • Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

Kürdün doğayla imtihanı!

MUSTAFA KARA

Reyhan Gül, doğum gününü soran arkadaşlarına "Büyük selden 4 ay önce doğmuşum" diyecekti büyük ihtimalle. Yaşayabilseydi eğer, kafa kağıdının doğum günü hanesinde "1 Ocak" yazan milyonlarca çocuktan biri olacaktı... Kısmet olmadı.

Gazete haberlerinin anlattığına göre Diyarbakır Çınar'dandı Reyhan. Dört yaşındaki ağabeyi ile sel suları alıp götürdü onu uzaklara... Çoğu çocuk 50'ye yakın insan gibi... Çınar'dandı, Hakkari'dendi, Şemdinli'dendi, Bismil'dendi, Silvan'dandı, Urfa'dandı, Batman'dandı Reyhan... Kiminin güneyinde, kiminin doğusunda, kuzeyindeydi; dünyanın orta yerindeydi Reyhan, hayatın başlangıcında...

Ne kadar çetin olursa olsun; doğayla barışık bir yurdun evladıydı oysa. Gün gelecek, miting meydanlarında "kafa kağıtları" nı sallayarak 83 yıllık Cumhuriyet'ten hakkını isteyen ağabeyleri ile bir olacaktı belki... Ama olmadı...

Ölüm, "irtica" ve "bölücü" tehditlere karşı yapılan tantana ile kutlanan Cumhuriyet Bayramı'ndan birkaç gün sonra adı "Cumhuriyet" olan bir mahallede buldu onu ölüm. Babasının "10 dakika önce haber verilseydi can kaybı olmazdı. Gece panzerle çıkıp vatandaşları rahatsız ediyorlar da, böylesi bir afet zamanında panzerlerle insanları uyarmamak normal bir şey mi?" sorusu kaldı geriye...

Abartacak bir şey yok!

"Abartacak bir şey yok" dedi Başbakan. Sele onca

kurban vermiş bir ülkenin Başbakan'ı... Bu sözleri söylediğinde, daha görmemişti sel bölgesini... Gitmesi bile iki haftadan fazla aldı; Siirt milletvekili Başbakan'ın sular altında kalmış kentlere... Ondan önce bölgeye giden bakanları da onu aratmadılar doğrusu!

Tarım ve Köyişleri Bakanı Mehmet Mehdi Eker'in Diyarbakır'ın Çınar ilçesi Cumhuriyet mahallesinde; yani dört aylık Reyhan Gül'ün öldüğü yerde yaptığı açıklama ibret doluydu: "Çarpık kentleşmenin bir acı sonucu ile karşı karşıyayız. Çınar merkezinde herhangi bir sorun yok. Ama olmaması gereken bir yerde sonradan dere yatağında evler yapılmış maalesef. Bu şekilde bir acıyı ve tecrübeyi maalesef yaşadıkten sonra çarpık kentleşmenin olumsuz sonuçlarını burada öğrenmiş bulunuyoruz. Bundan sonra inşallah bundan ders alınır ve gerekli tedbirler alınır."

Adı üzerinde "Köyişleri" bakanı... Yıllardır süren savaşta kaç köyün boşaltıldığını, kaç köyde insanlara yaşama şansı bırakılmadığını nereden bilecek! Seli engelleyecek yegâne gücün ağaçlar olduğunu da bilemez bir Tarım ve Köyişleri Bakanı. Elbette, oluşması yıllar alan ormanların neden ve nasıl yakıldığını da...

Cümleleri dikkatle bir kez daha okuyun; "...Çarpık kentleşmenin olumsuz sonuçlarını burada öğrenmiş bulunuyoruz" derken özne "biz", yani Bakan da "yeni öğrenenler" safında... Ama, "İnşallah bundan ders alınır ve gerekli tedbirler alınır" derken cümlede özne yok! Bakan'ın ve hükümetinin yapmayacağı kesin, ama kim yapacak, nasıl yapacak belli değil. Allah'a havale

edilmiş bir dünyevi işi daha işaret ediyor; kulak tırmalayan "inşallah" sözü...

Adı Cumhuriyet!

Küçük Reyhan'ın akrabası Nimet Gül, sel gecesini Evrensel gazetesi muhabiri Derya Karaçoban'a şöyle anlatıyor: "Ben elimde 4.5 aylık çocukla saatlerce 11 kişi damın üstünde bekledik yağmurun altında. Yüzlerce insan aynı durumdaydık. Karanlıkta görülelim diye üzerimizdeki kıyafetleri yaktık. Yüzbaşını aradım. Bana 'Emniyet bölgesine girmediği için bir şey yapamıyoruz' dedi. Polisi arıyorum, onlar 'Bir şey yapamayız' diyor. Operasyon olsa 10 helikopter gelirdi anında. 'Helikopter gönderemiyorum' diyor bana. Saatlerce aramadığım yer kalmadı. Devlet onlarca insanın çığlıklarını duymadı."

Şehirlerde askerleri, tankları; dağlarda özel timleri, itirafçı bozuntusu kontraları görmeye alışmış; görev bölgesi ve tanımının "olağanüstü" yapılageldiği bir bölgede, en insani görev karşısında yaşanan bu vurdumduymazlığı neye bağlamalı?

Adı "Cumhuriyet" konmuş bir mahalleden söz ediyor Cumhuriyet'in Bakanı. Yani, mahallenin adı gösteriyor ki; devlet fazlasıyla "haberdar" bu yerleşimden... Ama suçlu yine de sele giden Reyhan'lar... "İnsan yaşadığı toprağa benzer" demiş ya şair; Çınar'ın Cumhuriyet mahallesi ne kadar da benziyor 83 yıllık Cumhuriyet'e... Kuran yanlış kurmuş, yerleşen yanlış yere yerleşmiş, felaket gelmiş vurmuş... Cumhuriyet mahallesi gencecik evlatlarını yitiriyor, yitirdiği çocuklarına ağlıyor...

TMMOB Genel Başkanı Mehmet Soğançı'nın Diyarbakır'da sel raporunu açıklar söylediği "Sorun köyden kente göç ve köy boşaltmaları ile yakından ilgili. Göç ekonomik gelişmelerin değil son 20 yılda damgasını vuran çatışma ortamının sonucu" cümlesi ile İnşaat Mühendisleri Odası Diyarbakır Şube Başkanı Tansel Önal'ın okuduğu rapordaki "Böylesi ağır ve acı dolu bir tablonun ortaya çıkmasının en önemli nedeni son 20 yılda yaşanan çatışmalı ortamda, güvenlik ve asayiş nedeniyle yaşanan zorunlu göçün yarattığı çarpık kentleşmedir" tespiti önemli. Çünkü, Çınar ilçesinin Cumhuriyet mahallesinden ekranlara dakika dakika yansıyan çığlıklar söylüyor: "Başka türlü olsaydı, şimdi 10 tane helikopter göndermişlerdi..."

Kastedilen bellidir; Diyarbakır sokaklarında eylem yapan çocuklardır mesela. 12 çocuğun öldürüldüğü eylemlerde çok fazla panzer, tank, helikopter gördü Diyarbakır. İşte onlar yoktu Cumhuriyet mahallesinde... Halkın vergileri savaşa ve silaha giderken; bütçeden aslan payı askere ayrılırken yapacak bir şeyler olmalıydı mutlaka. "Ordu Cumhuriyet'in bekçisi" ise eğer neredeydi helikopterler, panzerler, tanklar, tümen tümen askerler; Cumhuriyet'i seller

götürürken?

Ateşkesten sonra...

Kürt alışkıdır doğayla imtihana... Köyünden, toprağından sürülmesine; üç metre kar altında da öğrenmiştir hayatta kalmasını... Köyünden zorla koparılıp dere kenarlarına sürülmeseler, ormanlar yakılmasa, "altı üstü bir sağanak yağmur" olarak kalırdı bu felaket. 20 yıldır süren yıkıcı savaş olmasa farklı olurdu her şey.

Yazının başında söylemiştik; Kürt çocukları alışkıdır doğum günlerinin "doğa" olaylarıyla birlikte anılmasına... "Çiğ düştükten iki hafta sonra", "Karlarn erimeye başladığı gün", "Selden bir hafta önce"... Doğum tarihi hanelerinde "1 Ocak" yazılı olanların anlayabildiği türden bir "zaman" anlayışıdır bu.

O "tarih hesabı"yla konuşalım. "Ateşkesten bir ay sonra" oldu büyük sel. Genç yaşlı 50'ye yakın evladına mal oldu bu toprakların... Gönül ister ki; Reyhan Gül'ün hayatta kalan ve ondan iki hafta büyük olan kuzeni 18 yaşına bastığı gün, kim bilir belki İstanbul'daki bir üniversite kantininde, doğum gününü soranlara, "Büyük selden dört buçuk ay önce" demesin... Bunun yerine, "Barıştan üç buçuk ay önce doğmuşum" diyebilsin; "Bu topraklarda yaşayan herkesin tarihin en büyük acılarını yaşamak üzere olduğu günlerde; insanların sokaklarda linç edildiği günlerde, kan dökmek için bıçaklar bilenirken doğmuşum. Doğmuşum ve üç buçuk ay sonra bu topraklara barış gelmiş."

Savaşlar da biter

Sel gider kum kalır... Savaşlar da biter bir gün... Acılar diner, yaralar kapanır; yürekte ince bir sızı bıraksa da... Reyhan'ı geri getirmek ne mümkün; ama kardeşleri mutlaka soracak üzerlerindeki yükü taşımaktan kaçanlara, bugün ne yaptıklarını...

AKP'li Bakan Eker'in, "Yaşayarak öğrenmiş bulunuyoruz" dediği felaketin bir benzerini de, yeniden konuşmaya başlayan silahlarla yaşamamak için ne yapmalı? Sel göz göre göre geldi, savaşa göre örgütlenmiş devletin silahlı gücü yoktu ortalarında. Ama, bugün uçmayan helikopterler, yarın uçmaya başladığında suların içinden insan kurtarmayacak. Orası kesin. Ormanlar yine yanacak, yine köyler boşalacak, yine insanlar ölecek... Doğuda da, batıda da acılar arttıkça, umut bu topraklardan uzaklaşacak. Barış da...

Savaş da sele benzer... Damla damla biriken suyun önüne ne gelirse alp sürüklemesi gibi, sürükler, savurur ikircikli olanı... "Silahlar sussun" çağrısını tek bir tarafa yapanlar, bugün o "tek taraf" silahları susturduğunda, susmamalı! Hele sıfat olarak "aydın"ı taşıyorlarsa adlarının ötünde... ❀

YOKSULLAR EY!

Eğer kuşkunuz varsa sesimin sesiniz olduğundan
Renklerimin renkleriniz...

Eğer kuşkunuz varsa acımın acınız olduğundan
Ağzımın ağzınız...

Yırtın şiirlerimi

Değersiz bir heykel gibi paramparça edin beni

Eğer ahlakım ahlakınız değil diye düşünüyorsanız

Ya da burjuva olduğumu

Adımı paslı bir cisim gibi kazıyın

Eğer sizin gibi emekçi olmadığımı düşünüyorsanız

Sizin gibi dertli ve kederli

Kuşkunuz varsa yanı benden

Öldürün yüreğinizdeki beni

Büyük harflerle yazın

Yalancı ve korkak bir şair öldü diye...

(Çeviren: Berken Bereh)

HEJARINO!

Ger we hest kir, dengê min yê we nîn e

Rengê min, yê we nîn e

Ger we hest kir, xema min ya we nîn e

Devê min yê we nîn e

Helbestên min bidirînin

Mîna peykerekê kirêt, nûn biherifînin

Ger we hest kir, mîna we ne birçî me

Ger we hest kir, li dervey zîncê we dijî me

Ger we hest kir, burjuwa me

Navê min, mîna jengê parey bîrenî

Ger we hest kir, mîna we zehmetkêş nîn im

Mîna we kaniya xem, jan û êşa nîn im

Ger we hest kir

Min di dilê xwe de bikujin

Bi hevokerî mezin binivîsin

Şûrek tirsinok û direwîn mir...

LETÎF HELMET

Ressam Neriman Oyman, 'Birileri acı çekerken ben o acıyı üstleniyor, onunla birikiyor, resimle taşıyorum' diyor.

Ağlayanın yanında olmaktır mesele

SERPİL İLGÜN

Usta ressam Avni Memedoğlu'nun, "Türkiye'nin büyük Kürt ressamı" olarak nitelediği Neriman Oyman'ın her yanına yeni bir sergi telaşının sindiği atölyesindeyiz.

Bütün duvarları kaplayan çeşitli büyüklükteki tuvallele zaten bir sergi salonunu andıran atölyedeki her resim bir çarpıcı masalın simgesel anlatımını yansıtır gibi. İçinde mitolojiyi, yaşanası zamanları, sarsıcı ayrıntıları ve mutlaka hüznü barındıran ama gerçeklikten kopmayan güçlü masallar...

....
"İlkokul dördüncü sınıfı bitirdiğim yıl, İstanbul'dan Van'a göçtük. Ernis köyüne. İstanbul'daki yaşantımızda aile açlık sınırına dayandığından, biz Van'a doymaya gidiyoruz. Ana rahmine gider gibi. Ama, anne baba yok. Köydeki ilk altı ay, ağlama dönemimdi. Altı ay sonra İstanbul'da bir ilaç fabrikasında çalışan annem geldi. Bize zamanın naylon bebeklerinden getirmişti. Bebeklerin yüzlerini çok hüznü bulmuştum. Ama o benim hüznümdü aslında. Dere kenarına gider, çamurdan yüzler yapardım. İlk yüklemeler başlamıştı."

Neriman Oyman, dere kenarında çamurdan yüzler yapmaya başladığında 10 yaşındadır. Annenin getirdiği bebeklerin, bebeklerle oynamanın günah olduğunu düşünen dayı tarafından bahçedeki ağaca asılmasını izlediğinde de 11.

Ailenin önce Erciş kasabasına, bir buçuk yıl sonra da yeniden İstanbul'a geri dönmesi yani çocukluğun bu travmalı göçleri resimle kurulan ilişkiyi güçlendirir ve artık resim yapmak Oyman'ın kendini ifa-

desinin neredeyse tek dilidir.

Çiçekli işçi tulumları

"Resim benim konuşma dilim olmuştur. Annem resimlerime bakarak anlıyordu mutlu olup olmadığımı. Okula devam edememiştim. İstanbul'da, bir süre ev işçiliği yaptıktan sonra çalışmam gerektiğine karar verildi."

Ne 14 yaşında çalışmaya başladığı tekstil fabrikasının yorgunluğu, ne de aynı günlerde tanıştığı TKP

Ağrı Dağı Konukları

gençlik kollarındaki faaliyetler, resimden alıkoymaz onu. Geceleri gizlice mum ışığında yapılan resimlerde ağırlıklı olarak çizilen mitoloji kahramanları, yıllar sonra Avni Memedoğlu atölyesine dahil olduğunda, fabrikalar ve çiçekli tulumlu işçilerle yer değiştirir:

"1990-1992 yılları arasında Avni Memedoğlu'yla çalıştığım dönemlerde, tam bir realisttim. Fabrikalar çizirdim. İşçi tulumları çizirdim, işçilerin tulumları çiçekliy-

di. Onları hep güzel görmek isterdim. Güvercinler, çiçekler yüklerdim. Hep bir yerlerinden çıkardı o güvercinler. Sonra fantastik dünyam ortaya çıkmaya başlamıştı. Mumda eriyen insanlar yapmaya başladım. Gözümde eritmek istediklerimi mum yapardım. Var etmek istediklerimi de kale gibi dikerdim. Böyle bir fantastik dünyaya girdim ve çıkamadım. Şu an da o dünyada ayaklarım yere çakılı yürüyorum, bazen uçuyorum da.

Ama realiteyi de bilerek. Sorarlar ya, 'Güzel resim mi, doğru resim mi?' diye. Tabii ki doğru resim. Çünkü, güzel görece bir kavram. Ama doğru, çok önemli bence."

Acıların üstlenmek...

Birbirinden çarpıcı renklerle bezenen ve gerçeklikten kopmayan bu fantastik dünyada ne anlatılırsa anlatılsın, iki şey dikkat çekiyor. Kadın yüzleri ve o yüzlerdeki ağır hüznün...

"Kan revan içinde ortalık. Nasıl gülebilirim, resimle-

NERİMAN OYMAN

1965 yılında İstanbul'da doğdu. 1990-1992 yılları arasında Avni Memedoğlu Atölyesi'nde çalışmalarını sürdürdü. İlk kişisel sergisini 1992'de açan Oyman, '92'den bu yana Asmalımescit'teki atölyesinde çalışmalarını sürdürüyor.

rim nasıl mutlu olabilir ki?

Empati yapmayı çok iyi biliyorum. Biri orada acı çekerken ben o acıyı üstleniyorum. Böyle biriktim, bunlar da taşmalarım" diyor Neriman Oyman. Ve bu taşmaların öyle "başı boş olmaması" gerektiğinin altını çiziyor.

"Resimlerimi bir tepki olarak kabul edebilirsiniz. Çünkü insanım ve tepkimi koymak zorundayım. Bu şart altında. Siyasi bir duruş olmalı. Olağanüstü kötü, acı-

masız bir düzen bu. Şiddetle karşı çıkıyorum ve başkaldırıyorum. Sanatımla başkaldırıyorum. Çünkü bu topraklardayım. Dünyanın acısı ve elbette kendi topraklarındaki insanların acısı beni çok ilgilendirir, ben de onlardan biriyim çünkü."

Bu yüzden işte, varlıkları uzun yıllar inkâr edilen, dilleri yasaklanan, kıyımlara uğrayan Kürt halkının yaşadığı acılar, bir Kürt ressam olarak Neriman Oyman'ın da acısıdır.

"Biz Kürtler bu kadar mı itildik, bu kadar mı acıya mahkûm edildik. Yazıktır. Bizim günahımız ne? Ana-

Truva

mızdan Kürt olarak doğmak mı? Yanlış anlaşılmasın. Asla ırkçılık yapmıyorum, ama Kürt kızı olduğumu, Kürt ressamı olduğumu asla unutmuyorum.”

'Sanatçılar, çıkın odalarınızdan'

Peki yaşanan bunca acı, örneğin savaş, Neriman Oyman resimlerine nasıl giriyor? Oyman, tamamlanmayı bekleyen truva atı resmini göstererek yanıt veriyor.

"Truva'nın böyle sessiz duruşuna bakmayın. Birazdan savaş alanına dönecek orası. Kan gövdeyi götürecektir mi? Ben resimlerimde kan revan işlemem. İnsanlar zaten acı içinde. Resimlere de o acıyı kanla yüklediğimde 'insaf' derim kendime. Hüznü olağanüstü yükleyebilirim ama kan koymam oraya. Buna hakkım yok. Parçalanmış cesetler koymam. Bakan öfkeli göz, on bin tane cesede bedeldir bana göre."

Savaşı konuşurken söz ilan edilen ateşkese ve barış

için neler yapılabileceğine geliyor. Oyman, "odalarından çıkmayan" ve kendilerini her şeyin üzerinde gören aydın ve sanatçıları eleştiriyor.

"Ezilmiş bir halkın yanındayım. Ağlayanın yanındayım. Gülen güler zaten. Ama ağlayanın yanında olmaktır mesele. Bu yüzden 'sanatçılar çıkın odalarınızdan' diyorum. Sanatçı taraf olmak, muhalefet olmak zorunda. Odalarımıza kapanıp 'dünyayı biz yarattık, her şeyin üzerindeyiz' diyoruz. Kapıların dışına çıkamıyoruz. Tuvalimizi alıp, halkın içine karışıp, onların gözüne bakıp resim yapmıyoruz. Bu kadar

ürkeğiz."

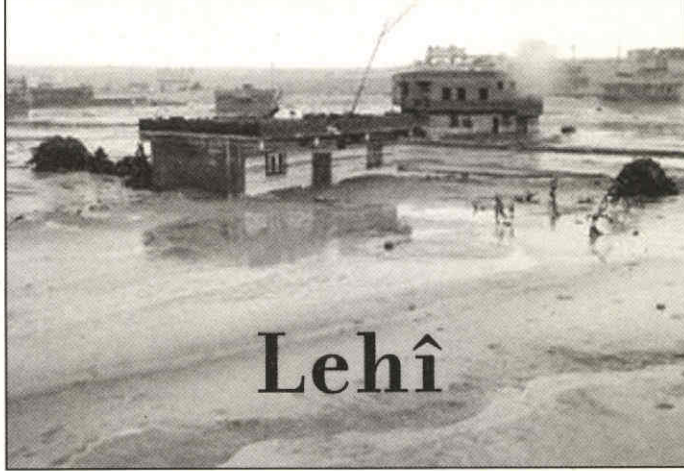
Oyman, yüzünü Batıya değil, Doğuya dönmeyi tercih etmiş bir sanatçı olarak, en büyük hedefinin bütün bir bölgeyi karış karış gezerek, sergiler açmak olduğunu söylüyor. "Mesela Amerika'dan sergi açmam teklif edilse, açmam. Gider Hindistan'da açarım. Ben doğuda var oldum. Batıda değil. En büyük hedefim Van'da bir sergi açmak. O insanlar bana gelemez, ama ben onlara gidebilirim. Erzurum'a, Batman'a gideyim,

oraları çizeyim, portreler yapayım, köy çocuklarına resim yapmayı öğreteyim istiyorum."

'Doğu', Neriman Oyman resimleriyle ne vakit buluşur bilinmez ama İstanbullu ve Eskişehirli sanatseverler Neriman Oyman resimlerini, 20 Kasım'da Gayrettepe'de bulunan Ekav Sanat Galerisi'nde; 19 Aralık'ta ise Eskişehir Kültür Merkezi'nde görebilirler. ✨

Dilek Ağacı

Lehî

SEDAT YURTDAS

Her çiqas erdnigariya ku em lê dijin warê Tofana Nûh be jî, bi dehan salên dawî de baranek welê bi satilan û bi rojan dibariya, nehatibû ditin.

Jixwe li gorî pisporan, barana ku di dema çûyî de di demsalek payîzê de dibariya, di wan rojên tofanî de, di rojekê de bariya. Bi vî alî xwe ve lehî bi germbûna kûrê wî ve jî nezîk ve girêdayî ye. Ka dê isal an salên bîn wê jî me re çî binin, ger em sax bin em ê tev bi hev re bibînin!

Hê talûke didome. Êdî her baran wê tîrsa lehiyê jî bi xwe re bîne. Lewre hîn bi hezaran malbat ne îro bi tenê, dê demeke dirêj nikaribin birînen xwe yê jî serê serma-wezê mayî bikewînin. Ne mal ne hundirên malan, ne cil ne xwarin, ne vexwarin ne amadetiya zivistanê ne jî lihêf mane. Bi vî alî xwe ve lehiyê feqîrî, belangazî û bêçaretiya gelê herêmê careke din derxist holê.

Dema em bi tevî partîgir, şaredar an bi hevserokên partiyê re li cihên lehî rabûyî digeriyan, gelek kesan jî me re digot; "Bihîstin û ditin ne yek e!" Di pey ditinê re jî, yên ew bobelat jiyabûn bi mafdarî digotin, "Ditin û jîyan jî qet ne yek e!"

Mirov bi rastî jî şaş dimîne. Dîwar û xaniyên ku hilweşiyabûn, kamyon û traktorên ku bi avê de çû bûn, -zarok, jin û peyayên gihiştî mest û mezin- gelo çawa nikaribûne xwe bixelisînin! Mirov encax wê çaxê têdigihêje ku av çiqas bi hukm e! Bi vî alî xwe ve lehî di taxa xwe re betarek bû ku li dû xwe bi dehan mirî hişt. Pêşyan beleshebep negotiye; "Bêtarên te di xizna te de be!.."

Bêşik ev bêtar, bûyêrek xwezayî ye. Tu kes û tu quwet nikare li ber bisekine. Ji ber vê yekê hemû deverên dinyayê hema her sal rastî bêtaran tînin û gelek xisarên mezin jî dibînin. Lê civakên bi alî xwe yê pîlanên avahiyê amade, ji bo rojên teng amade û bi dilsozî li hev xwedî derdikevin bobelatên welê hîn zûtir di ser xwe re davêjin. Birînen xwe dipêçin, dikewînin. Lê heyf mixabin bi vî alî xwe ve lehiyê, dilreşî ya hikûmeta navendî û partiya desthilatdar jî derxist holê.

Şaredaran, rêxistinên sîvil, hema hemû serok, rêveber û alîgirên DTP'ê (Partiya Civaka Demokratîk) çiqas kirin qêrîn û bangî raya giştî û hikûmetê kirin ku îlana "Herêma Afetê" bê kirin, lê serokwezîr got; "Mezin nekin!.." û daxwaz nehat qebûl kirin. Bêguman li herêmê

li gorî bobelata lehiyê xwedî li gel derneketin.

Bi vî alî xwe lehiyê hesûdiyê mezî derxist rastê. Eşkereye ku armanca hikûmetê ew bû ku hem bi piştgiriye kêm û qels gel têxe pêsira şaredarî yên DTP'ê, hem jî xwest ku bibêje: "De ji binî derkevin ha!"

Lê, bi hêsani ez dikarim bibêjim hewesa wan di berkurka wan de ma! Ji xwe jî şaredariyan nebûya hem li Çînarê û bi taybetî jî li Batmanê heye ku bi sedan kesî jiyan xwe jî dest bida. Bi vî alî xwe ve lehiyê ahenga sazûn, yekdengbûn û tevgeriya partî, şaredar, rêxistina naven-

di û ya herêmî û hemû saziyên sîvil derxist holê.

Lê hîn gelek gavên avêtinê divên. Pirsgirêkên ku ji ber kavilkirina gundan, koçberiya bi zor, bi bîpîlaniya avahiyan, bêbingehiya taxên derveyî bajar û bajarokan çêbûne, di demeke kin de çareser nabe.

Lê tu angaş me tevan ji peywira îro û sibehê rizgar nake.

Ev bobelat di navîna hefteyekê de hem li Kurdistan a Iraqê û hem jî ya Suriyê de hukmê xwe nişan da. Bi vî alî xwe ve lehiyê wekheviya ku di bêmafî û bêazadiyê de di navbera kurdan her hebû, careke din xwe di hilweşandina xwezayîyê de jî da der. ✨

syurtdas@yahoo.com

Wusê Fandê û Saxe ra

ABBAS DOXAN

Dostê mi, dostê emegdaran Sulhi Dôlekî rê

Çondî serre naye ra avêr bî. Lazê Milê Dewreşî muxtarê dewe bî. Rozê areyî ra ame. Kot nejdîyê dewe. Aye de vengê hesna. Gos na ra na zilomete ser ke veng dewe ra yeno. Goligê xo çu kerd ame resa dewe. Dewe de kal û kokimî veyvik û xortî, domonî pêro verê çêverê Wusê Fande de biyê topî. Her ju ra vengê vejîno, domon kî hên sas kotê.

Dewreşî veng kerd ra xo:

- Nê qulo millet, wo çîwa wo, çik o?

Aye de veng û vaz biriya. Sarê dewe wonçiyayî, werte ra Wusê Fande vejîya ke rut û rupal o, mîye ra cêr vêsso. Cêr ra cor wertê pilondê vêsayî de mendo. Lesa Wuşî ser ra vejîyo. Ti vana kelxaz biyo. Eve na halê xo ame verê muxtarê dewe Dewreşî. Va ke:

- Ez o bextê to de muxtar, bese kena mi çapik (her-vî) toxtorî resne. A dela siyaye wua (awa) gîrenayîye (sure-germe) verde ra mi ser. Ez vêsnuêne. Canê mi zof zû dano. Muxtarî va ke:

- Lawo no çî hal o?

Tenê hêrs bî. Çê muxtarî de vasê hewazeyî ra derman bî. Muxtar şî qutiya dermanî arde dê ve ci. Ci ra va ke:

- Na derma bere dirvetîya xo ra ke. Dezê dirvetî vindeno. Eve dest ne eve perê dikî derma dirvetunê xo ra ke. Tawa pa mecê. Kincî zeleşîne vêsayê lesa to ra. Dirvetê to wes nêbenê. Amû yamû tiqet ke!

Wusê Fande hêvetunê xo ver xo est gomê çê cîranê xo Bava Nesimî. Kot wertê kergû, verda ve dikê surî dime. Bî gaze-qaza kergû. Wuşî ver kergî ge nata ge bota remenê. Axir penîye de kosê gomî de binê are de pê dikî guret. Dikî ra di-rê (di-hîrê) perî ontî. Guret şî çê xo.

Wus heto ju ra jîveno heto ju ra kî derma keno xo ra. Binê çimî ra kî cîniya xo Saxe de niyadano. Saxe kî miyanî çimî ver de Wuşî de niyadana. Wuşî wonçiya fekê xo verda ra. Va ke:

- Ala naye de niyade. Ez kerdû çî hal. Heto ju ra kî verva mi vineta hunerê xo de qayt kena. Mi de çin û çî-nayî nayîye! Wusî çî kifirû zano têde ci ra kerdî.

Saxe dest da ve qîna xo ra biye tever. Va ke:

- Wof wof! Rind biyo, to rê hên rind o! No to rê hervet vo. So hên murdar be. Kermî to kuyê. Zeke to zaf biya har. Nê sodir, nê kî sû zonena, piloşîna ro mi. Ez yinî to dest xeleşûne. Ti inî eve asmû era xo nîna.

Muxtarî kal û kokimê dewe kerdî top. Kerd cemat-mislet. Va ke:

- Ma Wuşî û Saxe dest se bikerîme? Nê ne cem ne

kî cematî nas kenê. Ne pîrî ne kî rayverî say kenê. Wertê qom û qewil de serm keme. Namê dewa ma qolay vejîno. Gereke na rejiliye wertê dewa xo ra pak keme. Kal û kokimûnê dewe qesê xo kerd ju. Va ke:

- Veng ra na rejilû, ruskanê mosturû dê biyarê, dewe ra tever kerîme şerê.

Veng da ra ci ardî. Ci ra va ke:

- Ma sima rê honde wogit kerd. Sima gos ro ci nêna. Sima ayv û edev nêzonenê. Kinc û kolê xo, çê xo bijerê, wertê dewe ra bar kerê şerê.

Wus, ame destê muxtarî va ke:

- Ezo bextê to de muxtar. Verê ma zimiston o, ma feqîr îme, ma de ne pere wo ne kî pul o. Verva na zimistonî ma şime kotî. Verg-hes esto. Tayrî ma pisknênê. Ma xatirê Heqî sane. Muxtarî va ke:

- Wusê Fande eke nêsona ma to rê xêrode hêne keme ke azê azunê to vîr ra meşero.

Muxtarî dewe ra di-rê malî, goligê û qatê cilî day ve ci kerd rast va ke:

- So cor Çola Bejî. Wuzâ çimê wue (awe) esto. So Çola Bejî de lewê çimî de xo rê qulikê viraze bin kuye. Wizka şerang o. Wizka ra ra û welaxî, her ca jê tose aseno. Naye ra dime dewe bawokê tu ya. To ke çî dî çî hesna ma ra vase. To de ne aqil o ne fam o ne kî teper o, to de ne kî cîranênî bena. Qe ke nê nîya yisê rê bena. Durî ra hawîrê dewe vindena. Hewn çimûnê to nêkuyo.

Wuşî ser o dîna biye tariye. Naye (naa) ra dime çî yeno sarê (serê) Wuşî ser nêzonenê. Neyse gos na ro qesê muxtarî û şî Çola Bejî. Xo (ho) rê hortme ra tenê holike viraste. Velg ra ser guret, kot bin. Verê holike de gore viraste, malê xo kerd ci. Dima, kaleka holike de kî gome virast. Wertê serto ra birna ra. Sertê silî ra şuax kerd. Heto ju ra eve xo, heto ju ra kî malê xo na gome de mend. Kosê gomî de lozine virastivî. Kaleka lozine de cayê qatixî viraştivî. Wertê gomî de di estunî bî. Wistinî mixû ra xêmelnayvî. Qav û qazaxê xo na mixû ra darde kardaye bî. Ju qidix ve ju daren Memê Xeze dayvî ve ci. Ju topike ve ju kovikê doyi kî Çê Sayî dayvî ve ci. Çê xo ra hîrê şîpî, ju meske, di rêsenî ju kî gaxîk guretîbî. Ju kundez û tekna kî Çê Dawaşayirî ra ardîbî. No çiyê xo pêro la vetîbî ve tiro. Estunû ra darde kerdîbî. Wistina ke nejdîyê lozine der a aye ra puç û çarixê xo darde kerdêne.

Wusarî binê gomî de wue vejîyêne. Her roz waxtê rakotene wela lozine birnêne ra, binê gomî ra kerdênê axme. Ser o cilê xo kerdêne ra. Peyê berjenê xo ra xendekê dayvî piro. Xendeke ra wue şiyêne binê şîvinga

çêverî ra biyêne tever. Siliye ke vorêne poştîya bonî jê binê pirozine kerdêne ro. Zerê gomî de hundê qurîş husk ca nêmendêne.

Cayê Çola Beji amnanî şîre vî. Ko ra nejdî vîye. Rut û rupale vîye. Hevikê çîsmê wue vî. Amnonî senik wue çîl-kêne. Verê na çîmî de dara murîye biye. Wusarî çiçeg dêne. Murî nêguretêne. Verê Çola Beji jînda vî. Mor û milawû ra qederî linga keşî. rêça keşî era ci nêkotêne. Verva na çole Birrê Sevdîni bî. Sevdîni ra ke çole de nî-yadiya, ti vana koçîka dimî ser tikmîs biya. Sereniya na golika wue de kemer bî. Kemer amevî ra ser. Jê burîne veyvike asêne. Amnonî şuwânûnê mal û gawû şîya na kemerî de nîyadêne. Tiji ke çole gurete malê peroji berdêne mexel. Şîye ke est çole ser. yîni verva sonî yo. Şuwânû mal û gayê xo dêne arê berdêne çê.

Çola Beji de hardê ramitene çîne vî. Wusê Fandê Çole de cerdû ra was xo rê çînetêne. Çole kemer û kuçî ra pire vîye. Wuşî her waxt kemer kerdêne arê qurçî virastêne. Wertê çayire ra qurçî jê miyû asêne. Wuşî ke was çînetêne qurçî ra girzê vaşî nêasêne.

Raya Çola Beji peyê dewe ra vêrêne ra. Şuya peyê dewe zof tîke biye. Şuye ke qedîye raye hona viradê hetê Çola Beji ser biyêne raste. Şuye hata nejdîyê dare velg, vas, kunkor ra vilaşiyêne.

Muxtarî Wusê Fandê rê xêrode hênên kerdo ke...

Dewijî cor kinkor, velg, kolîyû birnenê eve tawîk rehet devacêr woncenê dewe. Wuşê Fandê cêr ra eve derze wonceno cor. Wuşî gema Sevdîni ra bolî ardenê lewê lozine de kerdêne hard, xo rê adir de potêne.

Wusê Fandê derzû û salegû ver vîsay vî. Tukê miyanî û vilî ci ra nêmendivî. Miyanê Wusî jê silqe bivî sur. Jê layî sanîne ra. Ju golîga xo biye. Wusî cîniya xo Saxe ra jede na golîge ra has kerdêne. Tîmar kerdêne, rînd tey nîyadenê. Vatêne:

-Xêrê tu yo, xêrê tu yo! Ti ke nêvîyêne hondê bar, kolî û velg mi çîtur wontêne?

Wus ke şiyêne cayê golîga xo goynêne, vatenê:

- Mi barê cew areyî ra na pira hota çê çu xo nêresna. Wusê Fandê ke golîga xo de nîyadêne, goynêne Saxe qariyêne. Saxe ke Wus lewê golîge de diyêne vatenê:

- Ya ya silê daye boro, onciya lewê daye der o.

Saxe cînikadê rindeke vîye. Porê xo derg vî. Hata binê miye amêne. Vera di dizonê ho ginayivî waro. Eke huyîyêne fekê xo jê lona morî asêne. Xeylê serrê xo bî. Wonciya kî suretê xo jê sowa Gumîsxanî sur kerd-

ne. Saxe kincê xo eve xolav şutêne coka aspijî ci nêkotêne.

Gome dilapû ver juwa nêvîyêne. Saxe besenêkerdêne ke qatix bisevekno. Meskê rûn û toraqî ser o po-yîyêne. Kermî kotêne toraq, biyêne boyin. Rû meske de biyêne tuz.

Qatix nêrotêne. Meymanê Haqî nîyamêne. Onciya kî vengê Saxe û qefçîliye vejîyayvî. Hama dewijan zonêne ke Saxe rînd qayitê xo bena. Eve wua germe dest û rîyê xo şutêne. Aynê xo pistû de vî. Saxe ke nêbiyêne Wus wertê bow û pixe de mendêne. Aspîzû guretêne lewûnê dey ra. Wus ke qayitê ho nêvîyêne Saxe Wus lewê xo nêverdêne. Tenê wîstirade qole biye. Wuşî aynê Saxe guretenê nêne ve dêse gomî ra, rîyê xo kerdêne war. Gonî ke rî ra amêne, pelga velgî nêne pa. Wuşî ke rîyê xo terdêne pelganê dare ra xemeliyêne.

Serre verva wusarî cemedîya. Tever ra paka wo. Saxe mir kerdo mişte ke poz. Lozine de Wusî rê wue na ro ser. Wus gereke wue xo ro kero. Wus verê lozine de xo rê dar taseno. Wazeno ke kirşî virazo. Saxe vana:

- So a wua xo adirî ser o bîje. Ez lozine de nû pozon.

Wus şî lozine ra tenekê wue guret berd. Tekna kî arde verê çêverî de vore ser o nê ro. Bi vira tekna de nişt ro wue kerde xo ro. Tekna biye germ. Vore bi-

nê tekna de vileşîye ro. Tekna vore sera xist biye jîndanê verê gomî ro şîye. Wuşî kî jînda ro pera şî. Tekna ke jînda ro biye Wus tekna ra pera hetê ro şî, tekna kî hetê ro şîye. Wus hata dere xiz bî. Wust ra ero tekna cêra. Axir penîye de tekna diye. Wus rut û rupal o. Tekna gurete ke bêro çê. Gamê erzeno gama vine de xiz beno. Reyê di-hîrê... Axir pede-pede vejîya ro ser. Tekna na ve xo doşî, verva dewe sono. Hata dustê dewe ame. Wazeno ke xo rê şero çe. Tene ke kot nejdîyê dewe de veng kot ra kutikû. Kutikî lawenê û zurêne. Sarê dewe sas bî. Na sodir kutikî niya hawir ça lawenê? Dewijî pêro çe ra bî tever, verê çêverî ra qayt benê. Niyada ke juyode rut û rupal nawo tekna esto ra xo doşî dota yeno. Ame kot nejdî ke Wusê Fandê wo. Wus vano:

- Sima ve Heq kenê çiyê biderê mi xo onci. Hal û mezalê mi na û niya wo. Juyêde kokîmî Wus ont berd zere. Sale dê pira. Wus axir tene bî germ, ame ra xo. Va ke:

-Apo, muxtarî ke ez dewe ra vetûne, mi ra va ke "xêrode hênê to rê bikeme ke azê azê to xo vîr ra mekerê" Ez tersûne qesê sima ra dime mi az nêwast. Azê mi kî jê mi ejet û saset nêvîno. Na rut û rupalenîya mi kî

Kürt Kadınları Teâli Cemiyeti'nden günümüze...

AYŞE HÜR

"Kürt hareketinin mitinglerinde, gösterilerinde, Türkiye'deki hiçbir partide, örgütte, toplulukla olmadığı kadar çok kadın yer alıyor. Sadece nicel bir durum değil bu; siyasal bilinç ve kararlılık açısından da ortalamanın çok üstünde bir nitelik söz konusu" diye başlayan bir röportaj okumuştum Express Dergisi'nin Mayıs 2006 tarihli özel sayısında. Benim de gözlediğim bu olgu hakkında derginin röportaj yaptığı Özgür Gündem yazarı ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kooperatifi kurucularından Fatma Nevin Vargün, Kürt kadınının aydınlanmasını hem Kürt Meselesi'nin kazandığı yeni ivme ile, hem de genel olarak kadın hareketinin vardığı düzey ile ilişkilendiren daha büyük resim çiziyordu. Vargün'e göre Kuzey Irak'taki ve Kürt siyasetindeki gelişmeler Türkiye'deki kadın hareketi için tetikleyici olmakla birlikte, bu gelişmelerin içine sinmiş olan ve gücünü hâlâ varlığını koruyan feodalizmden alan kaba milliyetçilik damarı Kürt kadınına da içine alan cinsiyet ayrımcılığına karşı verilen mücadeleye arasında ciddi çelişkiler vardı. Ama daha önemlisi, yıllardan beri Kürt kadınların toplumsal ve siyasal mücadeleye taşıyan kadınların çoğu Demokratik Toplum Partisi (DTP) kadroları içinde bile yer almamışlardı. Halen çok eşli yöneticilere de sahip partinin, yüzde 40 olarak tayin edilen kadın kotasına uyması zaten gerçekçi değildi ancak, kadınların daha fazla temsili konusundaki iyi niyet Şırnak'taki il başkanının kadın olması dışında hayata geçmemişti...

Kendi iç demokratikleşmesini sağlayamamış tüm hareketlerde olduğu gibi, Kürt hareketinde de kadınların sesinin yeterince çıkmasının ya da duyulmasının ne kadar zor olduğunu tahmin edebiliyorum ama itiraf etmeliyim ki, Kürt kadın hareketinin günümüzdeki durumu konusunda hemen hiç bilgim yok. Ama Fatma Nevin Vargün'ün "Kürt kadınları özgürleşmeyi çok istediler. Özgürlük hareketini benimsediler, çok cesur davrandılar. Ama Kürt hareketinin bir çıkması var, o da lider hareketi olması. Çok duygusal bir hareket olması çok şeyi engelledi tabii. Hemen her durumda aşiret ilişkileri, aile bağları önemsendi. Lidersiz adım atılmadı. (...) Gerillanın yüzde 30'unun kadın olmasına, ayrı yapıları bulunmasına rağmen, kadınlar edilgen bir konumda kaldılar PKK içinde. Sonuçta kararları verenler hep er-

kekler oluyor. Kadınların tüm çabasına, katılımına rağmen, Kürt hareketi erkek egemen yapısını, eril havasını koruyor," yolundaki sözleri beni daha iyi bildiğim bir konuya, Kürt kadın hareketinin yüzyılın başındaki durumuna götürüverdi.

Gıpta edilen kadın!

Sanıldığının aksine, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürt milliyetçiliğinin tarihini inceleyen kitapların sayısı oldukça fazladır. Örneğin Şeref Han'ın Şerefnâme'si çok ünlüdür, ama en az onun kadar önemli olan Van Tarihi ve Kürdler Hakkında Tettebbü'ât, Kürdler: Tarihi ve İctimâ'î Tedkikât, Encümen-i Edibân-ı Kürd ya da Kürd Düğünü gibi kitaplar başta olmak üzere en kıssası 5 sayı, en uzununu 268 sayı yayınlanan onlarca Kürt veya Kürdistan ismi taşıyan dergiyi anmadan geçmek olmaz. Dahası, şu anda kitapçılarda Kürtlere ilişkin yüzlerce kitap vardır ama bu kitaplar ve dergilerdeki anlatıların hemen tamamı erkeklere ilişkindir, kadınların adı ise ne yazık ki eser miktardadır.

Kadına değinen nadir örneklerle gelirsek: 1912 yılında kurulan Kürt Talebe Hevi Cemiyeti'nin yayın organı Rûj'i Kürd dergisinin 4. sayısında, "Kürdlerde Kadın Mes'elesi" adlı bir makalesinde Ergani Mağdenli Y.C. adlı yazar, Batı Avrupa ve Amerika'da giderek yükselen kadın hareketinin, Asya ve Japonya'dan sonra Müslüman Osmanlı kadınlarını da gayrete getirdiğinden bahsettikten sonra konuyu Kürt kadınlarına getirir ve, "Erkeklerimiz baştan başa koyu bir cehalet içinde mahsurdurlar, kadınlarımız ise erkeklerimizin cahilane gururuna kurban olmuş, hem cahil hem de zavallıdırlar" der. Yazara göre Kürt kadınlarının durumunu "islah etmek" için, "kafaları akla sığmaz hurafelerin etkisi altındaki" şehirli Kürt kadınlarını bir kenara bırakıp, "cahil ve irfansız olmasına rağmen kuvvetli bir karaktere sahip olan" Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Kürt köylü kadınlarını model almak gerekmektedir! Yazar, bu kadının model alınacak özelliklerini ise (günümüz diliyle) şöyle tarif eder: "Kürtler arasında kadın pek muhterem kabul edilir. Herkes kadına hürmet etmeyi bir vazife sayar. Birbiriyle çatışan köyler ve aşiretler bile birbirinin kadınlarına dokunmaz, onları düşman saymaz, taraflar birbirlerine vızır vızır kurşun yağdırırken kadınlar çatışma alanlarında ser-

bestçe dolaşırlar, iki tarafın zorunlu münasebetlerini kurarlar..." Yazar, yazısının sonunda Kürt kadınlarının çağa ayak uydurabilmeleri için eğitimine önem verilmesi tavsiyesini yaparak, yine aynı yıl yayınlanan bir başka yazının yazarı Halil Hamid Bey'le ortak noktada buluşur.

Çünkü Halil Hamid Bey, *Siyânet* adlı bir kadın dergisinde yazdığı "*Alem-i Nisvân: Kürd Kadınları*" başlıklı makalesinde, Kürt kadınlarının toplumsal konumlarını, Kürt düğünlerini, Kürt çalgılarını ve halk oyunlarını ele aldıktan sonra, "*Kürt kadınlarını esaretten kurtarmanın*" ancak eğitim ve öğrenimle mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Yazara göre, ne yazık ki Kürt kadınlarının babaları ve kocaları "*fazla bilgi edinen, okuyan yazan kadın dışarıda dost, yar bulur*" diye bunu engellemektedir! Hamid Bey'in belleğimize kazandırdığı önemli Kürt kadınları arasında, 1854 yılında Kırım Savaşı'nda atlılarıyla birlikte Aziziye tabyasını Rus askerlerinden geri almış olan efsanevi Malatya-Karadağlı Kürt kadını Kara Fatma, kardeşinin ölümünden sonra asker kıyafeti giyerek Şivan aşiretine başkanlık eden Cöhanırkes, Hamund aşireti reisi Conluk'un İran'daki bir savaşta 18 askerini öldürdüğü rivayet edilen (adı bilinmeyen) karısı, Caf aşiretinin reisi Mahmud Paşa'nın aşiret üyelerine hitaben konuşurken eteğine giren koca yılını elleriyle tutarak, paşa kocasının konuşmasını sağlamamaya çalıştığı Pirûûze de vardır...

21 Mart 1919'da, Kürt Teâli Cemiyeti'nin yayın organı *Fin*'de çıkan Vanlı M.C. Selim Beki imzalı yazıda ise, Kürt kadınları folklor bağlamından çıkarılarak, milliyetçi bir bağlamda ele alınmaktadır. Selim Beki'ye göre İslam dininde kadın haklarının yanlış uygulanmasından dolayı, Kürt, Türk, Arap, Çerkes ve Arnavut gibi çeşitli Müslüman toplulukların kadınları, değişik türde tesettür uygulamaları ile karşı karşıya olmakla kalmakla birlikte Kürt kadınları bu kısıklara daha az girmişlerdir. Yazar, Kürt kadınının en büyük eksikliğinin "*milli gelenek ve göreneklerin eğitim ve öğretim yoluyla edinilmesi*" olduğunu belirttiikten sonra, bu eksiklik giderilince Kürt kadınlarının yetiştirdikleri

milliyetçi evlatlarının "*nasıl gıpta edilecek bir vatan temeli kuracaklarını göreceğiz, eminiz ki bu gelecek pek uzakta değildir*" der...

'Vazifeci, fedakâr ana'

Ama Osmanlı dönemindeki Kürt kadın hareketinin zirvesini 1919'da kurulan *Kürt Kadınları Teâli Cemiyeti*'nin oluşturdu-

ğunu kabul etmek gerekir. 2 Haziran 1919 tarihli *Fin* dergisindeki Selim Beki Bey imzalı "*İki Eser-i Mebrûr*" (İki Hayırlı Eser) başlıklı makaleden öğrendiğimize göre Kürtçülük akımının bu cemiyeti kurmuş olan kadınlardan başlıca beklentisi, Kürt kadınlarının, "*vatan, vazife, fedakârlık hisleri aşılanmış tam birer ana*" olmalarıdır. Türk kadın hareketinin genelde erkeklerin toplumsal konumunun kadınların konumundan daha üstün olması nedeniyle başladığını ve bu dengesizlik yüzünden kadın hareketinin erkek hareketinden ayrılmak zorunda kaldığını anlatan yazar, aynı sorunların Kürt kadın hareketine de sirayet edeceğinden endişe duyduğunu saklamaz. (Bu endişelerle, Fatma Nevin Vargün'ün tarif ettiği durum arasındaki benzerlik ne kadar çarpıcı değil mi?)

Mezhep farkı gözetmeksizin tüm kadınları üyeliğe kabul edeceğini ilan eden cemiyetin nizamnamesi faaliyet alanları konusunda epey ipucu veriyor. Buna göre, cemiyet, Kürt kadınlığının medeni bir bakış açısına kavuşturulmasını ve ilerlemesini sağlamak, Kürt aile hayatında kurumsal ve toplumsal düzenlemeler yapmak, Ermeni tehciri ve onu izleyen zorunlu göçler nedeniyle "*sefil bir hale gelen*" Kürt yetim ve dullarına iş bularak, maddi yardımlarda bulunarak onları sefaletten kurtarmak amaçlarını güdüyordu. Cemiyet bu amaçlarını gerçekleştirmek için, gazete, dergi, kitap ve risaleler yayınlıyacak, Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde kütüphaneler ve tartışma salonları açacak, konferanslar ve dersler düzenleyecekti.

Peki bu güzel amaçlı cemiyet neler yapabildi? Bildiğimiz kadarıyla ilk eylemleri, Sultanahmet Meydanı'nda bir Mevlid-i Şerif okutmak olmuştur. 21 Haziran 1919'da gerçekleşen bu olayın sonunda irticalen bir konuşma yapan cemiyet başkanı Encam Yalmuki Hanım (günümüz diliyle) şöyle demişti: "*Hanumefendi-*

ler, biz Kürtler, çeşitli kavimleri kardeşleştiren İslamiyetin ortaya çıkışından, yani asırlardan beri Türk milletinin en sadık bir seveni, en güçlü dostu, en coşkulu bir kardeşiyiz. Bugün bütün milletlerin alın yazıları başka şekiller aldığı ve herkese bir hak verildiği bir zamanda bizler de kendimizin hakkını istiyoruz, çünkü ortada milyonlarla Kürt var ve büyük bir Kürdistan var. Mukaddes amaçlar uğrunda en ziyade çalışmak isteyenlere ve milletlerine olan sevgilerini göstermiş oldukları fedakârlıklarla ispat edenlere cümlemiz tüm varlığımızla teşekkür borçluyuz. Cemiyetin açılış törenine koşarak gelen muhterem hanımlarımız ve kardeşlerimiz her şekilde destek olacaklarına, Kürtlüğün yükselmesi için ne yapılması lazımsa tereddütsüz yapacaklarına Kürt sözü verdiler. Öteden beri "Kürt sözünden dönmez" cümlesi bir atasözü olmuştur. Ben kanaatlerim ile iman ederek söylüyorum ki Kürt her şeye söz vermez ama verdiği zaman da sözünden dönmez..."

Yüz akı 'gelenek'...

Daha sonra aynı yılın Kurban Bayramı'nın ikinci gününde Şişli Etfal Hastanesi'nde altı koğuş dolusu çocuğu parasız sünnet ettiren cemiyet, benzer faaliyetlerini ancak üç ay daha devam ettirebildi. Cemiyetin neden kapandığını bilmiyoruz ama, 1928 yılında Tiflis'te yayınlanan *Zarya Vastoka* gazetesinin 297. sayısında yayınlanan ve muhtemelen eşi Dilara Hanım, cemiyetin İstanbul'daki faaliyetlerine katılmış olan Kamil Bedirhan tarafından kaleme alınmış olan makalede, "Konstantinopolis milliyetçilerinin hilekârlıkları ve soruşturmaları yüzünden" kapatıldı deniyor.

Kimdir bu "sahtekâr milliyetçiler"? Sadece Türk milliyetçileri mi yoksa içlerinde Kürt milliyetçileri de var mıdır, bilmiyoruz...Ama şunu biliyoruz ki, eğer "Bir milletin nisvânı, derece-i terâkkisinin mizânıdır" (bir milletin kadınları o milletin gelişmesinin derecesini gösterir) şeklindeki Osmanlı atasözüne kulak verirsek, erkekler sakın kızmasın ama, 1919'da *Kürt Kadınları Teali Cemiyeti*'nden başlayan, 1930'larda Kuzey Irak'ta kurulan kadın örgütüne, oradan günümüzde Kürtçeyi unutmamakta direnen köylü Kürt kadınından, demokratik kadın hareketini feodal geleneklerden ve milliyetçilik kısılcısından kurtarmaya çalışan şehirli Kürt kadınlarına uzanan büyük gelenek, Kürt toplumunun yüz akı olmuştur ve olmaya devam edecektir! ✨

Not: Bu yazı, Yavuz Selim Karakışla'nın "Kürt Kadınları Teali Cemiyeti (1919)" (Toplumsal Tarih Dergisi, Mart 2003, s. 111, sf. 14-23) adlı yazısı ile Ruhat Alakom'un "Araştırmalarda Fazla Adı Geçmeyen Bir Kuruluş: Kürt Kadınları Teali Cemiyeti" (Tarih ve Toplum, Mart 1998, s.171, sf. 36-40) adlı yazısından faydalanılarak yazılmıştır.

Çend Stêrkên Kelo-Girî

1.
Payîz bû...
Spîndar ji tîrsa tenêbûnê diqirqilîn
Li esmanê çend stêrkên kelo-girî
Lê ew jî ji me ve çiqasî dûr bûn!

Ez û tu
Nîv mişext û nîv biyanî
Li xerîbiya dilê vî welatî
Di bin konê evînekê de sitirî bûn

Belê, heta wê êvarê!

2.
Wê êvarê
Çavên te yên bê kil ve-mirî bûn
Bijangên te ji tariyê reştir bûbûn
Stranekê ji dûr ve porê te dihejand
Û arekî sor tim pêş me de
Em di zîkê şevê de bi tîrsê re dimeşand

3.
Em gihêştin bin wê dara hejîrê ya westiyayî
Stûyê te xwartir, meşa te girantir
Rûyê te sartir bûbû
Hindik mabû ku
Tiliyên te ji destên te biweşin

Em bêdeng û bêarmanc hêdî hêdî diêşyan

4.
Ax, em negihêştibana ba wê hêlînê
Me bask nedabûya wê xatîrxwestinê

Wê gavê te bi zimanekî nerm
Û bi bêhnên xwe yên germ, got
Te kavilên dila bi çend bêjeyên sar
Bi diranê veqetîneke har verot:

...

Lê min berê jî ji te re gotibû:
Ne hewceye, bi nav neke wê evîne

Bila ew jî para xwe bijî ji birîne!

Nezir Elmas

Refleksên klasîmê û helbesta nûjen

ÎRFAN AMÎDA

Îro gelek zimanên xwedî hêz, ji ber politikayên globalîzmê, di xetereya windabûnê de ne. Zimanekî mîna zimanê kurdî ku bi sedsalan e di bin êrîşên piştaftinê de ye, dê çawa xwe ji windabûn û mirinê rizgar bike? Digel ku îsal wekî sala zimanê dayikê hati-be pejirandin û di vê çarçoveyê de jî xebatên "tevgera zimên" têne lidarxistin jî, dîsa jî ev xetere ji bo kurdî, dê neyê hilweşandin. Ji ber ku tu ziman, ne bi belavkirin û serdestkirina li jiyane be, dê zindî nemîne. Loma jî divê zimanê berzekirî bibe zimanê serdest di civaka kurd de. Yek ji van zimanan jî zimanê helbestê ye.

Zimanê kurdî bi sedan salan her ku çû qada beza wî teng bû û wekî gola ku hêdî hêdî bimiçiqe û terk li jêzemîna wê keve, li zemîna zimanê kurdî jî ketî ye, kurdî ketiye payizîya emrê xwe, peyv ji bêbikaranîne jê weşiyane û bûye dareke hişk. Ger em bixwazin ev ziman dîsa zil bide ji nêrekên qurmê xwe, divê em bi zimanê wêje û hunerê av bidin beriya her tiştî. Divê bihara peyvên sêwî bê destpêkirin. Ew peyvên sêwî jî incex bi helbestê xwe di ewlekariyê de bibînin. Lê ku ew peyv û zimanê helbestê bi tena serê xwe bimînin, dê dîsa jî bi kêrî tişteki neyên. Divê rasterast zimanê helbestê, helbet ne tenê zimanê helbestê, zimanê wêjeyê têkeve nava jiyane.

Lê îro digel ku pêvajoya avakirina peywendîya kurdan û zimanê wan bi awayekî politikî tê meşandin jî, zimanê wêjeyê di nava vê politikayê de cihêki xwe ye girîng nagire mixabin. Yek ji pîrsgirêkên helbesta kurdî ya nûjen jî ev e. Helbesta kurdî ya nûjen di van salên dawî de xwe, bi bayê bezê, ji zimanê kolanê û ji zimanê îqtîdarê yê fermî rizgar kir. Dîsa bi derfetên zimên deriyên nû ji xwe re vekir, desteyên nû avakirin bi tîkiliyên nû yên ku di nava peyvên de saz kirin, tîkiliya peyv û felsefeyê, tîkiliya peyv û jiyana nûjen danî û ziman berze kir. Jixwe bi bikaranîna sentaksa klasîk û wateyên peyvên yên heyî, bi desteyên klasîk ziman bi pêşve naçe. Divê wateyên nû ji sazkirina hevok û ristan derkeve ku ziman cihokên vegotina kurdî zêde bikin. Digel vê yekê jî sinorên ku di vê pêvajoyê de hatiye avakirin ji rizgar bike. Helbesta kurdî hinekî ev kir. Ziman hinekî sivîl kir. Lê mixabin, di heman katê de peywendîya xwe û gel xurt nekir, xwendevanên xwe jî di warê zimanê

mên de neanî asta xwe. Xwendevan ji ber politikayên ku heta niha hatin meşandin, digel ku di gelek waran de bi pêş ketin jî, di warê zimanê kurdî de hê li kolanê zimanê klasîk man e û ji peyv û hevokên klasîk derbasî peyvên nûjen, hevoka nûjen nebûne. Ji xwe bi vî awayî dê derbasî hêma û metaforên helbesta kurdî nebûna û derbas nebûn jî.

Helbesta kurdî ya nûjen îro tîkiliyê nû di navbera peyvên kurdî de avakirîye ku ev jî rasterast bi hişmendîya kolektîv, ya ku bi kurdiya klasîk xwe li ser piya dihêle, nayê famkirin. Helbesta kurdî ya nûjen romantîzma xwe daye destpêkirin û di nava vê romantîzmê de jî, tîgeha EZ'ê afirandiye. Yanî helbest û helbestvan xwe ji hişmendîya kolektîv azad kirîye û êdî hewce bike ku rastiya derveyîn, bi refleksên ku ji vê hişmendîya kolektîv tîkî jî binirxîne berê di moxila ezîtiyê re diparzin û hem bi bikaranîna peyvên hem jî bi refleksên ezîtiyê, banekiyên mirov hildîweşîne. Dînamîzma sehekan aktîv dike. Lê mixabin xwendevanên kurdî hê jî bi banekiyên xwe dixwazin tîkiliyê bi helbesta nûjen re deynin û bi vî awayî fam bikin û çêjê jê bistînin. Ger ku fam nekî jî tîkiliya xwe jê qut dikin, bi refleksên egosantrîzmeke ku ji hişmendîya kolektîv diçêre. Ji ber ku jêderka refleksên helbestê û yên xwendevanan ne yek in ev lihevnebanî jî bi hêsanî pêk tê. Heta ku jêderkên refleksên helbestê û yên xwendevanan bi vî awayî jî dûr ve li hev binêrin û gefan li hev bixwin dê her ev yek bidome.

Di vê çarçoveyê de ger tevgera zimên ji bo hilweşandina zimanê îqtîdarê û îqtîdara kurdî ya klasîk tevnegere û ji bo ku zimanê nûjen, zimanê wêjeyê, hunerê, zimanê felsefê û zanistê bibe îqtîdar, tevnegere dê zimanê kurdî ji xetereya windabûnê azad nebe. Lewra dê modernîzma kurdî bi zimankî din xwe îfade bike ku niha jixwe bi zimankî din xwe îfade dike. Ji lewra jî divê berî her tiştî tevgera zimên asta helbesta kurdî ya nûjen bide ber çavan û politîka û xebatên zimên li gorî vê astê bimeşîne. Sivîlîteya zimên bi hilweşandina banekîyan bide dest pê kirin. ☀

Berfekurdên Orhan Pamuk

ROHAT ALAKOM

Ev çend sal in ez di der barê dîroka bajarê Qersê de kar dikim û dixwazim di der bara pirçandiya li Qersê û dîroka kurdên Qersê de hin lêkolinan amade bikim. Beşeke vê xebata min di sala 2004'an de wekî pirtûkeke bi serê xwe çap bû ku behsa komeke aristokratên Serhedê, Torinan dike.¹ Beşek mayî di der barê dîroka kurdên Qersê de ye, ev xebat hê wekî pirtûk nehatiye weşandin. Lê belê çawa tê xuyan lêkolîn û xebatên min ên li ser Qersê her berdewam in. Dema min hin çavkanî û materyal berhev dikirin, her wisa ji bala min li ser çavkaniyên edebî bûn ku qala Qersê dikirin. Di vî warî de nivîseke min a dirêj di kovarekê de hate weşandin.² Yek ji wan ji romana nivîskarê tirk Orhan Pamuk, "Kar (Berf)" bû ku di sala 2002'yan de hatibû weşandin û qala kurdên Qersê dikir. Vê berhemê rêza pirtûkên min ên di der barê Qersê de zêde û dewlemend kir. Sal derbas bûn, dema di sala 2006'an de Orhan Pamuk bû xwediye Xelata Wêjeyê ya Nobelê, bala min careke din şemiti ser vê romana bi navê "Berf" û zêdetirîn ji babeta berfekurdên romanê.

Di sala 2002'yan de dema ez li Diyarbekirê di civînekê de beşdar bûm, di otêla bi navê Turistik Otel de Orhan Pamuk ji mêvan bû. Sibehekê min, Orhan Pamuk û nivîskara kurd Suzan Samancı danê şibê bi hev re taştê xwar. Suzan Samancı ji min re diyariyek anibû, romana Orhan Pamuk a bi navê "Berf", bi îmza xwe ve. Ji ber ku nivîskarê pirtûkê ji li wir bû, amade bû, wî ji eynî pirtûk, pirtûka xwe îmza kir. Bi vî tehrî ev nushaya vê pirtûkê bi du îmzeyan ve xemilî. Pirtûk ji bo min bû biranîneke xweş û dîrokî. Piştî ku Orhan Pamuk fêr bû ez kurdê Qersê me, tavilê ji min pirsî ka gelo wekî qersiyekî ez vê romana li ser Qersê çawa dibînim. Çimkî bûyerên romanê li wî bajarê ku ez ji dayik bûme angû li bajarê Qersê derbas dibûn. Min berî çend mehan

roman xwendibû û bi rastî kêfa min gelek ji vê berhemê re hatibû. Min dîtînen xwe jê re bi kurtî pêşkêş kirin û wî ji bi baldarî guhdar kir.

Pamuk, berf kiriye nişana vî bajarî

Berfa bajarê Qersê çawa tê zanîn gelek navdar e, bi mehan berfeke giran li vî bajarê ser sinor dibare. Ev berf sinoran paqij dike, ji ortê hiltine. Têkiliyên Qersê bi derdorên xwe û bi gundan ve tînen birin. Rê tînen girtin, her der çil-spî dibe. Qers dibe bajarekî spî. Orhan Pamukê ku rengan zêde hez dike, navên rengan gelek caran li berhemên xwe dike dikaribû navê vê romanê danibûya; Bajarê Spî. Li havinan her çiqas berf dihele, robar û çem radibin, derdor reş dibin dîsa ji li serê çiy-

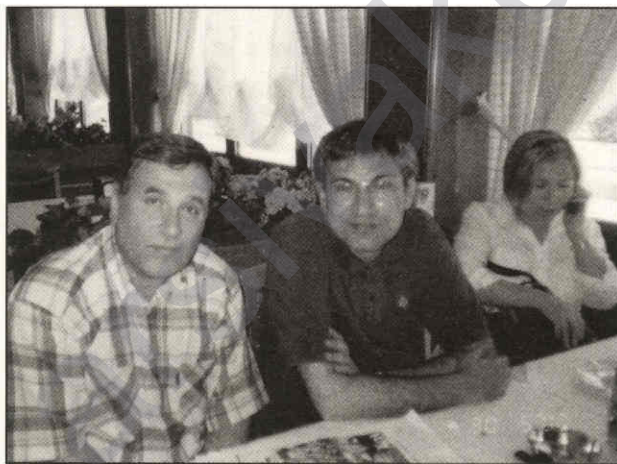
yan û giran (topan) belekiyên berfê her dimînin û xwe nişan didin. Belê mirov dikare bêje ku Orhan Pamuk berf kiriye nişana vî bajarî. Navê otêla ku mîrxasê romanê lê dimîne ji çawa em dibînin ji peyva berfê çebûye: Karpalas Oteli (Otela Berfepalas).

Orhan Pamuk di romana "Berf" de xwende vanan dibe bajarê Qersê, bajarekî kevn. Wekî rojnameyeke swêdî ji

nivîsiye, Orhan Pamuk bûye rêberê sinoran, wekî nivîskarê Serhedê tê nasîn.³ Bajarê Qersê li serê sinorê Tirkîyê ye herî dûr, li rohilat cih girtiye. Nêzîkî sinorên Gurcistan, Ermenistanê û Îranê dimîne. Berê li van deveran Rus hakim bûn, Gurcistan û Ermenistan ji çawa tê zanîn di nav sinorên Rusyayê de diman. Piştî ku ev dever kete destê Tirkîyeyê, Qers bi salan wekî bajarekî îzolekirî û tenêmayî wisa pašta ma, her çû xizan ket, di nav toz û dumanê de ma.

Qers tê firotin

Ahalî, rûniştvan û binecihên bajarê Qersê ji ber gelek sedeman, wekî misal belengazî û terorê di salên 1980'yî de malên xwe bar kirin, çûn bajarên mezin.

Qers di van salan de vala bûye û derketiye firotanê jî. Rojnameyên wan salan Qersê wekî bajarê firotanê dane nasîn, yên ku 50 mîlyarên wî/wê hebûne dikarîbû vî bajari jî xwe re bikiriya.⁴ Paşê jî gundan gelek kes hatin li navça bajêr ciwar bûn. Rengê nifûsê Qersê xwe guherî. Vê carê kurd tiji bajêr bûn, Qers zêdetir bû bajarekî kurd.

Bûyerên ku di romana 'Berf' de derbas dibin zêdetir rewşa Tirkiyeyê, serêşî û pirsên rojeva Tirkiyê yên siyasî û civakî wekî mînyaturekî pêşkêş dike. Bûyerên ku di rastiye de li Qersê derbas dibin wekî her kes dizane zêdetir babeta lêkolîn û analîzan e! Her roman dikare nêzîkî jiyana rojane û bûyerên dîrokî bibin, lê belê tu wext nikarin bibin kopyayên hev ên eynî û hevbeş.

Ka diçe Qersê

Mêrxasê romanê Kerim Alakuşoglu piştî 12 salan jî Almanyê, jî sirgûnê vedigere welêt. Ew bi xwe helbestvan e. Ji ber tîpên pêşîn ên nav û paşnava wî, ew di romanê de her tim bi naznava xwe ya Ka tê nasîn. Ka bi navê rojnameyekê diçe bajarê Qersê jî bo ku hem hilbijartinên siyasî li vir bişopîne û hem jî zêdebûna xwekuştinên hin keçan lêbikoline. Ew di demeke wisa tê Qersê ku li her derê vî bajari berfê pêçaye û bajar di bin berfê de maye. Çawa em dibînin sê peyvên ku bi tîpa K ve dest pê dikin di romanê de gelek caran derbas dibin û wekî sê peyvên anaxtar dikarin bîn hesabî: Ka (navê mêrxasê romanê), Kar (tirkiya peyva berf) û Kars (tirkiya bajarê Qersê). Ka berî ku bê Qersê dizane ku li vir dîketeke wî ya kevn bi navê Îpek dimîne. Kelecana wî zêde ye. Îpek jî mêrê xwe qetiyaye û niha bi bavê xwe û bi xwişka xwe Kadife re tevayî dimîne.

Dema xwendevan dest pê dike romana Berf dixwîne, dibîne ku li ser guliyên berfê yên spî êdî dilopên xwinê yên sor dikevin, du rengên ku di romanê de qet hev venakin. Di navbera hêzên politik de pevçûn û şer derdikevin.

Ka dema dîgêje Qersê hêdi hêdi dest pê dike kurdên vî bajari jî nas dike û bi wan re dibe nas. Cara pêşîn dema qala kurdan tê kirin, nivîskar behsa "Qehwexaneyên ku tiji kurdên bêkar" dike.⁵ Orhan Pamuk li cihekî mayî kurdên Qersê dide nasîn û dibêje ku jî sedî 40 nifûsê Qersê kurd in. Di romana 'Berf' de temaya kurdî temayeke bîngêhî e. Di gelek cihên romanê de qala kurdan tê kirin. Kurd yan jî berfekurdên ku Orhan Pamuk afirandine û çêkirine hemû jî jiyana xwe dilsar in. Wekî barîna kuliyên berfê wisa bi nalîn, bi keder û bi jan in. Çawa tê xuyan ew

kesan, xizanî, belengazî, lédan, teda û zilmeke mezin dibînin û xwe di nav valahiyekê de dihesibînin. Di romanê de gelek tîpên kurd tîpên rêzkirin, wekî dîndarên kurd, ronakbîrên kurd, şervanên kurd, xwendekarên kurd, jin û keçên kurd. Tîpkirina kurdan di vê romana hacimfireh de belav belav bûye, jî serî heta dawî navê kurdan di vê berhemê de derbas dibe.

Mêrê Îpekê, moxtarê kurd

Yek jî wan kurdan ku di romanê de zêdetir qala wî tê kirin, ew kesê bi navê Moxtar e, mêrê Îpekê yê kevn e. Moxtar, berê kesekî çeprevîn bûye, dîtînen çep parastiye û niha bûye yekî dîndar û li Qersê serekatiya partiyeke dîndar dike. Orhan Pamuk bi efrandîna tîpa Moxtar xwestiye nîşan bide ku kesayetiya mirovan di van salan de jî binî ve guhîriye û tu tişt di şûna xwe de nemaye, leqiyaye. Her tişt jî mîrxasê romanê Ka re ecêb tê! Salên dirêj ên xeribiyê gelek tişt bi xwe re birine, dewreke teze hatiye û nîfşeke nû rûdaye.

Bajarê Qersê di romanê de wekî hêlîna ekstremîstên dîndar tê nasandin. Peyvên kurd û îslamî di romanê de gelek caran bi hev re derbas dibin, bi hev re tîpên bi kar anîn û gazî hev dikin. Kurd di romanê de yek jî wan faktorên nerazîbûna dîndarî û îslamî derbas dibin. Mala şêxê kurd Hezretî Saadeddîn Efendî li Qersê wekî navendeke îslamîstên radikal tê nasîn. Kesekî tarî û esrêrengîz bi navê Lacivert ku jî Diyarbekirê hatiye Qersê angorî gotinan di vê male de dijî. Ew, bi armanca di nav xwendekaran de kar bike hatiye vir. Di navbera nasyonaîstên kurd ên marksîst û îslamîstan de nakokî û dijberî peyda dibin. Hemû ev beşên romanê, ew cinayet û kuştinên kiryardediyar (faiilî meçhûl) ku hejmara wan di salên 1980-2000 gihîştîye dereceke mezin tîne bîra mirovan. Ew hêzên tarî ku bi navê Hizbullah hatibûn nasîn û nêzîkî dewletê bûn, çawa tê zanîn bûbûn bikujê bi hezaran kurdên bêgûneh li Kurdistanê û koka mirovan diqelandin.

Tê gotin ku wekî li bajarê Batmanê li Qersê jî keçên ciwan xwe dikujin û hejmara wan her diçe zêdetir dibe. Rojnameger û helbestan Ka ku hatiye Qersê li pey şopa van xwekuştinan (întihar) ketiye, dixwaze sedemên van bûyeran fêr bibe û jî rojnameya xwe Cumhuriyetê re wekî nûçe bişîne. Ka gelek caran rastî vê tabelayê tê: "Mirov şaheserekî Xwedê ye, xwekuştin çêkirinek e!"⁶ Belê ew kesên ku di nav xizanî, belengazî û bêkariyê de difetisîn xwe zêdetir bi dîn ve girê didin. Bêgavî û bêçaretî wekî şans para wan ketiye. Ew mirovên bêçare niha di romanê de jî xwe re li rêyekê digerin!

Di romana 'Berf' de her wisa jî kurdîyê, îslam û

rojawayî wekî sê problemên Tirkiye yê herî bingeheîn ji xwe re qalibekî, starekê û formekî digerin. Kemala peyva xwekuştin di romanê de fireh hatiye girtin, çî xwekuştinên şexsî, çî xwekuştinên dîtinan û baweriyân. Ev têza çawa em dibînin di romanê de ji bo çareserkirina problema kurdan û rizgariya kurdan ji derbas dibe. Tevgera hem kurd dikare xwe bikuje û hem ji dikare xwe ji nû ve biafrîne.

Di romana 'Berf' de hin caran qala pirsgirêka kurdî û tevgera kurdî ya etnikî jî tê kirin, angorî hêzên dewletê û hêzên resmî yan jî angorî kesên din ên nêzikî dewletê; separatistên kurd li Qersê dixwazin mirovan berî hev bidin û welêt perçe bikin. Bi kêmanî dîtînan Serdar Begê, berpirsê Rojnameya Bajare Serhedê wisa ye.⁷ Ne tenê welatparêz û nasyonalîstên kurd, her wisa jî di romana 'Berf'ê de hejmara xwendekarên ku xwe spartine Îslama radikal û Îslama politik zêde ne. Piraniya wan ji malbatên xizan û belengaz tî. Dema Serekê Enstîtuya Perwerdeyê ji aliyê hêzên Îslamî ve li navça Qersê tê kuştin, şik li ser vê koma kurdan a xwendekaran e. Di beşa romanê ya bi sernava "Em ne gêj in, tenê xizan û belengaz in" de pirsgirêka kurdî zêdetir tê niqaş kirin. Di Otêla Asyayê de civîneke veşartî pêk tê. Çend xwendekarên kurdî wek nûnerên kurdan di civînê de beşdar dibin, dîtînan û baweriyên xwe pêşkêş dikin.⁸

Orhan Pamuk doz û jana kurdan ji nêzik ve nas dike. Ew gelek caran wekî mirov bi nivîs, bi beyan û bi tevger li dijî wan neheqiyên ku li kurdan dibin derketiye. Çawa tê zanîn ew beyana wî ya ku di rojnameyêke Swîsreyê de derket û qala kuştina sî kezar kurd û milyoneke ermenî kir li cihanê gelek nav û deng da.⁹ Di romanên xwe yê mayî de jî car caran navê kurdan dide. Orhan Pamuk di romana xwe ya bi navê Cevdet Bey û Lawên Wî de qala bûyereke gelek balkêş dike. Di Serhildana Dersimê (1938) de dema pirek bi resmî bi beşdarbûna walîyê bajêr tê vekirin tiştêkî ecêb diqewime. Dema walî dest bi axaftina xwe kiriye, tesaduf li wir kerek (guhdirêj) jî hebûye û dest pê kiriye ziriya. Paşê ezîyetekî mezin li xwediyê kerê û ew karmendê ku xwe negirtiye, wê demê kenîyaye, hatiye kirin. Orhan Pamuk li wir bala xwendevanan careke din dikişîne ser zordestiyên ku bi salan e li kurdan bûne û dibin.¹⁰

Rast e, romana 'Berf'ê panorameke jiyana politik û civakî ya Tirkiyeya îro bi tehrekî edebî li ber çavan radixe. Her wisa jî di romanê de pencereyên ku li demên bihurî vedibin, hene. Îro û duh bi hev re tîngîrêdan. Orhan Pamuk tenê behsa îro nake, nivîskar di romanê de gelek caran xwendevanan dibe salên bihurî û diroka Qersê ya kevn dide nasîn. Di sedsalên

kevn de li bajêr jî her neteweyî komên mirovan hebûne: Rus, ermen, kurd, tirk, estonî, yewnanî, azerî, cihû û gelek komên din. Orhan Pamuk di romana xwe de gelek caran behsa wan avahiyên rus û ermenî dike ku heta niha jî li Qersê hene. Bi van balkişandinan ve nivîskar me dibe sedsala 19'an, dema rus li Qersê hakim bûn û ev bajar jî nû ve ava dikirin (1878-1918). Di van çil salan de Qerseke nû hate ava kirin. Ew mal, dêr û kargehên dirokî ku li Qersê hebûn îro bêxwedî mane, hinek jî wan hilweşiyane û hinek bûne xirbe. Ji wan malên kevn ên xweşik îro kêmanî mane. Ev rojên bihurî wekî krîstalên stêrkên berfê wisa zelal û xurt di romanê de diçirûsin, dibiriqin. Nivîskar bi vekirî xweziya xwe li wan salên zêrin û windabûyî tîne. Orhan Pamuk di romana 'Berf'ê de gelek caran qala malên ermenî yê bi salan vala dike. Bi peyva "vala" ve nivîskar bala xwendevanan careke din dikişîne qira ermeniyân, salên rev û bezê. Nivîskar li hin cihan ifadeya "malên terkîrî" bi kar tîne.

Di 'Berf'ê de gotinên kurdî

Di romana Berf de hin gotinên kurdî yê din jî hene, wekî berdestî, karker, xwendekar, dayik û jinên malan derbas dibin. Yek jî wan Zahîde ye ku wekî berdestî alikariya malbata jinxasa romanê, Îpekê dike, bi xwarinên xwe yê bi tam û bi lezet ve navdar e.¹¹ Kurdên Qersê tir-xofeke mezin dixin dilê hêzên resmî, tê gotin ku kurd vê carê jî jehrê li tevî xwarin û vexwarinên firotanê, dikin! Polîs li pey şopa wan in. Şik vê carê li ser jineke kurd e ku şerbetê çêdike û ew şerbet di bufekê de tê firotan.

Di romanê de tê xuyan ku hin jin xwe dikujin. Gelo ev jin bi van xwekuştinan ve dixwazin çî protesto bikin? Ev bebeta di romanê de cihêkî fireh digire. Orhan Pamuk çawa tê xuyan ew bajarê kurd, Batman, aniye li bajarê Qersê ve monte kiriye, mînyaturekî Batmanê li Qersê ava kiriye. Bi hatina wî kesê bi navê Larcîvet ji Diyarbekirê ve jî xwestiye wan kuştinên "kiryar nedîyar" (failî meçhul) niqaş bike. Hin kujerên din jî çawa em di romanê de dibînin ji der Qersê hatine. Mirovên biyanî û xerîb li Qersê berhev bûne. Ji ber vê yekî jî ew kesên ku dibêjin Orhan Pamuk mirovên Qersî û bajarê Qersê "reş" kiriye, ne rast e. Ji aliyê din divê bê zanîn ku ev pirtûk berhemeke edebî ye, dikare neşibîne Qersa îroyîn, Qersa xerîteyan. Wisa tê xuyan wan xwendevanên rexnegir ev yeka ji bîr kiribûn.

Mirov eger li rastiyê bigere hejmara van xwekuştinên keçan li Qersê pir-pir kêmanî in, belkî jî qet tune ne. Ji ber ku statîstîk li ber destê me tune, em nikarin vê gavê tiştêkî bêjin. Qers jî berê de wekî bajarekî de-

mokrat, pêşverû û liberal tê nasîn. Wekî misal bajarê Erzeromê ku nêzikî Qersê dimîne eksê Qersê ye. zêdetir wekî bajarekî dindar e yan jî wisa hatiye nasîn. Di salên 1970'yi de paşverûtiya Erzeromê û pêşverûtiya Qersê gelek nav dabû. Qersiyên ku rêya wan di nav Erzeromê re derbas dibû, ji tirsê nikaribûn gelek caran li Erzeromê peya bibin, erzeromiyên êrişî qersiyên dikirin û ew bi komunîzmê tawanbar dikirin.

Çawa me li jor jî got romana Berfê romaneke politik e. Lê belê di vê berhemê de evîn, hezkirin û dildarî jî xwe nîşan dide, babeteke bingehîn e. Evîna di navbera Ka û Îpekê de gelek caran wê sur-sermê û berfa giran li Qersê diheline. Bala xwendevanan her tim li ser vê babeta evînê ye. Xwişka Îpekê, Kadife jî balkêş e ji bo xwendevanan. Hilbijartina her du navên van jinxasan, Îpek û Kadife, nermahî, nazîkî û kûbarîke mezîna li vî bajarê zivistan-dirêj dibarîne. Her du keç, Îpek û Kadife bi hemû jinahiya xwe, bi bedewî û xweşikbûna xwe wekî navên xwe tevdigerin û di romana Berfê de du stûnên femînîna pêk dinin.

Piraniya qersiyên ku ev roman xwendibûn, hem jî romanê û hem jî nivîskarê romanê gelek aciz bûbûn. Angorî wan, Orhan Pamuk di vê romanê de wêneyekî Qersê yê reş pêşkêş dikir. Dîsa angorî wan, Orhan Pamuk, bajarê Qersê wekî hêlîna hêzên tarî, ekstremîstên dindar û terorê nîşan daye. Angorî van derdorên Qersê di romanê de bûye bajarê tirs û xofê! Li Qersê keç xwe dikujin, wekî li bajarê Batmanê xwe dardedikin. Bi dîtina wan, Orhan Pamuk ev bajar rezil û sosret kiriye. Angorî reaksiyonên xwendevanên Qersê, Orhan Pamuk neheqiyêke mezîna li qersiyên û Qersê kiriye û îmajê Qersê nimz kiriye, Qersê piçûk kiriye. Piraniya van hêzên muhalîf bi koka xwe tirk in yan jî nêzikî dewletê û hêzên resmî ne. Hin kes û hêzên kevneperest jî ber ku Orhan Pamuk zêde behsa mozaîka Qersê, pirçandî û hebûna gelê kurd, ermenî û neteweyên din kiriye gelek hêrs ketine.¹²

Berhemeke edebî ne berhemeke dîrokî ye

Hin hêzên çep û demokrat jî roman zêde necebandine. Li dijî nivîskar Orhan Pamuk û romana wî ya bi navê Berfê dijayetîke mezîna peyda bûye.¹³ Ne tenê xwendevanan, hin rexnevanan jî nivîsîna romana Berfê di nivîskariya Orhan Pamuk de wekî qezayeke mezîna hesabandine.¹⁴

Lê belê tiştêk divê bê zanîn ku her berhemeke edebî nikare wekî berhemeke dîrokî bê qebûl kirin û nirxandin. Orhan Pamuk di vê romana xwe de Qerseke jî xwe re çêkiriye yan jî Qerseke çêkirî di vê romana xwe de cîwar kiriye, Qerseke jî xewnerojan pêkhatî,

Qerseke ku di rastiyê de tune ye. Qersê Orhan Pamuk wekî mînyaturekî hemû Tirkiyê tê xuyan. Wî xwastiye jî derdê Tirkiyê yê mezîna jî bi krîstalên berfa Qersê ve nîşan bide. Lê belê hin xwendevanan rastiyên edebî û rastiyên dîrokî tevlihev kirine, dijberî û dijayetîya li hemberî Orhan Pamuk xurt kirine.

Çi dibe bila bibe heyraniya û hezkirina Orhan Pamuk a di derbarê Qersê de nikare bê niqaş kirin, ew dildarekî Qersê ye. Ev yekê divê wisa bê zanîn ku Orhan Pamuk, jî Qersê hez dike. Evîna wî ya Qersê wekî berfa Qersê wisa çil-spî û pak-paqij e. Niyeteke wî ya ku Qersê reş-nîşan bide tune ye. Orhan Pamuk bi vê romana xwe ve Qersê li hemû dinê da nasandin. Di vê babetê de Orhan Pamuk çiqas serketîye-serneketîye, ev babeta bi kurtî babeteke guherbar e, angorî kesan û xwendevanan diguhire, babeteke şîrovekirin û şerxê ye. Roman heta niha bi çend zimanên mezîna ên cîhanê hatiye weşandin û bala xwendevanên cîhanê kişandiye ser Qersê. Romana Berfê di sala 2004'an de li Amerîkayê wekî yekê jî wan 10 pirtûkên baştirîn hate hilbijartin û di sala 2005'an de li Fransayê xelata romana herî baştirîn a biyanî (Le Prix Médicis Étranger) wergirt. Roman jî bo Qersê, Qersê ku bi salan hatibû jî bîr kirin reklameke gelek baş e. Divê em li vir diyar bikin ku hejmara xwendevanên ku romanê eci-bandine jî hejmara kesên necebandine qat bi qat li cîhanê zêde ye. Vê carê bala xwendevanên cîhanê şemîtî li ser babeta Qersê, her wisa jî kurdên Qersê li Welatê Serhedê. ✨

Çavkanî:

- 1- Rohat Alakom, Aristokratên Kurd: Torin, Apec, 2004.
- 2- Rohat Alakom, 19. Yüzyılda Kars'da Aşk ve Kimlik Arayışları- Kars'ın Cüzel Kızı Ayşe, Folklor ve Edebiyat, nr 46/2006.
- 3- Bo Giertz, Vår vägrisare i gränslandet, Kyrkans Tidning, nr 9/2005. Henrik Berggren: Brännpunkt Kars, Dagens Nyheter 23/9 2005
- 4- 50 Milyarı Olan Kars'ı Alabilir, Milliyet 14/12 1989.
- 5- Orhan Pamuk, Kar, İletişim, 2002, Çapa Yekem, rûp.15.
- 6- Orhan Pamuk, Kar, rûp.13.
- 7- Orhan Pamuk, Kar, rûp.30.
- 8- Orhan Pamuk, Kar, rûp 266-282.
- 9- Rojnameya Tagesanzeiger 6/2 2005.
- 10- Orhan Pamuk, Cevdet Bey ve Oğulları, 1984, rûp.321.
- 11- Orhan Pamuk, Kar, rûp.120.
- 12- Ali Fuat Bilikan, Kar'da Ayak İzleri, www.egitimplatformu.net (kitap tanıtımları).
- 13- Erkan Karagöz, 'Kar'vana, Berfin Bahar, nr 68/2003.
- 14- A. Ömer Türkes, Kar, Pandora Kitap Eleştirileri

Ateşkes ve 'düz ovada siyaset'

ORHAN MİROĞLU

'Dağda savaşmak yerine, düz ovada siyaset yapmak' bahsinde DYP Genel Başkanı Mehmet Ağar'ın bayram öncesi yaptığı açıklamalar, hem Kürt meselesiyle, hem de TESEV'in hazırladığı 'Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim' in merceğine takılan ordunun siyasetteki rolü ile alakalı olarak yürütülen tartışmaların gündemine oturdu. Ağar'a medyanın ilgisi, açıklamanın sonrasında da devam etti ve süreceğe de benziyor...

Hükümet ve devletin ilgili kurumları PKK'nin ilan ettiği ateşkes konusunda asıl olarak susmayı tercih etmişken, Ağar'ın yaptığı açıklamalar, sadece DYP'nin, önemli bir memleket meselesi hakkındaki görüşleri olarak da kabul edilmeyebilir; çünkü Ağar'ın çatışma yıllarındaki rolü onu herhangi bir politik lider konumundan çıkarıyor. Mehmet Ağar'ın bu meselede 'yüksek sesle' düşünmeye başlamış olması, devletin belirli elitlerinde bu doğrultuda bir politikanın oluşmasının da işareti gibi görülebilir kamıyındayım.

Unutmadık tabii, "dağda savaşmak yerine, düz ovada siyaset yapmak" denilen şey, şimdi ve geçmişte, belki de bu konuda yapılan tartışmalarda en çok duyduğumuz söylemlerden biriydi. Bu söylemin, sorunun çözümü açısından taşıdığı önemin farkınday-

dık elbette. Meselenin siyasi aktörleri, örneğin DTP'nin ve onun temsil ettiği siyasal geleneğin yıllardır söylediği tam olarak buydu zaten: Dağda bir evladımız bir evladımızı vurmaya devam ederken, bu

ülkeye demokrasi ve barış gelmez. PKK silahsızlandırılmalı ve normal demokratik siyasal sürece entegrasyonu sağlanmalıdır; yani Ağar'ın ifadeleriyle söylersek, "dağda savaşmak yerine, düz ovada siyaset" yapmanın demokratik kanalları açılmalıdır.

Geçmişle yüzleşmek mi?

İyi düşünülmüş ve iyi seçilmiş cümlelerle, böyle bir şeyin Ağar tarafından yeniden söylenmiş olması değil; Mehmet Ağar gibi, çatışma sürecinin en önemli aktörlerinden ve muktedirlerinden birinin bu gerçeği dile getirmesiyle önemli olan. Çünkü, çatışma yıllarında, JITEM'in bilinen faaliyetleri ile tam bir mutabakat içinde görev yapmış, ve o yıllarda gerçekleşen operasyonlara yaptığı katkıyı rakam vererek iftiharla açıklamış Mehmet Ağar düzeyinde ikinci bir emniyetçiyi o tarihin içinden çekip çıkarmak hakikaten zordur. Bu tarihi yok saymayacak ve geçmişte hiçbir şey olmamış gibi davranmayacak sak tabii...

PKK'ye karşı yürütülen savaş yıllarındaki misyonu düşünüldüğünde ve bu misyonun gereği birtakım 'görevler' yerine getirilirken meydana gelen vahim insan hakları ihlalleri hatırlandığında, zaten başkaları tarafından savunulan bir fikri benimsemek, DYP Genel Başkanı Mehmet Ağar açısından sadece bir siyasi tercih hadisesi olarak da görülmeyebilir. O, belki de kimsenin tahmin edemeyeceği ölçülerde bir vicdan muhasebesi yapıyor; yani toplum, geçmişle yüzleşmekten bu kadar korkuyorken ve bu korkular onu Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan yazarına bile seviyemeyecek hale getirmişken, Ağar geçmişle yüzleşmeye uzanacak yolu açmaktan korkmuyor. Üstelik Türkiye'nin ve dünyanın değişimi öylesine bir hal aldı ki, onun konumundaki insanlar, geçmişleriyle yüzleşmeden yola devam edemezler artık.

Ama onun bu tutumu bile, paranoyalarını, korkularını muhafaza edenleri öfkeliendirmeye yetiyor. Ağar çünkü herhangi biri değil, son tahlilde, "vatan için kurşun atanların ve kurşun yiyenlerin" sahiplendiği mirasın en güçlü ortağı. Oysa bu mirasçı takımından farklı düşünüyor artık ve bir yol ayrımında bulunuyor. Onlar, 'son PKK'li kalıncaya kadar' savaşı sürdürmekten yanalar. Ağar yirmi iki yılın tecrübelerini hatırlatıyor ve bunun mümkün olmadığını altını çiziyor. Çünkü o, böyle bir ısrarın PKK'yi uluslararası siyasi bir statüye kavuşturmaktan başka bir şey

yaramayacağını biliyor. Kazanını olmayacak bir etnik çatışma riskinin giderek artıyor olması ise, işin cabası.

Ucu açık 'üniter halk' ve sorular...

Ağar'ın geride bıraktığımız bayram günlerinde verdiği röportajlarda yeni ve farklı kavramlar var gi-

parti tüzel kişiliği ve siyasal kimliğiyle seçime girmekten alıkoymak, muhtemelen bağımsız adaylarla seçim tercihi yapmaya zorlamak, üniter devleti savunmaya hizmet eder mi? Sözünü ettiğimiz ve gerçekleşmesini arzuladığımız siyasal birlik meselesinde DTP'nin Şırnak'ta ya da İstanbul'da bağımsız seçime giren adayları, kendi seçmenlerine söyleyecek söz bulabilecekler mi? Dahası, insan, bu kadar da dışlandığı ve öteki olarak görüldüğü bir sistemin içinde kendini 'siyasal birliğin bir unsuru' olarak görebilir mi?

Bir tarihi dönemi bitirebilecek bir fikrin esası anlamına gelen, 'dağda savaşmak yerine düz ovada siyaset yapmak' tasarısının arkasında durmak; her şeyden önce, tercihini yıllardır, zaten düz ovada siyaset yapmaktan yana koymuş bir siyasal partinin mağduriyetine karşı çıkmakla mümkündür.

Sadece siyasetçiye bel bağlamakla olmaz

Önümüzdeki yıl yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimi konusunda, sistemin iyice köşeye sıkıştırdığı AKP hükümetinin alacağı tavır, genel seçimlerin sonbaharda yapılacak olmasının yaratacağı yeni politik iklim, Irak'ta bir değişime uğraması muhtemel ABD politikası, bütün bu faktörler, ateşkesle birlikte barış ve demokrasi güçlerinin beklentileri doğrultusunda bir toplumsal müzakere sürecinin başlayabileceği yönündeki umutları belki güçlendirecek, belki de zayıflatacaktır. Yurttaşların ezici bir çoğunluğunun neredeyse demokrasiyle ve ateşkesle ilgili bir talebinin olmadığı, büyük korkular ve paranoyalarla dile getirilen o "tehlike içindeki cumhuriyeti kurtarmak düşüncesinin" ortak bir fikre dönüştüğü bir ülkede, ateşkesin barış sürecine evrilmesi, PKK'nin bu sürecin temel aktörü olarak görülmesi konusunda kayda değer bir iyimserlik içinde olmamız hakikaten çok zor görüyor.

Ateşkes sürecinin yeniden bir çatışma sürecine dönüşmesi geçmişte, gizli devlet operasyonlarıyla mümkün olabiliyordu. Bu operasyonlara yeniden başvurulur mu şimdiden bunu bilmemiz mümkün değil elbette, ama iç savaş yaşamış ve toplumsal demokratik reflekslerin çok cılız olduğu bir ülkede, barış süreci inşası sadece siyasete ve siyasetçilere bel bağlanarak gerçekleşebilecek bir mesele olmaktan da uzak bir şey.

Yaşanan acıların ve yıllardır tutulan yasın hatırlanması ve bunların üzerinden iki halk arasında yeni köprülerin kurulması gerekiyor ki, siyasal olandan daha kıymetli olan da, budur bence. ✨

bi görünüyor. Mesela üniter devleti yeterli bulmuyor Ağar ve yeni bir kavram atıyor ortaya: Üniter halk. Ama bu kavramın; silahlı bir hareketin, demokratik entegrasyonunu savunabilecek kadar görece ileri bir tutumu benimsemiş Mehmet Ağar tarafından, yeni bir totaliter toplum yaratma arzusu anlamında kullanılmadığından herhalde emin olmamız gerekiyor. Üniter halk, en başta ve kabaca söylersek Türk-Kürt siyasal ilişkilerinin normalleşmesi ve bu anlamda bir siyasal birliğin ifadesiyse eğer, o halde bu birliğin önündeki en ciddi engel olan siyasal temsil hakkının bugün nasıl kullanıldığına, daha doğrusu nasıl engellendiğine ilişkin de, düz ovada siyaset çağrısı yapan Ağar'dan açık bir tutum beklemek hakkımızdır diye düşünüyorum.

Mehmet Ağar, acaba siyasal birliğimizin, yüzde on seçim barajı korunarak sağlanabileceğini düşünüyor mu? Böyle bir seçim barajında ısrar etmek bir yana, bağımsız adaylığı da bariz bir 'hileyle' engellemeye çalışmak birliğe nasıl hizmet edecektir? Üstelik, bugünün siyasal koşullarında, DTP'yi bağımsız adaylığı tercihe fiilen zorlamanın sonucunda; bu partinin zaten yıllardır sistemden dışlandığını ve meşru görülmediğini düşünen seçmeninde oluşacak tepki, acaba birliğe mi yoksa ayrılıkçı fikirlerin güçlenmesine mi hizmet edecektir? DTP'yi, sahip olduğu demokratik programını Türkiye'nin her yerinde ve toplumun bütün kesimlerine karşı savunabilmesi yerine, onu,

Êzdiyati ne Zerdeştî ye

RECEB DÎLDAR

*"Hûn bidne xatirê sûka marîfet ê
Mêrê li ber bedlê diket xilmet ê
Derwêşê şev û roj diket îbadet ê
Şêx û pîr, hosta û merebî, yar û birayên axret"
(Ji duaya êvarê)*

Her çiqas hay û bala xelkê me ji ola Zerdeştîyê tu-
ne ye û heta niha nizane olekî çawa ye ji hinek rew-
şenbîrên me xwe li ola Zerdeştîyê sor kirine û dixwa-
zin kurdan bi ola Zerdeştîyê ve girê bidin. Di dema
kovara Hawarê de ev fikr ket nav rewşenbîrên kurd û
bi taybetî li Bakur ev hîna jî didome. Îcar hinek roj-
name û malperên kurdan ev fikr û ramanên xwe zê-
detir dikin û dixwazin olên Êzdiyati û Zerdeştîyê wekî
yek ol nişan bidin. Her çiqas ev gengeşî ji aliyê rew-
şenbîrên Êzidiyan ve hatibe kirin û gihîştibe enca-
mekî jî ji ber ku hîna di nav xwendayên kurdan de ev
hişmendî didome min xwest vê meselê bînim rojevê.

Tiştên êşkere bûne ev in ku; Êzdiyati ji Zerdeştîyê
gelek kevintir e. Li ser vê babetê meriv dikare li kitê-
ba Mehrard R. Îzady (Kürtler-Bir el ki-
tabî "Kurd-Kitêbek li ber desta") û go-
tarên Kemal Tolan (Di malperên;
www.lalish.de û
www.kaniya-sipi.de) binêre. Ke-
mal Tolan gihîştîyê wê encamê ku Ûrartûyî
bavûkalên Êzidiyan in û dibêje
niha jî ji me re dibêjin: "Êzidiyên
Xaldî." Her kes di-
zane ku Ûrartûyî
berî Zerdeşt in. Di
van rojên dawiyê de
medyaya tirkên ji
behs kir ku li Xelatê
(Axlat) di goreke ku
ji dema Ûrartiyan
de maye taswîrên
teyrê tawis hatiye
dîtin.

Berî her tiştî divê meriv bizanibe; gelo Êzîdî dibê-
jin em Zerdeştî ne yan Zerdeştî Êzdiyatiyê qebûl dikin.
Çimkî her du ol ji zindî ne û bawermendên wan hene.
Çawa meriv nikaribe ji cihûyek re bibêje xaçperest û ji
xaçperestek re ji nikare bibêje cihû, ew ji wisa ne.
Çimkî bir û baweriyên wan ji hev cihê ne. Lê dibe ku
hinek tiştên wan bişibin hev, ev jî normal e. Dîsa em
dizanin hemû olan li hev tesîr kirine û ji hev tiştan
girtine. Wekî mînak tofana Nûh di hemû olan de tê
gotin lê gava tu li bingeha wê mêze diki, berî van olan
di destana Gilgamêş de, berî wê jî di Helbesta Zanayê
Mezin de eynî tişt heye.

Heta niha min li tu derê neditiye ku zerdeştîyek go-
tibe ez êzîdî me. Dîsa bi wî awayî rewşenbîr û bawer-
mendên ola Êzdiyatiyê dibêjin her du ol ji hev cihê ne
û serbixwe ne. Di vî warî de ez dixwazim ji rewşenbîr û
bawermendên Êzidiyan çend mînakên bidim.

Amer Çelik di gotara xwe ya bi navê "Peywendiya
di navbera Êzdiyatiyê û Zerdeştîyê de" vê mijarê gelek
niqaş dîke û digihîje encamekî: "Kî ku dibêje, Êzîdî
celebek ji ola Zer-
deşt in, rastiya wî
tune ye." Di dawiya
gotarê de jî dubare
dike: "Îcar em di-
karin bêjin ku Êz-
diyati oleke serbix-
we ye, wekî ola Ze-
redeşt oleke ser-
bixwe ye."

Di hevpeyvîne-
kê de Dr. Xelîl Cin-
dî cudatiya di nav-
bera Êzdiyati û Zer-
deştîyê de wisa rêz
dike:

- "Ez gihîştim
wê baweriyê ku di-
yaneta Êzîdîtî ne ji
dîne Zerdeştî der-
ketiye. Ji bo mînak
îdên (cejin) Êzîdi-
yan û Zerdeştîyan
ne wekî hev in."

- "Ez gihîştim
wê encamê ku dîne

me ji yê Zerdeştî kevintir e, lê paşê... hinek urf û edetên din ji di nav Êzdiyatîyê de hatine qebûl kirinê."

- "Heke êzîdî zerdeştî bûna, ji wana qut bibûna, dê carekê me navê Zerdeşt di nava tekstên Êzîdîyan de bidita! Dê qewlên Êzîdîyan navê wî hil bida!"

- "Li gorî felsefa wî (Zerdeşt) du hêz/qewet li dinê hene: Ahûra-Mazda û Angra-Mainyû, ankû xêr û şer cuda ne. Lê cem êzîdîyan xêr û şer bi hev re ne, bi hev ve girêdayîne, wê ramanê digihîne ku Êzdiyatî ne dî-nekî dualîst e."

- "Xalek dinê ku cuda bûna me û Zerdeştîyan tê de xuya dike ew e, êzîdî miriyên xwe bi qewl û duayan binax dikin, gor dikin, lê zerdeştî miriyên xwe dibin ciyê taybet heta teyr û heywan tên wan dixwin."

- "Zerdeştî qurban nadin, ew heywanan nakujin, ser jê kirina heywanan li cem wan tiştekî gune ye, lê li cem êzîdîyan qurban dayîn di koka dinê wan da heye."

- "Li cem me Êzîdîyan heywanên wek: Dûpişk, kar û pisîk û gelekên din pîroz in, an bibêjin hurmeta wan heye, lê zerdeştî bi çavekî zirar û pîs li wan dinêrin."

- "Li cem zerdeştîyan nabe ku mirov xwe birçî bi-hêle, ankû rojiyê bigire. Divê mirov rojê sê çar caran xwarinê bixwe, lê li cem êzîdîyan rojgirtin rolekî mezin dilîze."

- "Tûtîn li cem zerdeştîyan gelekî xirab e, ankû nabe bawermendên wan cixare bikişînin, lê belê êzîdî tûtîne dikişînin û Xudanê tûtîne ji heye."

- "Heke êzîdî zerdeştî bûna, divê di her malek êzîdîyan de dê kitêba Zend Avesta an Gata hebûna! Lê kitêbên me bi navê Mishefa Reş û Cilwe hene. Em kevintir in ji wî diyanetî."

Dişa Şewqî Îsa di gotara xwe ya bi navê: "Yezîdê kurê Muaviye û Êzîdîtî" de meseleyê wisa datîne: "Ez tu car nabêjim ku hinek kurdên êzîdî nebûne zerdeştî, lê belê bila ji me gişan re diyar be ku Zerdeştî ola sasaniyan bû, ew ne ya gelê kurd bû. Sasani ji bav û kalên farisan bûn."

Ji xwe, her çiqas Zerdeşt bi eslê xwe ji eşîrek Medan bû jî, kurdan dinê wî û pêxembertiya wî qebûl nekirin. Çimkî dinê Êzdiyatîyê li ser baweriya melekên ava bûbû, pêxember qebûl nedikir. Zerdeşt pêşiyê çû Turkistanê wan ji wî qebûl nekirin, dawiyê hat nav farisan, Zerdeştî di nav wan de belav bû. Piştî ku Farisan dewleta Med xera kirin û dewleta xwe ava kirin Zerdeştî jî ji xwe re kirin dinê fermî. Sasaniyan li ser erdê kurdan gelek sal hikum ajotin, di wê dewrê de dibe ku hinek kurd bi hukmê zorê bûbin Zerdeştî. Eger em bixwazin berê xwe bidin "ola me ya kevn" rêya rast diçe ser Êzdiyatîyê. Çimkî tu kurd li ser Avestayê sond naxwînin lê her çiqas piraniya kurdan bûbin misilman jî, hîna jî li ser Mishefa Reş sond dixwin. ❀

Astare kewte tevirane

sewe asana u behewra

asme veciya

zerda u zelala wa

astareyi kewte tevirane

cime asmeni de qaytke

ju (yew) se xij bi

ya caye xo teng bi

yan zi emre xo xelesiya

vaye rojevani usti be ra

vaye d heni nerm heni senik

saneno bi pelane qewaxe ra

hela gos serne ci venge de delal

xise xisa pel(g)e ra (y)eno

ma re ze (sey) muzike de klasik

qese mi meerze pe gose xo

beno ke son reyina nena

bice na fanoliya mi, to re bo

ma(y)a mi virast bi

(d)ayera mendi bi, mi re yadigar

merdene esta mendene esta

qayte fanoliye be

mi biya xo viri

merdene dima xele ci bene zuri

mi ra ciye nemaneno belke

cend nusteyi cendi ki siiri

Akman Gedik

Gılgameş ve Dewrêş

DR. ÖMER ULUÇAY

Gılgameş... Sümer'in ünlü kahramanı, destan yaratıcısı. Aşağı Mezopotamya'da, Fırat ve Dicle'nin küçük kucagında, Uruk şehrinin kralı, Fırat'ın suyu ile beslenen, yıkanıp kutsanan ölümsüz, örnek kahraman... Çivi yazılı tabletlerde. Sümerce ve sonra Akad dilinde Babillerce yazılan ve daha sonra da Hititçe, Hurrice çevirileri bulunan Sümer'in ünlü Gılgameş destanı; Yunan, Hint, Kuzey Avrupa destanlarına örnek ve bunların ilki olmuştur. Her çağın ve her coğrafyanın insanı bu destanda kendisine dair bir iz bulabilmiştir.

Gılgameş, bir uygarlığı, yaşama biçimini, inancı, yönetimi, insani ilişkileri, savaşları, dostluk ve düşmanlıkları, teknik gelişmeyi, tarımı, şehirleşmeyi, din ve diyaneti, ibadeti, tanrılar ve insanlar alemini ve ilişkisini, ölüm ötesini, doğa olaylarını, afet ve tufanları anlatmaktadır. Tüm bu konulara ilişkin her toplum ve anlatıcı kendinden, kendi döneminden katkı yapmıştır, destana.

12 tablet üzerine çivi yazısı ile yazılı olarak, Dünya Kralı Asurbanipal'ın kitaplığından alınıp Londra'ya getirilen tabletlerin çözümlenmesiyle Gılgameş destanı uygarlığa mal oldu. M.Ö. yaklaşık 2000 yıllarında yazılmış bulunan destan, en az üç defa yeniden yazıldı (M.Ö.: 1800, 1600, 1250). Bin yıl içinde üç kez yazıldığı bilinen destana son halini veren, Sin-Lekke Unnini adlı bir şairdir. Üçbin satır olduğu tahmin edilen destanın ancak yüzde 60'ı çözülmüş durumda.

Gılgameş destanı, birkaç öyküden oluşmaktadır. *Gılgameş ve Agga*, *Gılgameş ve Huvava* (Humbaba), *Gılgameş ve Gökboğa*, *Gılgameş, Enkidu ve Yeraltı Dünyası*, *Gılgameş'in Ölümü*... Bütün bu bölümler Babilliler tarafından birleştirildi.

Üvez ve boğa...

Gılgameş adı hecelendiği zaman Gıl(gılı)-Ga-Mêş olmaktadır. Yazar Cemşid Bender, destanı yeniden yazan Sin-Lekke-Unnini'nin Kürt olduğunu savunurken, biz hecelere anlam vermeye çalışalım: *Gil*, *gılı* Kürtçede yakınma, mücadele anlamındadır. *Ga*, boğa demektir; bu güç, kudret ve devlet anlamındadır. *Mêş* ise sinek demektir. Boğa sineğinin adı 'üvez'dir. İşte bir boğaya üvez gelirse; görenler bilir ki, boğa dur durak bilmez, etrafı

tahrip eder, çalı diken arasına girer, üvez onu terk etmedikçe durmak nedir bilmez ve sonunda çatlar.

Gılgameş ile Enkidu'nun, Gökboğası ile mücadelesi, üvezin boğayı tutmasına benziyor. Üvez boğanın kuyruk ve apış arasına yapışarak onu ısırır. Enkidu da Gökboğa'ya kuyruğundan yapışır, onu bırakmaz. Tekme, boynuz faydasızdır. Boğa azgındır, Uruk şehrinin, su kanallarını, tarlaları tahrip etmiş, durmak, yorulmak nedir bilmemiş ve kuyruğu Enkidu'nun elinde iken, Gılgameş'in boynundan vurduğu kılıç darbesiyle yere devrilmiştir. Tahribat çok olmuş ve fakat kısa sürmüştür.

Aslında Gılgameş, bir devleti temsil etmekte ve onun serüvenini dile getirmektedir.

Şamdan Halep, Musul ve Bağdat'a kadar talan ve yağma ile onulmaz tahripler, yıkımlar yapan Şamar, Gêsi, Ênez, Tırkman ittifakı adeta bir Gökboğa gibi saldırmakta, çevredeki aşiretler için bir afet/tufan olmaktadır. Êdçan savaşında Dewrêşê Êvdi ve arkadaşlarının ölümü pahasına bile olsa bu Gökboğa ölmüştür. Sınırlar, kuyular ve halk kurtarılmıştır. Yigitler manen ölmemiş, destan olmuştur. (Kış Kralı Agga, Gılgameş yönetimindeki Uruk şehrine saldırmıştır. Buradan "Ağa" sözcüğüne bir gönderme yapalım. Görüleceği gibi "Ağa", Agga'dan müştaktır ve Kral işlevindedir. Mekân, zaman koşullar değişmiş ama "ağa" sözcüğü anlamını kısmen koruyagelmiştir.)

Gılgameş destanı dünya edebiyatında yerini almışken, aynı gelenekten gelen Dewrêşê Êvdi Destanı ise Kürtlerin dilinde ve yüreğinde yer edinmiştir. Gılgameş yazılı ve ölü bir dille öğrenilirken Dewrêşê Êvdi, sözlü ve kadimi Kürtçe ile söylenmektedir. Dewrêşê Êvdi Destanı, derlenmeyi beklemektedir. Ama yine de her Kürdün belleğindedir. Biz de bellek ve yürektekini dengbej deyişleri ile birleştirerek Muazzez İlmiye Çığ'ın yazdığı *Gılgameş: Tarihte ilk Kral Kahraman* (Kaynak Yay, İstanbul, 2000) adlı eserin akışına uygun olarak *Dewrêşê Êvdi Destanı*'nı

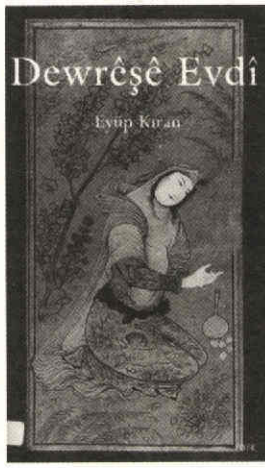
Gılgameş ile kıyaslamaya çalışalım. Böylece Fırat nehrinin akışını ve bazen kanlı akışını, kaderini, taşkınlığını, dönemlerini ve kahramanlarını, Gılgameş'i ve Dewrêş'i konuk ederek dile getirelim.

1- Gılgameş ve Gılgamış gibi, Dewrêş ve Derwêş de iki sözcükle anılmakta. Bunlar Fırat'ın suyunu

Dewrêşê Evdî

Eyüp Kur'an

içmiş, onunla yetişmiş, onunla kutsanmıştır. Gilgameş Şamaş ve Dewrêş Şems demekte, güneşi kutsamaktadır. Dinler ve inançlar; kutsal gökte, gök cisimlerinde gördüler, onu örnek getirip kutsadılar. Gelenek hâlâ yaşamakta ve düğünlerde "şabaş" denilerek bahşiş istenmektedir. Gilgameş Fırat'ın aşağı ve Dewrêş ise orta yukarı bölümünde, Mezopotamya'da yaşadılar. Gilgameş, dünyanın en eski destanı iken, Dewrêşê Evdî Destanı 250-300 yılıktır. Ama destanların akışı ve kahramanları aynı soydandır.

2- Gilgameş'in istenmeyen bir bebek olduğu, kâhinlerin onun dedesinin yerine geçeceğini söyledikleri ve bu nedenle atıldığı, bir kartalın onu alıp yere koyduğu, bir çobanın onu alıp büyüttüğü şeklindeki motifler, daha sonra Şehname'de Zal'ın doğumuna da konu olmuştur.

3- Gilgameş, Uruk kentine gelmiş ve iri gövdesi, akıllı haliyle ilgi uyandırmıştır. Yerine geçecek oğlu bulunmayan ve ölen Uruk kralının yerine kral olmuş/seçilmiştir. Destan da bundan sonra başlamaktadır.

Milan Miri Zor Temir Paşa'nın ise oğlu yoktur, tek çocuğu kızı Êdül'dür. Kim ki Êdül ile evlenirse Paşa'ya veliaht olacaktır. Her şey ve destan Dewrêş'in Êdül'ü istemesiyle başlar. Êdül, yönetimdir, Mirliktir sanki, krallıktır.

4- Gilgameş, halkı tehlikelerden, talan ve saldırılardan korumuş, Uruk şehrinin etrafına; geniş, uzun, muhkem bir sur yapmıştır. Halk güven içinde sürüle ve onun getirdiği zenginliğe, güvene, gelişmeye sahip olmuştur. Yazı bulunmuş, teknik gelişmiştir.

Dewrêş ve öncesinde babası Evdî, Milan Miri Zor Temir Paşa'ya, mızraklarıyla destek olmuş, kan döke rek Milan sınırlarını belirlemiş, aşirette huzur, güven ve refah olmuştur. Urfa, Diyarbakır ve Halep'ten gelen ustalar, tüccarlar, sanatkarlar iş yapmış, halk zengin olmuştur. Göçer olan toplum yerleşik duruma geçmiş ve yönetim merkezi olarak Viranşehir'de kale/saray yapılmıştır.

5- Yedi Bilge, Gilgameş'e tecrübelerini aktarmış ve ona yol gösteriyorken; Milan'ın çekirdek/kurucu yedi aşireti her koşulda Zor Temir Paşa'nın yanındadır. Aşiretin töresini ve kültürün değerlerini "divan" da dile getirir, çözüm önerisi sunarlar.

6- Gilgameş, "öldükten sonra da unutulmayacak bir iş yapmanın" peşindedir. Bedeninin üçte ikisinin ilahi olduğu söylenen Gilgameş "ölümsüzlük" istemektedir.

Dewrêş ise, şart kahvesini içmek üzere babasından Milan'a gitmek için izin istemektedir. Babası ve kardeşi Sâdun söyler ki; "bu gidişin dönüşü yoktur." Ama Dew-

rêş'in sözü kısa ve kesindir: "Varsın öyle olsun... Bunun şerefi, bunun ünü bizim yedi ceddimize yeter..."

Gilgameş ve Dewrêş "ölüm"ü bilmekte ve fakat "kader taşı"nın, "alın yazısı"nın ardına düşmekte, "ünlenerek ölümsüzlük" istemektedirler.

7- Gilgameş, arkadaşı/kardeşi Enkidu ile, sedir ormanlarında bekçi/canavar Huvava'yı (Humbaba) öldürdüler. Böylece katran ağaçlarını Uruk'a getirdiler. İki yiğit dayanışma gösterdi.

Dewrêşê Evdî'de de buna benzer olaylar çoktur. Birisini zikredelim: Zor Temir Paşa ile Dewrêş Karacadağ eteklerinde ceylan avlarlar. Paşa kebab ister. Biraz sonra etrafta Şemmar, Aneze ve Gêsi süvarileri peydah olur. Zor Temir Paşa ateşle, şiş ve kebabla meşgul olan Dewrêş'e kaçmayı önerir. Dewrêş mızrağını ve kılıcını alır, savaşa tutuşur... Sonradan Zor Temir Paşa aksakallı danışmanlarına (rûsipî) şöyle der: "Êdvo'nun oğlu Dewrêş, bugün beni mutlak bir ölümden kurtardı..."

8- Tanrıça İnanna, Fırat nehrinde akıntıya kapılmış bir fidan gördü ve onu alıp evinin bahçesine dikti. Hızla büyüdü bu fidan. Tanrıça İnanna, büyüyen bu ağacın kesilmesini istedi Gilgameş'ten. Bu ağacın köklerinde ejderha, gövdesinde Lilit adlı cin ve tepesinde ise Arzu adlı kuş vardı. Bunların hepsi mitolojik yaratıklardı. Gilgameş, baltasını bile di ve ağacı kesti. Tanrıça, Gilgameş'e ağacın tahtasından bir kürsü, bir yatak odası ve bir de bu ağaçtan (hurma) bir tokmak ve davul için tahta verdi. Gilgameş davulu yaptı, omzuna astı ve gece gündüz, durup dinlenmeden, davula vurdu... Bütün Uruk halkı rahatsız oldu, yoruldu, bezdi, Gilgameş'e bir rakip istedi, bekledi...

Zor Temir Paşa da tavlasından Dewrêş'e cins bir tay verdi. Yahut ceylan avında kafileden ayrı düşen Dewrêş, Gêsi Şeyhi Hüveyd Begin çadırına konuk geldi ve Şeyhin oğlu Êfer ona cins bir tay verdi, adı Hedban... Dewrêş, gece gündüz bu tayla meşgul oldu, eğitti. Bundan böyle her yerde görünür ve önü alınmaz oldu. Ciri di, yarışı hep Dewrêş kazanıyordu. Kışkanıldı. Hep bir rakip beklendi, arandı.

9- Gilgameş rüyalar gördü. Enkidu gelmeden üç rüya gördü, annesi yorumladı. Dağda Humbaba canavarına karşı giderken üç rüya gördü, Enkidu yorumladı. Enkidu ölmeden rüya gördü, Gilgameş yorumladı.

Dewrêş, şart kahvesinden önce ve sonra rüya gördü. Zor Temir Paşa, Şemmar-Gêsi mektubu (notası) gelmeden önce rüya gördü. Görüldüğü gibi her iki destanın kahramanları; olaylardan önce rüya görmekte ve böylece olay başlamadan/bitmeden sonuç konuşulur/beklenir olmaktadır.

10- Gilgames'e rakip Enkidu gelmektedir. Tanrıça Aruru tarafından, toprak cevherinden yapılmış ve ilahi ruh ile canlanmış Enkidu... Enkidu bir doğa insanıdır, kıllıdır, hayvanlarla birlikte ve onların lisanslarını bilir, Hz. Süleyman gibi... O da hayvan dili bilir, konuşurdu. Tıpkı Feqiye Teyran gibi...

Tapınak rahibesi Şemhat, Enkidu'yu rakip olarak Uruk'a Gilgames'e getirir. Gilgames ile Enkidu şehir meydanında karşılaşır ve dövüşürler. Gilgames tökezler, Enkidu onu yıkmaz, elinden tutup kaldırır, sarırlılar. Gilgames onu annesine götürür, kardeş olurlar. Gilgames'in rüyası gerçekleşmiş, güçte Gilgames'e denk olan Enkidu gelmiş ve ona kardeş olmuştur.

Dewrêş ve diğer Şerqî gençleri bahar gecelerinde at otlatıyor ve sürü bekleyip eğleniyorlardı. Sabaha doğru gecenin derinliğinden gelen "hawar" sesi üzerine Dewrêş ve arkadaşları bayır aşağı inince bir kişinin, yedi süvariye karşı savaştığını gördüler. Tek adam, üç er devirdi, diğerleri kaçtı... Bu savaşçı, Süleyman Beg'in biricik oğlu Çilo idi, Çiloyê İzoli... Dewrêş ile Çiloyê İzoli kardeş (destbırak) oldular, Êdçan savaşında birlikte "öldüler de ölmediler"...

11- Enkidu ile Gilgames yardımlaşarak Gökboğa'yı öldürüp ünlendiler, başını kesip tapınakta Uruk halkına gösterdiler. Gökboğa'nın bir bakıma devlet işlevi olduğuna işaret etmiştik.

Zor Temir Paşa'nın da Osmanlı ile sorunu vardır. Asayiş sağlaması iyi, fazla güçlenmesi ise tehlikelidir. Gökboğası Milan toprağına inmiştir yani. Diyarbakır ve Urfa beyleri, Zor Temir Paşa'ya söz geçiremezler ve Bağdat ile Malatya valilerinin de kendilerine katılmalarını isterler. Alışveriş yapmak ve silah almak için Dewrêş'i yanına alarak Urfa'ya Urfa Beyine konuk gelen Zor Temir Paşa ihbar edilir. Dewrêş kanun kaçağıdır, yakalanır ve zindana atılır.

Dewrêş'in kardeşi Sâdun haber alır ki Dewrêş Urfa'da zindandadır.

Sâdun, zindan kapısına dayanır. Gardiyanlar yere serilir. Kapılar açılır, yüz bir yıla mahkûm olanlar da aradan çıkar. Zindan boşalır. Gökboğası yere serilmiş, Dewrêş Milan'a gelmiştir. Bu gelişi ve karşılamayı hayal etmeye değer.

12- Enkidu, rüyada öldüğünü gördü. Uzun sürmedi ve öldü... Enkidu'nun ölümünü görünce, kendi sonunu da gören Gilgames, yedi gün yas tuttu, sonunda Enkidu'yu gömdü.

Bundan sonra Gilgames, bir arayışın içine düştü. Tanrılar gibi "ölümsüzlük" istedi. Enkidu için ağıtlar yaktı. Geri gelmesi için dua etti, olmadı... O zaman Enkidu'nun ruhu geri geldi ve yeraltındaki yaşamdan/düzensizden haberler verdi (reincarnation, tenasuh).

Êvdê Mihlîm yani Dewrêş'in babası, Zor Temir Pa-

şa'dan yani Milan Reisinden kızı Êdül'ü Dewrêş için istedi. Zor Temir Paşa bunu reddetti. Daha sonra da Şerqî obası için bir tertip düşündü. Bundan haberdar olan Dewrêş ve Şerqîler, Şengal dağlarına çekildiler. Paşa'nın bu hareketi Dewrêş için ölümcül bir darbe oldu. Dewrêş'in destbırakı (kardeşi) Çiloyê İzoli de Milan'da kaldı. En kötüsü de Êdül'ün hasretiydi. Dewrêş günlerce uyku yüzü görmedi. Geceleri at sürdü, Milan otağına yakın geldi, Êdül'ü hayal etti, sabaha doğru obasına döndü. Bu, Dewrêş için ölüm demektir.

Bu noktada Milan Paşasından Şerqîlere bir nağme geldi. Milan tehlike içindedir. Bundan kurtuluşun anahtarı Dewrêş ile arkadaşlarının elindedir.

Buradan Dewrêş'e Êdçan Savaşı'nın yolu açılır... Enkidu'nun ölümü, Gilgames'e tasavvufun yolunu açar. Bu noktada Memê Alan, Dewrêş'in yardımına gelir. Gilgames, Dewrêş'i tek bırakmaz, onun yanına Memo ve Siyabend'i de çağırır. Böylece hep birlikte "ölümsüzlük" deryasına girerler, baki atlası (nemri) mekân tutarlar.

13- Gilgames, tufandan sonra Utnapiştîm adında bir insanın ölümsüz olduğunu bilmekte ve ona varıp bu sırta ermek istemektedir. Büyük zorluklarla ulaştığı Utnapiştîm, tanruların kendisine olan lütfunu başkalarına vermediğini ve "ölümsüzlük" fikrinden vazgeçmesini istedi. Utnapiştîm'in karısı Muni, Gilgames'in eli boş dönmesine razı olmadı. O zaman Utnapiştîm, Gilgames'e gençlik otunun yerini gösterdi. Gilgames, ölüm sularından geçti. Yeraltında tatlı su kuyusunda bulunduğu gençlik otu daha sonra bir yılan tarafından çalındı. Gilgames "eli boş" olarak Uruk'a döndü. Ama yaptıklarıyla ve ömrüyle mutlu olmaya razı olmuştu. Yaptıkları Uruk şehrinin duvar kitabesinde kalmıştı.

Dewrêş Êvdî ise, Milan üzerindeki tehlikeyi kırmak, Zor Temir Paşa'ya damat ve veliaht olmak istemişti. Karşı ittifak güçlerini Milan'da karşılayacak olmayınca, mızraklarıyla Êdçan Tepesinde kendi yazıtlarını hazırladılar. Dengbêjler Dewrêş Êvdî Destanı'nı söylediler.

Berrî devriyesinde, Dewrêş'in önünde Gilgames'ten geri kalmayan engeller ve tehlikeler belirdi. Nice yiğitler, Êdçan Tepesinde (Uzunalçan savaşında) öldüler. Ama birbirlerine saygılı davrandılar. Bir yiğit gibi öldürdüler ve öldüler. Gilgames ile aynı kaderi, aynı sonu paylaştılar.

Bu yiğitlerin yani Dewrêş ile arkadaşlarının dünyası, yaşamı; sevenleri, dengbêjlerin yüreğinde belleğinde ve sözü ak kağıda işleyen bu nakışlardadır. Gilgames'in ölümsüz ve öncü serüveni çivi yazılı kil tabletlerdedir. Bu kahramanlar aynı bölgeden ve aynı hamurdandır. ✽

Ortadoğu'nun ortasında, Ortadoğu'nun uzağında...

Özellikle Avrupa merkezci bir bakış açısının ve onun 'yerel' uzantılarının hegemonik önyargı ve koşullanmaları nedeniyle, ülkemiz de içinde olmak üzere, 'Doğu' ya da Ortadoğu'lu aydının, üzerine doğduğu kültürel-tarihsel gerçekliğe çok da yakın durmadığı söylenebilir. Avrupa resmini, heykelini, şiirini, sinemasını tanıyan (tanımaya çalışan), ama Ortadoğu'nun kültürel zenginliği hakkında çok yüzeysel bilgilerle yetinen bir aydın tipolojisinden bahsetmek mümkün.

Hegemonya kavgalarının "medeniyetler çatışması" diye etiketlendiği bu günlerde Kürt gerçekliğinin de önemli bir unsuru olduğu Ortadoğu birikimine duyacağımız yakınlığın, ezilenlerin mücadelesi açısından da önemli olduğunu düşünüyoruz.

Buradan, şovenizmin kendisine yem ettiği o malum Batı düşmanlığı ya da salt bölgeci bir yaklaşım içinde bulunalım sonucu çıkarılmamalı kuşkusuz. Fakat, örneğin Batı dışında üretilen hiçbir sanat yapıtını kolay kolay ciddiye almayan 'Batı merkezci' perspektifin dışında bir 'algı'nın altını çizmek gerekliliği yok mudur, diye sormak maksadımız. Bunu yaparken, mevcut durumu betimlemekten daha önemlisi, bu tabloyu yaratan tarihsel ve güncel temelleri açığa çıkartmak, yüzleşmektir. Üzerinde yaşanan toprakların birikimine yabancılaşmışlığın, yani bir tür 'bulunduğu yere uzak kalmışlığın' nedenlerini sorgulamak, bizi, kendimizi bulmaya götürecek kapıların eşiğine de ulaştırabilecektir. Bu önemli konuyu önümüzdeki sayıda da işlemeye devam edeceğiz.

'Halkların Ortadoğusu'nda jeo-kültürden evrensel kültüre...

NURAY SANCAR

Mısırlı bir ressamın ya da bir Suriyeli romancının adı geliyor mu hemen aklınıza? Filistin sanatı hakkında ne biliyoruz? Irak şiirini tanıyor muyuz? Ya da tersinden sorarsak Ürdünlü bir Arap, Kürt kültürüne aşina mıdır? Bu soruların yanıtı kolay kolay "evet" olmuyor.

Fransız kültürünü, İngiliz sanatını, Hollywood filmlerini az çok tanımamıza karşın yanibaşımızda, aynı coğrafyayı paylaştığımız halkların kültürüne, sanatına aşina değiliz. Bir serap gibi yaklaştıkça uzaklaşan "muasır medeniyet seviyesi" Batılılaşmaya kodlandığından bu yana, bu toprakların kültürel şekillenmesi de Avrupa'ya, daha genel anlamda ABD'yi de içermek üzere Batı'ya göre ayarlandı.

Tarihsel kaynaklarını Mezopotamya, Fars ve Arap kültürünün oluşturduğu Ortadoğu halklarının kültürleri, sanat tarihi ciltlerinin küçük bir bölümünü oluşturuyor sadece. Ve daha çok, uzak bir tarihe işaret ediyor. Yakın döneme yaklaşıldığında ise Ortadoğu kültürü diye bir şey hiç yokmuş gibi derin bir sessizlikten başka bir şey kalmıyor geriye. Peki Avrupa'nın Doğu'sundaki topraklarda yeşeren kültür, üretilen sanat, sanat kategorisine giremeyecek kadar kabul edilmiş prensiplerin dışında ya da ima edildiği, hatta açıkça söylendiği gibi sahiden "gen" olduğu için mi insanlığın kültür birikimi açısından önemsiz, bugünü için de ihmal edilebilir gibi davranılıyor. Aslında dünya kültürünün anavatanı bu topraklardır, yerleşik hayata, uygarlığa geçişin ilk mekânları Ortadoğu'dur, yüzyıllarca da bu öncülüğünü sürdürmüştür, Ve bugün bölge sakinlerinin kültürünün egemen anlayışa göre bir değer bulmuyor olmasının, evrensel kültürün bir parçası olarak muhatap kabul edilmiyor olmasının nedeni bu halkların kaydadeğer bir şey üretmemesi değildir.

Ortadoğu ülkelerinin herbiri, bir komşu ülkedeki satsal gelişimleri, bunlar Batı merkezci bir prizmadan kırılıp ayıklanarak geçtikten sonra öğrenebilecek kadar birbirlerine uzaklaşmıştır. I. savaştan sonra coğrafyayı bir ganimet gibi paylaşmak için veya olası savaşları kışkırtacak biçimde neredeyse hane içlerinden geçirilmiş sınırlar, halklar tarafından "kendince" defalarca delik deşik edilmesine karşın bu sınırlardan resimlerin, şiirlerin, romanların rahatlıkla geçmemesi de Ortadoğu halklarının sanata önem vermediğinin ya da ürettikleri eserlerin kalitesizliğinin değil bu dolayımılığın kanıtıdır aslında. Ortadoğu kültürüne karşı gösterilen kapitalist-Batılı bumu büyüklük, giderek Ortadoğu ülkelerini de kapsayacak kadar tehlikeli bir inanç haline gelmiştir. En iyinin, en güzelin ve en değerlinin Batı metropol-

lerinde üretildiğine dair kanı, komşu ülkelerin birbirlerine karşı besledikleri duyguyu belirler. En azından bizim ülkemizde kesindir bu. Türkiye, bir Ortadoğu ülkesi olmasına karşın Ortadoğu'yla ilgili bağlarını her fırsatta inkâr etmiş ve yüzünü, ardına bakmamak üzere Batı'ya dönmüştür. Egemen ideolojik ve kültürel referanslar bu yüzden daima Batı'dan alınır. Ortadoğu, Batı'nın gözlerinden görülür.

Batı ve Doğu kavramlarında içerilen mesafe görünür coğrafi uzaklıklarla ölçülmez. Batı'dan ya da Doğu'dan söz ettiğimiz her durumda, bu iki coğrafya arasında farklılıklara neden olan bir değerler bütününden söz ediyoruzdur. Ve bu değerler bütünü tarihsel ve ideolojiktir. Tarihi de her zaman egemen olanlar yazar, Neyin değerli, neyin gerekli olduğunu da onlar belirler.

Bugünkü uygarlığın başlıca paradigmalan, değer ölçüleri ilk olarak kapitalizmin ilk ortaya çıktığı Avrupa'da oluştu. Siyasetten kültüre, etikten sanata kadar dünyanın, ekseninde döneceği temel ilkeler kapitalizmin ilk dönemlerinin ürünüdür. İlk ortaya çıktıklarında çağ açan ve bugünkü sanat anlayışının esasını da oluşturan estetik paradigmalarda da aynı koşulların sonucu oldu. Rönesans ile başlayan 19. yüzyılı da kapsayacak kadar uzun süren böyle bir Yeni Çağ'da insan dünyaya yeni bir gözle bakmayı öğrendi. Perspektifi keşfetti; resimde derinlik duygusunu, ışık ve gölge ile sağlanan üçüncü boyutu, bireyin ve zamanın sanata dahil olması anlamına gelen romanın ortaya çıkışıyla sanatta dördüncü boyutu, nota sisteminin yetkinleşmesini, giderek fotoğraf sanatının ve sinemanın doğuşunu Rönesans ile başlayan büyük açılım kazandırdı insanlığa. Sanatların ilklerinin ve en yetkinlerinin ortaya çıkışını, karanlık ortaçağın ve tanrı-impator yönetimlerini deviren devrimci yeni çağın çocukları sağladı.

Kuşkusuz bu gelişmenin en önemli sonuçlarından birisi kendisini en yetkin, en başarılı sınıf olarak gören yeni sınıfın yani burjuvazinin; yeni bir değer ölçüsü sistemi yaratarak kendisini ve kendisine ait olan her şeyi; Avrupayı, Batı'yı, dinini, ırkını dahil, en tepeye yerleştirdiği bir dünya hiyerarşisi kurmasıydı. En üstte olmak yetenek, bilgi, birikim ve beceri anlamına geliyordu, hiyerarşinin alt sıralarına ise, doğal olarak o kadar yetenekli ve becerikli olmayanlar yerleşecekti. Ancak hakim kılınmış inanca göre herkes, her toplum nasıl olacağı yine en üsttekiler tarafından belirlen-

miş bir yolda ilerleyerek hiyerarşik sıralamadaki kaderini değiştirme şansına sahipti sözde.

Elbette bu bir masaldır. Yetenek ve beceriye bu kadar vurgu yapmalarına rağmen kapitalist sınıflar alt sınıfları, geri ülkelerin, dışlanmış ırkların, ezilen milletlerin, farklı din ve mezheplerin hatta kültürlerin sırf öyle oldukları için; örneğin Kürt, siyah, Müslüman, Ortadoğulu veya kadın oldukları için aşağıda kaldıklarını da iddia etmişlerdir. Yani en üstün olmak ile en altta olmanın bir yaradılış yazgısı olduğu söylemi özgür aklın bir sonucu gibi sunulan pozitivist ilerleme paradigmasının öteki yüzünü oluşturur. Doğuştan beceriksizler, doğuştan yeteneklilerin en üstteki yerlerine ulaşamazlar bu görüşe göre, onların ilerlemeleri mümkün değildir. Aslında bir bakıma doğrudur da bu; en alttakiler olmaksızın en üsttekilerin varlığı tartışmalıdır. Burjuva sınıf, varlığını ezdiği ve sömürdüğü kesimlerin varlığına borçludur; ve bu onun "yaradılış" yasasıdır. İşte bu yüzden ki, burjuvazi, kendi üstünlüğünü yansıtan bir aynanın ezilmeye, aşağılanmaya "fıtraten" layık kesimleri de göstermesini ister. Beyaz, Hıristiyan, Batılı olmak en iyi, en ileri ve en değerli şeylere layık olmak anlamına gelirken, Müslüman, esmer, Doğulu olmak bunların tersine yazgılı olmak demektir. Öyleyse en ileri kültür de, en üstün kesimin "*Beyaz, Hıristiyan, Batılı*" olanın kültürüdür. Başka coğrafyaların kültürel ürünlerinin piyasadaki sürüm değeri ise son derece düşüktür.

Devrimci çağında büyük fikri açılımlara imza atan kapitalist sınıf, emperyal dönemine girdiği 19. yüzyılın ikinci yansında giderek, bugün bütün insanlığın bir miras olarak gördüğü tarihin ve toplamların döngüsel olarak değil, daima ileriye doğru gittiği temel prensibini, yerinden ettiği feodal imparatorluklar kadar geri ve kaderci bir mevziden yeniden yorumlamış; bunun sonucunda da kendi dinamikleriyle gelişmeyeceği kanısına vardığı Doğu'daki ve Güneydeki coğrafyalara uygarlık götürmek adına fetihler düzenleyerek yeni imparatorluklar kurmaya girişmiştir. Bugün, ona göre Saddam'lardan, Taliban'lardan ve El-Kaide'den kurtulmayı kendi başına beceremeyecek kadar aciz olduğuna hükmettiği halkların yaşadığı coğrafya istila edilirken de aynı bilgi, kesin bir doğruluğa sahipmiş gibi ima ediliyor. Kurtanılmalannı bile başkalarına borçlu, "farklı" kültürel davranışlara sahip, birbirinin aynı olan bir halklar topluluğudur söz konusu olan.

Evet pek çok ortak özellikleri vardır Ortadoğu halklarının, ama bu ortaklıklar emperyal iştahların oryantalist işlemlerinden geçtikten sonra, o da sadece kurgulanmış bir imge olarak günyüzüne çıkarılır. Ve üstelik bu imge gerçek özellikleri özenle gizler.

Batı ülkelerinin sakinleri, çok uzun süre Doğu hakkındaki her şeyi bölgeye dair kasıtlı anlatılardan öğrendiler. Zengin ve acımasız şeyhlerin prestijini tamamlayan tombul ve rahat harem kadınları, nane ve safran kokan sokaklar, binbir gece masallarındaki ipek ve saten, cinayet ile şehvet

kaşımını gizem ve belki de çöl kadar geçmek bilmeyen bir zamandır Doğu imgesinin esası. Tembel, uyuşuk, akıldışı, plansız ve bu yüzden sürprizli ve beklenmedik olaylara gebe... yaratıcı, çalışkan ve rekabetçi olan Batı'nın tam tersine hazcı, umursamaz ve kaderci. Öyle ki, değil kendi öz kaynaklarını açığa çıkarmaya kıpırdamaya bile muktedir olmayan bir Doğudur bu. Dolayısıyla ipeğin, satenin, baharatın ve nanenin; tabii ki petrolün ve öteki kaynakların bunların hakkını verecek, kıymetini bilecek ellerde yani Batılı kapitalistlerde bulunmasını mazur gösterecek kadar, tasarlanmış imge açıkça gösterir bunu. Emperyalizmin bölgedeki çıkarlarını meşrulaştırmak için oluşturulan oryantalist ideolojisine göre kendilerini yönetemeyen, iyi yöneticilere ve de demokrasiye layık olmayan Ortadoğulular o halde, daima vesayete muhtaçtırlar. İlhak ve işgali hak ederler!

Öte yandan uzak ülkelere seferlere gidecek hevesli genç burjuvaların, macera arayanların, keşif sevenlerin, huzursuzların vs. ellerine neler geçeceğini yansıtmaları gerekir oryantalist imgenin. Ortadoğulu bir kadının peçesinin ardındaki gizem bu yüzden davetkârdır. Fakat bu imge eski bir imgedir kuşkusuz. İletişim tekniklerinin gelişimi, ulaşımın kolaylaşması, eski kolonyal ilişkilerin yerini modern bağımlılık ilişkilerinin alması Doğu hakkında gerçeğe uygun olmayan imgelerin sürümünü zorlaştırıyor. Bu sıralarda, Ortadoğulu kadının peçesinin fethe davet eden gizeminin yerini de bu yüzden peçenin ardında saklı terörist ya da intihar eylemcileri aldı. Ama fetih arzusunun hedefi olarak gösterilen resim aynı kaldı.

Ortadoğuluların Ortadoğusu

Yukarıda değindiğimiz gibi perspektifin bulunuşu sanat tarihinde önemli bir adımdır. Gerçekliği tanı vahiyleyle anlamak değil, bütün boyutlarıyla kavramak isteyen insanın üçüncü boyutla tanışmasıdır bu. Perspektif, belirli bir noktadan bakılan bir nesnenin arkasındaki nesnelere giderek küçüldüğünün farkına varmak demektir. Ancak bu, o nesnelere gerçekten küçük olduğunu göstermez. Nesnelere sadece onlara bakan için, ve bakıldıkları noktaya göre uzaklaştıkça küçülürler. Küçülen nesnelere durduğu yerden bakan biri ise o ilk kişiyi küçülmüş görecektir.

Emperyalist Batı merkezli bakış açısı perspektifi tek boyutlu olarak algılar. Dünyada sadece emperyalistin baktığı nokta esas alınmış ve bu noktadan görünen her şey mutlaklaştırılmıştır. Karşısındaki nesnelere belirli bir noktadan bakan gözün en uzaktaki nesneyi gerçek boyutlarından küçük görmesi gibi emperyal perspektif de Batı'dan Doğu'ya gittikçe küçülen ve nihayet görünmez olan kültürler resmeder. Bu kültürler ufukta sadece küçülmezler aynı zamanda küçümsenirler de.

Bugün bu küçümsemenin ulaştığı boyut özellikle Batılı halklar nezdinde ABD emperyalizminin Ortadoğu'ya açtığı savaşın bir "*kültürler savaşı*" olarak görülmesini kolaylaştırıyor.

Ortadoğu'nun jeokültürüne ait her şey bir tehdit ve tehlike olarak algılandığı gibi, bu halkların kültürel davranışları ilkel bulunarak aşağılanıyor ve böylece kendilerine medeniyet götürmek için yapılan işgallere gerekçe olarak sunuluyor.

Özgürlüklerin ve modern hayat tarzının, evrensel kültürün en büyük temsilcisi olduğunu söyleyen ABD ve müttefikleri, düşman olarak gördüğü Ortadoğu kültürünün önemli unsurlarını ve sembolik değerlerini yağmaya girişti. Aynı özelliklere sahip, aynı kültürel davranışlarda bulunan, birbirini bu yüzden çok iyi anlaması gereken halklar arasında nifak sokarak, onları bin parçaya bölerek bölgede tozu dumana katıyor. Bağdat müzesindeki birikimden, dini ve mezhep inançlarına kadar her şey ayaklar altında. Aslında ilan edilmiş medeniyetler savaşı bir sinemada yüzde kaç Hollywood filminin, ne kadar ulusal filmin oynayacağını vb. belirleyen emperyal sanat simsarı tarafından çok uzun süredir sessizce sürdürülüyordu. Bugün savaş olmayan bölgelerde de, hatta Avrupa ülkelerinde bile ulusal kültür ABD'nin çokuluslu kültür tekellerinin işgali altında zayıflamış durumda. Dolayısıyla dünyada tek bir kültürün, emperyalist kültürün hakim olması için bir piyasa oluşturan ve bu piyasada ulusal kültürleri yer açmayan ABD merkezli bakış açısının dünyadaki diğer kültürleri adam yerine koyup muhatap kabul edeceğini; evrensel kültür denen kapsamı, bağımlı ülkeler ile birlikte paylaşmak isteyeceğini düşünmek hayal kurmak anlamına gelecektir.

Ortadoğu halklarının kültürel geriliğinden ve medeniyet yoksunluğundan dem vuran emperyal kültür simsarı aslında sözünü ettikleri geriliğin çok önemli bir bölümünden sorumludurlar. Tarihte büyük Mısır, Suriye uygarlıklarını, Farsî kültürünü yaratanlar bugün kendilerini daha fazla geliştirme olanağı bulamamışlarsa bunun da sebebi, bu halkların kendi iç dinamikleriyle gelişme becerisinden yoksun olmaları değil, ağır bir tahakküm altında olmalarıdır. Kürtler ise son birkaç on yıldır kendi kültürlerinin köklerini ığneyle kuyu kazar gibi çok derinlerden çıkartmak zorunda kaldılar ve kalıyorlar. Pek çok şey, bölgenin yazgısında önemli yer tutan siyasal gelişmeler yüzünden tarihin derinliklerine gizlendi çünkü. Daha ileri gidebilmek için bu gizli kültürün tamamen ortaya çıkarılıp üzerinden hareket edilecek bir temel haline getirilmesi hâlâ gerekiyor. Bölgedeki hal budur ve hal böyleyken bölge halkları arasında bir kültürel dayanışmanın sağlanabilmesini önleyen, hükümler tarafından çizilmiş ulusal sınırlar, birbirine düşürülmüş etnik ve dini cemaatler medeniyetler savaşının başansının da güvencesi olarak görülebiliyor.

Oysa Kürtleri dört parçaya bölen, ailenin bir yanısını bir başka toprakta bırakan; Araçları parça parça ederek birbirine düşman haline getiren, aynı dinden insanlar arasında kanlı mezhep bölgeleri yaratan sınırlar Ortadoğu'nun ortak kültürel değerleri tarafından işlemeze hale getirilebilir. Bush'un, bölgeyi yağmalama esasına yönelik *Büyük Ortadoğu Projesi*'nin yerine Ortadoğu halklarının inisiyatifinin ürü-

nü bir Ortadoğu'nun yaratılması için Huntington'un "*kültürel fay hatları*" olarak tarif ettiği ve her yerde çatışma potansiyeli gördüğü kültürel çeşitlilikler ve inanç zenginlikleri arasında kıskırtılmış gerilimi değil, dayanışmayı beslemek gerekiyor bu bakımdan.

Batı merkezli –emperyalist – dünya düzeninde Arap, Kürt ve Fars kültürünün ve bu ana kültürlerle bir arada yaşayan irili ufaklı çeşitli halkların kültürlerinin dünya kültürünün ana akımının bir bileşeni haline asla gelemeyeceği te reddütsüz söylenebilir. Bugün bu ana akım, emperyalist kültürün misyonerleri, sanatçıları, komisyoncuları, sanat direktörleri, eleştirmenleri, banka yöneticileri, basın tekelleri vb. tarafından yönlendirilip yönetiliyor. Irak'taki gibi çok mezhepliliğin, Türkiye gibi çok etnikliğin, Beyrut gibi çok kültür-lülüğün banış içinde bir arada yaşaması gibi bir prensibi yok bu akımın. Bu kadar çok sestem ve renkten çıkacak kültürel desenin, devasa pop müzik sahnelerinden çıkan korkunç gü-rültünün içinde esamesi bile okunmayabilir.

Doğru, bu emperyalist Batı merkezci bakış açısına göre halkların kültürünü endazeye vurabilecek bir ölçü oluşmuş değil. Aynı şey tersinden de doğrudur ama. Halklar için de böyle bir kültüre verilebilecek prim kalmamıştır. Bölgedeki ABD saldırganlığı halkların kendi kaynaklarına ve kültürlerine dönüşlerini tetiklemiş ve Batı'dan gelen her şeye, Amerikan kültürüne, kültür emperyalizminin görünümüne karşı da ortak yönelimleri olan bir direnç başlamıştır.

Elbette Batı coğrafyası sadece kötülüklerle kaynaklık etmedi. Batı'da vaktiyle ve şimdi üretilen iyi şeyler; antik Yunan'ın sanatsal ve düşünsel birikimi, Rönesans'ın bize ufuk ve bakış açısı kazandıran yenilikleri, Aydınlanmanın ilerici mirası halkların Ortadoğusunun kültürel birikiminin de esaslı unsurlarını oluşturmaktadırlar. Leonardo da Vinci, Charles Dickens; Balzac, Cegerxwin, Nesimi, İbni Haldun kadar Ortadoğu'ya aittir. Ve sonuncular da en az ilkler kadar evrensel kültür evinin temel direklerindenidirler.

Bir bakıma halkların Batısı ile halkların Ortadoğusunu ayıran aslında çok az şey var. Batı ile Doğu, araya yerleştirilen ideolojik mesafe kadar gerçek bir uzaklıkta değiller birbirlerine. Doğu ve Batı'yı Kuzey ve Güney'i bir yön olmaktan çıkararak hiyerarşilendiren ve birbirinin karşısına koyan emperyal politik çıkarlar söz konusu olmasa halkların, şimdi olduklarından daha fazla yakınlaşmalarını engelleyen ne olabilir ki. Sadece Doğu'da ya da Batı'da olanları değil, bir sınırın iki yanına yerleşmiş iki halkı birbirine düşman eden, birbirlerinin kültürlerini küçümsemeye yönelten çarpık bir "kendini kavrayış"ın bu kadar sürmesinin bir anlamı var mıdır?

Hiçbir halkın kültürü diğerine göre üstün, diğerine göre geri değildir aslında. Zaten üzerlerine bu türden etiketler yaptırılanların değer ölçen tartılan da olmamıştır. Kültürlere böyle tepeden bakarak hizaya sokan bir gözün marifetidir bu...

Kimliğinden kovulmuş Kürt aydını Ortadoğu'yla nasıl ilişki kursun?

HANDAN ÇAĞLAYAN

Bu yazıda, dosyanın tartışmaya açtığı konulardan "Türk/Kürt aydınlannın kendi tarihsel-kültürel gerçekliklerine ne ölçüde yakın oldukları" üzerine parçalı ve daha çok da kavramsal düzeye ve "Kürt aydınları"na ilişkin kimi düşüncelerimi paylaşmaya çalışacağım.

Öncelikle "kültürel gerçeklik" kavramı ile aydının herhangi bir etnik/ulusal kimlikle tanımlanması konusu üzerinde durmak istiyorum. Kültürün ve aydın özelliklerinin, herhangi bir etnik/ulusal kimliğin özsel uzantıları olduğu varsayımı yanıltıcı olabilir. Çünkü tarih boyunca değişmeyen bir etnik/ulusal "öz"ün bulunduğu varsayımının kendisi yanıltıcıdır. Bütün kolektif kimlikler gibi etnik/ulusal kimlikler de birer sosyal inşa oldukları için homojen bir alana tekabül etmedikleri gibi zaman içinde değişmeden de kalmazlar. Etnik/ulusal kimlikler ile kültüre ilişkin bu kavramsal yaklaşım, bu yazıda kullanılan "Kürt aydını" kavramının sınırlılıklarına da işaret etmektedir.

Öte yandan bütün genellemeler gibi "aydın" genellemesinin de dilin ve toplumun bannırdığı iktidar ilişkilerinin kaçınılmaz sonucu olarak, eril bir içerim taşıdığı için alının çizilmesinde de fayda var. Aydınların Ortadoğu ile ilişkilerini sorgularken kuşkusuz belirli bir bilgi alanına ulaşabilmiş ve kendi sözünü dolaşıma sokabilmiş bir kategoriyi referans alıyoruz. Bu nitelikler kamusal alandaki bir varoluşa işaret ettiği için de kadınların çok büyük bir kısmı kendiliğinden bu kategorinin dışına düşerler. Söz konusu kategorik sınırlar içinde tartıştığımızda farklı etnisitelerden, farklı kültürlerden kadınların birbirinden kopuk bilgi üretim ve aktarım süreçlerini, algılama ve çözümleme tarzlarını göz ardı etmiş oluruz¹. Oysa bunların dosya konusu bağlamındaki çözümlemelere yansıtılamaması önemli bir eksikliğe yol açabilir. Çünkü Ortadoğu'da emperyalist müdahalenin ötesine geçen, yerel halkların ve kültürlerin demokratik ortaklaşmasına dayalı bir birlik umudunun yeşertilmesinde milliyetçilikten, militarizmden, iktidar odaklı olmaktan uzak bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Böylesi bir yaklaşımın geliştirilmesinde, toplumun diğer yansının göz ardı edilen yaşam deneyimlerinin, algı ve anlamlandırma biçimlerinin ve sorun çözme tekniklerinin sunacağı katkı konusunda hiçbir fikrimiz yok. Örneğin kadınların kamusal alana ait olan "ulus"la, "devlet"le veya eril bir ideoloji olan milliyetçilikle ilişkilerinin erkeklerden

farklı olması beklenebilir. Sorunu fazla dramatize etmek istemiyorum ama üzerine konuştuğumuz Ortadoğu coğrafyasının hem ilk uygarlaşmanın ve eşitlikçi toplumların² ortaya çıktığı hem de başta cinsler arasında olmak üzere tüm eşitsizliklerin devlet olarak ilk kez kurumsal bir varlığa büründüğü³ bir coğrafya olduğunu anımsatmak istiyorum. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet boyutunu ve tarihsel perspektifi göz ardı ederek Ortadoğu ve aydınlara üzerine düşünmek eksik ve yanıltıcı olabilir.

Tanımlama sorunu

Bu çerçevede sorunun Kürtler açısından vurgulanması gereken başka boyutları da var. Kültür gibi, kültürle ilişkisi sorgulanacak aydınlann özellikleri de üzerinde şekillendikleri coğrafyanın tarihsel toplumsal karakteristikleri ile iç içe biçimlenmiştir. Bu tür bir bağlam ise genel olarak aydınlara ilişkin soyut genellemeler yapmayı güçleştirirken Kürt aydınları açısından neredeyse olanaksız kılar. Çünkü daha "Kürt aydını" nitelemesinin kimleri kapsayacağı sorusunda takılıp kalabiliriz. Benzer bir soru "Kürt kültürü"nü içerdiği ve kapsamı için de sorulabilir.

Kürtlerin başta siyasi ve ekonomik yapılan olmak üzere birbirinden oldukça farklı olan ülkelerin siyasi sınırları içinde yaşıyor olmaları, bu sorulara yanıt vermeyi güçleştirmektedir. Doğrusu genel bir "Kürt aydını" kategorisinden söz etmenin olanağı yok gibidir. Sıkıntı sadece Kürt aydınları nitelemesinin, esas olarak hangi ülke sınırları içinde aydınlara gönderme yaptığıyla sınırlı da değildir. Batı'da, diasporada yaşayan Kürt aydınları da var ve Ortadoğu'daki Kürtlerin bir kısmı buldukları ülkelerin yasakçı uygulamaları nedeniyle Kürt kültürü ve kimliğini doğrudan sahiplenemezken, diasporadakiler bu konuda daha serbesttirler. Bu durumda kimin Kürt aydını temsil ettiğine karar vermek iyice güçleşmektedir. Tanımlama sorununun başka boyutları da var. Örneğin Türkiye'nin yasal anayasal sisteminden kaynaklı olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Kürtler kendi anadilleriyle eğitim yapmamaktadırlar. Bunun doğal sonucu olarak da Kürt kökenli birçok aydın ve sanatçı düşünsel ve sanatsal ürünlerini Kürtçeyle değil, Türkçe vermektedirler. Kürt kökenli olup eserlerini Türkçe kaleme alan sanatçıların hangi kültürün sanatçısı olduğunu belirtmek hiç de kolay değildir. Dil ile

kültür arasındaki bağ göz önüne alındığında entelektüel ve sanatsal serüvenlerini Kürt dili ile yaşamayan aydınların Kürt kültürü ile ilişkilerini sorgulamak başlı başına problemlili bir hal almaktadır.

Bütün kolektif kimlikler açısından az çok geçerli olan temsil sorunu görüldüğü gibi Kürtler açısından tam bir muammadır. Söz konusu karmaşa, kavramsal düzeye sınırlı değildir, aksine bu durum Kürt aydınlarının kültürel gerçeklikleriyle ve Ortadoğu'yla ilişkilerindeki sıkıntılardan kaynağına da işaret etmektedir. Nitekim yukarıda tanımlanan kavramsal sınırlılıkları göz ardı etmemek koşuluyla "*Kürt aydınlarının tarihsel kültürel gerçekliği*" derken sözü edilen şey, esas olarak bir kesintililik ve parçalılık durumudur.

'Otantik dogmatizm' emperyalizm karşıtı mı?

Parçalılık ve dolayısıyla yabancılaşma olgusu, aslında Kürtlerle sınırlı olmayıp Batı eksenli ve modernleşme perspektifiyle inşa edilen Ortadoğu ve Asya ülkelerindeki çoğu aydın açısından geçerlidir. Çünkü "*Batı*", zaten "*Doğu*"nun ötekileştirilmesi yoluyla inşa edildiği için "*Doğu*" aydını kaçınılmaz olarak çift yönlü bir yabancılaşma yaşar. Bir yandan "*Doğu*"yu sömürgeleştiren "*Batı*"ya öfkeli. Öbür yandan kendine Batı'nın gözünden, onun inşa ettiği "*Doğu*" tahayyülünde baktığı için değersizlik duygusu yaşar. Bu ikilem birçok alanda yansımaları bulmuştur.

Sömürge karşıtı mücadelelerle 20. yüzyılın başlarında modern ulus devletleşme sürecinden geçmiş çoğu Ortadoğu ülkesinin aydını benzer paradoksları yaşamışlardır. Zira aydınların/siyasal seçkinlerin Batı sömürgeciliğine karşı yürüttükleri mücadelede dayandıkları temel argümanlar yine Batı kaynaklı olmuştur. Bir yandan Batı'ya karşı mücadele verilirken bir yandan da yüzü Batı'ya dönük bir modernleşme, aydınlanma çabası sergilemenin temel ikilemi, "*özün korunması*" kaygısı ve modernleşme hedefi arasındaki gerilimi oluşturmuştur⁴.

Kuşkusuz böylesi bir gerilimi ortadan kaldıracak tek şey, dünya uygarlık tarihinin beşiği sayılan Ortadoğu coğrafyasının kendine özgü aydınlanmasını gerçekleştirmektir. Fakat böyle olmamıştır. Kendisinden daha genç uygarlık merkezlerinde aydınlanma yaşanırken insanlık tarihinin ilk ve en köklü devrimlerine ev sahipliği yapmış olan bu coğrafyanın, halen bir kördüğüm halinde bulunması oldukça düşündürücüdür. Kuşkusuz bugünkü kördüğüm halinde emperyalizmin rolü başattır. Fakat kanımca bu her şeyi açıklamaya yetmemektedir ya da yetmemelidir. Kökeni çağlar öncesine uzanan dogmatizmin emperyalizmin işini kolaylaştırmadaki rolünü göz ardı edemeyiz. Ortadoğu'daki milliyetçilikler de dinsel fanatizm de bu dogmatizmden beslenmektedir. 20. yüzyılın kısa bir panoraması bile Ortadoğu'nun, kökeni tarihin derinliklerine dek inen bu içsel açmazını görmezden gelerek bir yere varlamayacağını

göstermeye yetmektedir. "*Emperyalizmin değil halkların Ortadoğusu*"nu slogan olmaktan çıkarmak emperyalizme olduğu kadar dogmatizme karşı mücadele etmeyi de gerektiriyor. Oysa anti-emperyalizm adına kör bir milliyetçiliğe ve de dinsel bağnazlığa devrimci bir misyon yükleniyor. Ya da Ortadoğu'nun şu an içinde bulunduğu koyu karanlığa karşı Amerikan füzelerine aydınlatıcı rol verilebiliyor. Bu tablo 1800'lü yıllardan itibaren bir yönüyle bütün Ortadoğu kökenli aydınların deneyimledikleri otantik/yerli fakat dogmatik olan ile modern/seküler fakat "yabancı" olan arasında yaşanan ikilemin uzantısı gibidir.

Köksüzlük ve yabancılaşma

'Doğu-Batı'nın ifade ettiği anlam dünyası arasındaki gerilim, Türkiye bağlamında da geçerli olmuştur. İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş süreci bağlamında, etnik kökeninden bağımsız, bütün aydınlar için geçerli olan bir süreksizlik durumundan da söz etmek mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar birçok açıdan Osmanlı ile bir süreklilik içinde yapılmışsa da genç Cumhuriyetin ve yeni ulusal kimliğin gericilik/ilericilik, aydınlık/karanlık gibi ikilikler üzerinden İmparatorluk ile karşıtlık içinde tanımlanması, modern Cumhuriyetin aydınları ile cumhuriyet öncesi kültürel birikim arasına derin bir uçurum gimesine yol açmıştır. "*Eski dönem*"e ait olan ne varsa "*gericilik/gericilik*" ya da "*karanlık*" olarak kodlanmıştır. Geçmişin kültürel birikimi ve mirası üzerinde şekillenmeyen bir entelektüel alan ise kaçınılmaz olarak köksüz, yavan ve sığ olmuştur. Öte yandan Cumhuriyetin otoriter karakteri, yeni kuşaklara ulaşılacak bir hedef olarak kodlanmış olsa bile Batı değerlerini ve düşünce sistematizmini özümsemelerine de olanak tanımamıştır. Böylece ne "*Doğu*"ya ne de "*Batı*"ya ait olan, ikisinin de derinliğinden ve zenginliğinden yoksun bir şekillenme söz konusu olmuştur.

Özcesi köksüzlük ve yabancılaşma aydınların üzerine ayak bastıkları coğrafya üzerine derinleşmelerini, onun bannırdığı zengin kültürel entelektüel birikime kök salmalarını, ondan beslenmelerini de, onu besleyip dönüştürmelerini, geliştirmelerini de engellemiştir. Bir başka ifade "*Doğu*" ile "*Batı*" arasında sıkışıp kalan aydınlar, Ortadoğu'nun tarihi kültürel birikimine ve zenginliğine yabancılaşmakla kalmamış, yabancılaştıkları için nüfuz edemedikleri bu birikimi, evrensel aydınlanma değerleri ile sentezleyememiş, bu kültürel birikimin çağlar boyunca bannırdığı dogmatizmin ve dinsel fanatizmin aşılmasına katkı da sunamamışlardır.

'Aydınlanma' mı, kimliksizleşme mi?

Kürtler açısından yabancılaşma ve parçalılık durumu biraz daha karmaşıktır. "*Tarihsel ve kültürel gerçeklik*" nite-

lemesi örtük olarak tarihsel süreklilik ve bütünsellik varsayımlarını içinde barındırır. Oysa Kürt aydınları açısından her iki varsayım da oldukça problemlidir. Kürtler açısından köksüzleşme sürecinin daha travmatik ve şizofrenik bir süreç şeklinde yaşandığı düşünülebilir.

Kürtlerin parçalılık durumları Osmanlı ve Pers imparatorluklarının sınırları arasında bölündükleri 1600'lü yıllara kadar uzansa da imparatorlukların gevşek siyasal örgütlenme ilkesinden dolayı bu durum kültürel farklılaşmaya yol açabilecek bir parçalılığa neden olmamıştır. Bu açıdan esas değişikliğin Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Ortadoğu'da siyasi sınırların yeniden çizilmesi ile gerçekleştiğini belirtmek hata olmaz. Birden fazla ülkenin sınırları içinde kalan Kürtler doğal olarak bu ülkelerin farklı sosyo-ekonomik ve politik gelişim süreçlerinden fazlasıyla etkilenmişlerdir.

Türkiye'deki Kürtler diğer ülkelerdekilere göre modernleşmenin nimetlerinden daha fazla yararlanabilmişler, buna karşın dilleri ve kültürel mevcudiyetleri yok sayılmış, yasaklanmıştır. Bu yok sayma ve yasaklamanın, Kürt aydınlarının Ortadoğu'nun kültürel ve entelektüel zenginliği ile buluşmalarını engelleyen temel etkenlerden birisi olduğu söylenebilir. Mesela denilir ki, Türkiye Arap alfabesinden Latin alfabesine geçince Kürtler bir gecede cahilleşmişlerdir⁵. Bu hiç de abartı sayılmaz. Çünkü Kürtlerin Cumhuriyet öncesi Ortadoğu'nun diğer kültürel zenginliklerinden de beslenmiş olan yazılı kültürel birikimleri Osmanlı'nın geri kalan Müslüman tebaası gibi Arap alfabesi ile kaydedilmiş durumdaydı. Bu yazılı birikimin yeni kuşaklara aktarılmasının iki yolu bulunmaktaydı: Ya yeni kuşaklar Arap alfabesi ile okur-yazar olacaktı ve böylece bu birikimden yararlanmayı sürdürebileceklerdi, ya da Latin alfabesi kabul edildikten sonra da Kürtçe literatür önünde engel bulunmayacaktı; Arap alfabesi ile kaydedilmiş birikim Latin alfabesine geçirilecekti. Oysa Arap alfabesinin terk edilip Latin alfabesine geçilen dönemde Kürtçe ve Kürtlerin kültürel varlığı yasaklanmaktaydı. Söz konusu kültürel birikimin yasal yollardan Latin alfabesi ile yeniden kaydedilerek dolaşıma sokulması resmen yasaklanmıştı. Bu koşullarda Türkiye'li Kürtler o zamana kadarki bütün yazılı kültürel birikimlerinden uzaklaşmış ve dolayısıyla "cahilleşmiş" oldular.

Dolayısıyla Türkiye'deki aydınlar için yukarıda değinilen Doğu/Batı ikileminden ötürü bir köksüzlük ve yabancılaşma durumundan söz edilirken, Kürtler açısından daha ağır bir kimliksizlik durumundan söz etmek gerekmektedir. Çünkü Cumhuriyet sonrası Kürtler açısından "aydınlanma" ile kültürel açıdan kimliksizleşme/köksüzleşme birbirine koşut süreçler olmuştur⁶. İsmail Beşikçi hocanın pek çok kere altını çizmiş olduğu bu olgu, Kürt aydını açısından oldukça patolojik bir duruma işaret etmektedir⁷.

Kendi kimliğinden ve dilinden kovulmuş bir aydın kategorisinin bu kimliğin de bir parçasını oluşturmakta olduğu bütünle, Ortadoğu ile sağlıklı bir ilişki içinde olmasını beklemek gerçekçi olmaz.

Öte yandan Kürtlere ve Kürt aydınına ilişkin böylesi bir genellemenin ancak 1980'li yıllara kadar geçerli kabul edilebileceği, 1980 sonrasında ise birçok açıdan ayrıca değerlendirilmeyi gerektiren değişiklikler içerdiği açıktır. Söz konusu değişiklikler, başka bir makalenin konusu olabilir. Bu makaleyi değişime yol açan etkenlerin başında, Gramsci'nin⁸ tanımladığı anlamda bir kolektif aydın olarak nitelenebileceğini düşündüğüm 80 sonrası Kürt hareketinin geldiğini vurgulayarak bitirmek mümkün.

Dipnotlar:

- 1 Göz ardı edilen farklılığın biyolojik bir farktan kaynaklandığını öne sürmek niyetinde değilim. Böylesi bir iddia "kadın, doğası gereği bantşıcıdır" sözü kadar saçmadır. Burada vurgulamak istediğim, cinsiyetlerin toplumsal olarak farklı şekillerde inşa edilmesinden ve kadınların tarih boyunca iktidar ilişkilerinden dışlanmış olmalarından doğan farktır.
- 2 Ki bu toplumların kadın eksikliğini dile getirilmektedir.
- 3 Sümer Devleti.
- 4 Bu ikilem kimliğin kadınların geleneksel cinsiyet rollerini pekiştiren ve kutsallaştıran bir şekilde özel alan/kamusal alan ayrımı ile aşmaya çalışılmıştır. Özel alan, aile ve aileye yüklenen anlamlar kümesi ulusun ve ulusal kültürün özünün korunacağı ve yeniden üretileceği alan olarak kodlanırken, kamusal alan ise modernleşmenin, rasyonel batı değerlerinin benimseneceği ve hayata geçirileceği alan olarak kurgulanmıştır.
- 5 Aslında Kürtlerin cahilleşmelerinin ya da en azından tek yanlı bir bilgi birikimi ile sınırlandırılmaları sürecinin daha eskilere, mirlik düzeninin tasfiyesine kadar uzandığı söylenebilir. Medreseler Mirliklerin siyasal birimler olarak varlıklarını sürdürdükleri dönem boyunca onların himayelerinde yerleşik ve çok yönlü eğitim veren kurumlar olmayı sürdürebilmişlerdir. Nitekim Kürt kültürü ve diline önemli katkılar sunan eserlerin önemli bir bölümünün Cizra-Botan mirliklerinin egemenlik alanındaki medreselerde yetişenler tarafından ortaya çıkarılmış olması tesadüf olmasa gerektir. Mirliklerin tasfiyesi ile bu durum değişmiş, Kürtlerin geleneksel eğitim kurumları olan medreseler sadece dini eğitim veren kurumlar haline dönüşmüşlerdir. İmparatorluğun Müslüman olmayan unsurları kendi seküler eğitim kurumlarını oluştururken, Kürtler aynı zamanda sınıfsal bir farklılaşmaya da işaret eden iki seçenekle yüz yüze kalmışlardır. Yoksul Kürtler yerellerdeki dini eğitim veren ve birinci basamak düzeyindeki eğitim kurumları olan medreselere yönelirken, geleneksel Kürt seçkinlerinin genç kuşakları İmparatorluk merkezinde kurulan, daha modern ve seküler olmakla birlikte bir yönüyle denetim amacı taşıyan Aşiret Mekteplerine alınmışlardır. Böylece Kürtler aydınlanma açısından sonraları giderek daha da derinleşecek olan bir ikilemle karşı karşıya kalmışlardır. Bu ikilem ya modern fakat bağımlı ya da yerel/geleneksel fakat dogmatik seçeneklerinden oluşmaktadır.

6 TIP yöneticiliği yapmış olan Tank Ziya Ekinci'nin anıları arasında Kürtlerin düşünsel yaşamının parçalanmasına ilişkin oldukça düşündürücü bir örnek vardır. Bilindiği gibi sosyalist kimlikli bir parti olarak halk içinde "dinsiz/imansız" diye karşı propagandası yapılan TIP'in dinsel tutuculuğun hakim olduğu kırsal kesimlerde örgütlenmesi kolay olmamıştı. Ülke genelinde hal böyle iken, Diyarbakır'ın Silvan ilçesinden bir grup TIP Diyarbakır il başkanlığına baş vurarak ilçelerinde parti örgütü kurmak istediklerini bildirmişler. Başvuruyu yapanların arasında mella denilen yerel din görevlileri bulunmaktaymış ve TIP ilçe başkanlığı için önerilen kişi de bir mellaymış. Bu durum üzerine TIP genel merkezi şaşımış. Gönüllü olarak parti kurma başvurusu yapılması neyse de ilçe başkanlığına da bir din görevlisinin önerilmiş olması merkez yöneticilerinde kuşku uyandırmış ve TIP yöneticilerinden Ekinci'yi bu kuşku durumu incelemesi için görevlendirmişler. Ekinci kısa süre sonra bu çelişkinin nedenini çözüvermiş. Başvurucu mellalar yerelde eğitim veren medreselerden yetişmişlermiş. Bu medreselerde ise okutulan Arapça eserlerin arasında sosyalist Kürt şairi Cegerxwîn'in Arap alfabesiyle basılmış Kürtçe divanı da bulunmaktaymış. Formel eğitim kurumla-

nda Cegerxwîn'den ve onun sosyalist şiirlerinden habersiz yetişen ve şairin Latin harfleriyle basılmış hiçbir kitabı olmadığı için böyle bir şansın olmayan öğrencilerin aksine medresede Arap alfabesi ile eğitim gören mellalar Cegerxwîn'i çok iyi tanıdıkları gibi onun şiirleri aracılığı ile de sosyalizme sempati duymuşlar. Seküler eğitim kurumlarında modern eğitim alan kuşakların devasa bir kültürel birikimden yoksun yetişmeleri karşısında Aristo mantığı ile dinsel eğitim veren ve modern dünya ile fazlaca bağı bulunmayan medreselerde yetişen öğrencilerin bu örnekte sergiledikleri çelişki kanımca Ortadoğu/kendi gerçekliği ve Kürt aydını konularına ilişkin pek çok şey anlatmaktadır. (Tank Ziya Ekinci, "Türkiye İşçi Partisi ve Kürt Aydınlanma Hareketi", İkinci Bilim ve Siyaset, 2001, sayı 1.

7 Aslında "anadil yasağı"nın bireyin ve/veya bir topluluğun ruhsal ve düşünsel açıdan sağlıklı ve bütünlüklü gelişimi önünde ne tür bir engel oluşturmakta olduğu başlı başına üzerinde durulması gereken bir konudur.

8 Antonio Gramsci, Hapishane Defterleri, Belge Yayınları, İstanbul, 2003

Lozan'dan sonra Ortadoğu'yla araya demir perde gerildi

MEHMET BAYRAK

Kuşkusuz herhangi bir konuya ilişkin düşüncenin temellendirilebilmesi, her şeyden önce resmi ideolojiden annabilmeyi gerektirir. Bu, ülkemizde Kemalist resmi ideolojiye endekslenmiş beyinler için söz konusu olduğu gibi, bilimsellik iddiasıyla ortaya çıkan çoğu 'sol' kafa için de geçerlidir.

Bir zamanlar İlhan Selçuk'un bir kitabı çıkmıştı. Kitabın adı, Tiroj'un soruşturma konusunu da çağrıştıyordu: *Uzak Komşu Sovyet Rusya'dan Gezi Notları*. Bu isim amaçlı olarak seçilmişti. Sovyetler Birliği'nin de, Sovyet Rusya'nın da, Türkiye'nin bitişğinde veya yanibaşında olduğunu herkes biliyordu. Oysa, o zamanki resmi görüş, Sovyetler Birliği'ni potansiyel düşman olarak sunduğu için, maddi olarak Türkiye'nin hemen kuzeydoğusunda bulunan bu ülke manevi olarak çok çok uzaklara düşmüştü.

Yönetimler, diğer halkların yanı sıra Sovyetler Birliği içinde yer alan Türki halkları da görmezlikten gelirken; marjinal milliyetçi unsurlar devletin de bilgisi ve yönlendirmesiyle, buradaki Türklerin nasıl ezildikleri üzerine senaryolar diziyorlardı. Hatta zaman zaman Cemiloğlu örneğinde olduğu gibi, bu ülkelerdeki muhalif unsurlar hak-

kında düzmece haberler TRT gibi resmi kurumlarda bile yayımlanıyor ve bu durum ülkeler arası ilişkilerin bozulmasına bile yol açabiliyordu.

Oysa, Sovyet rejimi değiştikten sonra bu topluluklarla kurulan diyalog sonrası izlenimler, Sovyet rejimi öncesinde hayvancılık ve ilkel tanımla geçinen bu Türk topluluklarının, daha sonra ne denli büyük atılımlar yaptığını ortaya koyuyordu...

Marjinal milliyetçi unsurlarla sağ kesim bu anti-propagandanın yaparken, sol kesim de görmeden, bilmeden bu rejimi ve uygulamalarını göklere çıkıyordu. Bu da ikinci bir şartlanma ve yanlışlığı kuşkusuz...

Tarihi arşiv bile hurdaya çıkartıldı

Aynı şey, Türkiye'nin bir parçası olduğu Ortadoğu için de geçerlidir. Sanki Türkler, bin yılı aşkın zamandır bu coğrafyada ve bu halklarla birlikte yaşamıyormuş gibi, özellikle Lozan'dan sonra kendisiyle Ortadoğu dünyası arasına adeta bir demir perde gerdi. Bin yıla yakın aynı alfabeyi, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Farsçayı, Arapçayı ve bunların Türkçe ve Kürtçe ile birlikte karşı-

mindan oluşan Osmanlıca'yı kullandığını unuttur görünen anlayış; giderek bu yazıyı kullanmayı bile "gericilik" saymaya başladı. Bu toplumları ve kültürleri çağıştıran sanat müziğini yasaklamaya kadar işi vardırıran bu şoven anlayış, bir toplum için son derece önemli olan tarihsel arşivini bile hurda kâğıt fiyatına Bulgaristan'a satabiliyordu. Bu, bir bakıma devlekuşu politikasıydı. Çünkü, tüm anlaşırma çalışmalanna rağmen 80 yıl sonra bile, hâlâ Türkçenin yansı bu kültürlerden alınan kelimelerden oluşuyordu...

İşin ilginç yanı, bu topluluğa sırtını dönüp, tümüyle yönünü Batı'ya çeviren kesimlerden biri de 'sol kesim'di. Kültürel planda bunu yapan sol, sanki 20. yüzyıl başlarında bu coğrafyayı yeniden dizayn eden Batı emperyalizmi değilmış gibi; Amerika'nın Ortadoğu'daki son varlığıyla birlikte birdenbire 'emperyalizm'i keşfetti!..

Açık söylemek gerekirse; 1925 Kürt isyanından sonra Milletler Cemiyeti'nce kendisine Irak petrollerinden verilen yüzde 10'luk hisseyi 500 bin Sterlin karşılığında İngiltere'ye bırakarak Ortadoğu işinin içinden çıkmaya çalışan Türkiye; moda deyimle ülkesi ve milletiyle dörde bölünen Kürt halkının her parçada karşılaştığı sorunlar dolayısıyla, bir yandan bu coğrafyayı "yasak bölge" ilan ederken, bir yandan da her defasında soruna "müdahil" oluyordu. Bu uğurda, zaman zaman Lozan'la belirlenen sınırları da değıştirmekten geri kalmıyor, CENTO gibi örgütlenmelerle İran, Irak ve Suriye gibi ülkelerin yanı sıra; bugün emperyalist dediği ABD ve İngiltere ile de ittifaklar kuruyordu.

O dönemler, resmi politikaların yedeğine katılan 'sol', bu ülkelerdeki Kürtlerin durumundan haberdar olmadığı gibi; Hasan Hüseyin Korkmazgil, Kemal Bayram Çukurkavaklı gibi kimi sol yazarlar da, sosyalist olarak sundukları ırkçı Saddam rejimini göklere çıkarabiliyorlardı...

Baba Tahir'i tanıma(ma)k...

Öte yandan, binlerce yıl öncesinden birçok uygarlığa beşiklik etmiş bu coğrafyada boy veren kültürel birikim yeterince bilinmediği, tanınmadığı gibi; söz gelimi Ömer Hayyam gibi kimi değerler de, daha çok Batı üzerinden tanınıyordu. Çünkü Hayyam, dünyada en çok dile çevrilen bir şairdi. Peki, sınırlı da olsa Ömer Hayyam'ı tanıdık da, ondan önce yaşamış ve yine Batılı birçok bilim adamı tarafından ondan daha büyük bir şair olarak kabul edilen Kürt şairi Baba Tahir Uryan'ı bugün kaç kişi tanıyor?..

Daha 10-11'inci yüzyılda;

*Elime geçerse eğer feleğin çarkı
Ona yedi ceddin hesabını soranım
Birisinde yüz nimet
Diğerinde kanlı ekmek
Soranım hesabını felekten
Felekten soranım hesabını*

*Bu neden böyledir
Ve o neden öyledir*

Versin bana hesabını... diyen Baba Tahir Uryan'ı tanıyıp algılamadan, sözgelimi ondan dokuzyüz yıl sonra gelen bir Karl Marx'ı tanımak ne kadar anlamlı ve inandırıcı olur!..

Ortadoğu'da emperyalizm kendini nasıl üretti?

İSMAIL BEŞİKÇİ

"Doğulu ya da Ortadoğulu aydının, üzerine doğduğu kültürel-tarihsel gerçekliğe yakın durmadığını söyleyebiliriz." Ama bunları her zaman Avrupa merkezlikle, emperyalizmin politikalarıyla açıklamak kanımca yeterli değildir. Bunları kavrayabilmek için Ortadoğu'nun kendi dinamiklerine bakmak gerekiyor, Ortadoğu'nun siyasal kültürüyle daha yakından ilgilenmek gerekiyor.

Ortadoğu tarihini ilgilendiren önemli olaylardan biri, Kürdistan'ın ve Kürtlerin ülke olarak ve halk olarak bölünmesi, parçalanması ve paylaşılmasıdır. Kanımca bu, Ortadoğu tarihini ilgilendiren, bazı Ortadoğu devletlerinin siyasal kültürünün oluşumunu sağlayan en önemli olaydır. Bu olgu, Ortadoğu'da, Arap tarihini, Türk tarihini, Fars tarihini çok yakından ilgilendirdiği halde, Irak'ın, Suriye'nin, Türkiye'nin ve İran'ın siyasal hayatını çok sıkı bir şekilde ilgilendirdiği halde, bilmezlikten, görmezlikten gelinen bir olgudur. Bu konuyu araştırmamak, öğrenmemek konusunda da ciddi bir ısrar vardır.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, birkaç yıl önce, Rusya'yı ve Norveç'i ziyaret etmişti. Oralarda yaşayan Kürtler, kendisine, Kürtlerle ilgili bazı sorular sormuşlardı. "Kürt sorunu nasıl çözülecek?" diye soruyorlardı. Başbakan, her iki yerde de, "Eğer bunları düşünmezseniz sizin için de böyle sorunlar olmaz" demişti. Başbakanın bu tutumu Türkiye'de epeyce yadırganmıştı. Fakat gerçek budur. Aslında bu tutumun yadırganması şaşırtıcıdır. Sadece Türk düşüncesi için değil, Arap düşüncesi için de, Fars düşüncesi için de böyle bir 'sorun' yoktur. Sadece bazı asayiş sorunları vardır, onu da devletin silahlı güçleri halletmektedir. Bu bakımdan bu, incelenen, araştırılan bir konu değildir. Kürtlerle ilgili konular gündeme geldiği zaman, Türk araştırmacılar, basın mensupları, her zaman Kürtleri suçlarlar, Kürtlerin, "Avrupa merkezci düşüncelerin esiri" olduğunu söylerler, "Kürtler emperyalizmin mağalığını yapıyor" derler, "Kürtler, emperyalizmin işbirlikçisidir" derler. Arap düşüncesi ve Fars düşüncesi de böyledir. Bu beyanların tarihsel bir değeri yoktur. Kürt sorununu açıklama özelliği de yoktur. Ama temel sorunu gizleyici, çarpıtıcı, saptırıcı olduğu söylenebilir. Halbuki emperyalizm esas eylemini, Birinci Dünya Savaşı sürecinde ve savaştan sonra, Kürdistan'da gerçekleştirmiştir. Kanımca emperyal düşüncenin ve politikanın en etkili, en kalıcı hali, en belirleyici, en yön-

lendirici hali, Kürdistan'da gerçekleşmiştir. Emperyal düşünceler ve politikalar, buradan aldıkları güçle, kendisini Ortadoğu'da her zaman üretme, güçlendirme koşulları buldular. Bu da incelenen, araştırılan, irdelenen bir konu değildir. Görmezlikten, bilmezlikten, duymazlıktan gelinen bir konudur. Bu konuyu öğrenmemek için de büyük bir özen gösterilmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan Milletler Cemiyeti döneminde, Kürtlere çok büyük haksızlıklar ve adaletsizlikler yapılmıştır. Bu haksız, adaletsiz tutum, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan Birleşmiş Milletler döneminde de devam etmiştir. Kürt sorunu Kürtler tarafından gündeme getirildiği zaman ise, Kürtlerin emperyalizmle işbirliği yaptığı, Kürtlerin emperyalizmin ajanı olduğu söylenmiştir. Halbuki, fiili olarak emperyalizm hep Kürtlere karşı mücadele etmiştir. Emperyalizm, Kürtlerin milli isteklerinin bastırılmasında, hep bölge devletlerine yardımcı olmuştur. Emperyalizmle işbirliği yaptığı söylenen Kürtlerin hiçbir isteğinin yerine gelmediği açıktır. Bu talepler bölge devletleri ve emperyalist güçler tarafından müştereken bastırılmıştır.

Önemli bir konu 1917'den sonra, Sovyetler Birliği'nin tutumunun irdelenmesidir. "Emperyalizme karşı savaş", Leninli, Stalinli, Troçkili Sovyetler Birliği'nin önemli ilkelere biridir. Ortadoğu'da emperyalizmi üretecek en önemli politika ise, Kürdistan'ın ve Kürt halkının, bölünmesi, parçalanması ve paylaşılmasıdır. Çünkü hiç bir halk, baskıyla, zulümle, kendi milli haklarından vazgeçmez. Gasbedilen milli haklarını tekrar kazanmak için, fırsatını yakaladığı zaman, kendisine uygulanan baskı politikalarına karşı ayaklanır. Bunun ise, bölgede bir istikrarsızlık yaratacağı açıktır. Örneğin 1920'lerde, 1930'larda, 1940'larda, Irak'taki Arap yönetimine karşı, Kürtlerin başlattığı her ayaklanma, İngiliz birliklerinin, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerinin, bombardımanı ile etkisiz bir hale getirilebilmiştir. İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri en çok Kürdistan'da kullanılmıştır, en etkili bir şekilde Kürdistan'da kullanılmıştır. Tarihte, zehirli gazlar, ilk defa Büyük Britanya yönetimi tarafından Kürtlere karşı kullanılmıştır. Bu, emperyalizmi üreten, güçlendiren çok önemli bir süreçtir.

İbretlik tekerleme: Kürtler emperyalizmin ajanı!

1919 yılından itibaren, Güney Kürdistan'da, Şeyh Mah-

mud Berzenci liderliğinde ciddi bir ayaklanma vardır. Hasan Yıldız'ın, *Fransız Belgeleriyle Sevr-Lozan-Musul Üçgeninde Kürdistan* (4. bs., Doz Yayınları, 2005) kitabında bu ayaklanmalar konusunda çok ciddi belgeler, belirlemeler vardır. Bu, bağımsız Kürdistan'ı hedefleyen bir mücadeledir. Dönemin emperyal güçleri Büyük Britanya ve Fransa'ya, değil bağımsız Kürdistan'ı kabul etmek, sömürge bir Kürdistan kurulmasını bile düşünmemişlerdir. Kürtlerden gelen her türlü milli isteği reddetmişler, bastırmaya çalışmışlardır. Kürtleri ve Kürdistan'ı bölüp parçalamak ve yok etmek için ellerinden gelen her şeyi yapmışlardır. Büyük Britanya ve Fransa gibi emperyal güçlerin, Kürt politikasını saptarken, uygularken, Kemalist yönetimle, Arap ve Fars yönetimleriyle işbirliği ve güçbirliği içinde olduğu açıktır.

Büyük Britanya'ya karşı mücadelesinde, Şeyh Mahmud Berzenci, 20 Ocak 1923, 10 Haziran 1923 ve 27 Temmuz 1923 tarihlerinde, yani, 1923 yılında üç defa, ulusların kendi geleceğini belirleme ilkesini hatırlatarak, mazlum uluslar kavramına vurgu yaparak, Kürtlere karşı yapılan haksızlıkları dile getirerek, Sovyetler Birliği'nden yardım talep etmiştir. Fakat bu mektuplara olumlu veya olumsuz bir yanıt verilmemiştir. Hasan Yıldız, ikinci mektubun 23 Haziran 1923 tarihli Pravda gazetesinde yayımlandığını belirtmektedir. (a.g.e. s. 89-90) Emperyalizme karşı mücadele ilkesini, bunun yanında ulusların kendi geleceğini belirleme ilkesini en çok dillendiren Sovyetler Birliği yönetiminin, teoride ve uygulamada meydana gelen bu derin uçurumu görememesi dikkate değer bir durumdur. Şöyle söyleyebiliriz: 1920'lerde Sovyetler Birliği'nin Kürt politikası, Büyük Britanya ve Fransa'nın, Kürt karşıtı politikalarından farklı değildir.

Durum bu kadar açıkken, belirginken, bu sürecin, Türk, Arap ve Fars düşüncesi tarafından, giderek Sovyetler Birliği, ABD ve Avrupa devletleri ve kurumları tarafından irdelenmemesi, ama milli haklarına sahip çıkmak için mücadele yürüten Kürtlerin, "emperyalizmin ajani", "emperyalizmin işbirlikçileri" olarak suçlanmaları ibret vericidir. Bunun genel bir tutum olduğunu sağcıları da, solcuları da, laikleri de, şeriatçıları da kapsadığını belirtmek gerekir. Bu tutumun, Kürt sorununu açıklayıcı bir niteliği yoktur. Sanılanın tersine, emperyalizmin düşüncesini ve eylemini açıklayıcı bir niteliği de yoktur. Bilakis bunları gizleyici, saptırıcı bir niteliği vardır. *Tiroj*, Eylül 2006 tarihli 22. sayısında "Sınır Ötesi!" başlıklı bir dosya yayımlamıştı. Burada da yazarlar, sadece, sınırların var olduğunu, Kürtleri böldüğünü vurguluyorlar. Ama neden böyle olduğu konusunda, yani bölünmenin, parçalanmanın ve paylaşılmanın nedenleri konusunda bir yorum getirmiyorlar. "Neden böyle oldu? Niçin böyle oldu?" ise, emperyalizmin Kürdistan politikalarıyla ve uygulamalarıyla ilgili bir alandır. Yazarlar, araştırmacılar bu irdelemeden uzak durmaya çalışıyorlar.

Tarihsel bir olgunun kavranmasında, "Ne oldu?", "Kim yaptı?", "Nasıl oldu?" gibi soruların sorulması, bu sorulara makul cevaplar aranması elbette önemlidir. Ama esas olan, "Niçin oldu?", "Neden oldu?" sorularının sorulmasıdır. Bilimsel bir inceleme, ancak, bu soruya verilecek cevaplarla temellenir, gelişir. Kürdistan'la, Kürtlerle ilgili incelemelerdeseyse, bu son sorular hiç sorulmadığı gibi, ilk üç soru da doğru-dürüst bir şekilde sorulmuyor.

Sovyetler Birliği'nin tutumuna biraz daha yakından bakmakta yarar var. 1970'leri, 1980'leri düşünelim. Irak'ta yüz civarında Sovyetler Birliği uzmanı vardı. Bu uzmanlar kimyasal silahlar konusunda, Baas yönetimine, Saddam Hüseyin rejimine danışmanlık yapıyorlardı. Kimyasal silahlar nasıl üretilir, nasıl kullanılır, hangi koşullarda kullanıldığı zaman daha verimli sonuçlar alınır yani daha büyük, daha kitlesel ölümler gerçekleşir gibi konularda danışmanlık... Kimyasal silahların yapımı ve kullanımı konularında danışmanlık ne demektir? Örneğin, şu kadar birimdeki tabun gazını, şu hava koşullarında bir köyün üzerine atarsanız yüz civarında insan ölür. Fakat aynı birimdeki sarin gazından, aynı miktarda, aynı hava koşullarında bir köy üzerine atarsanız üçyüz civarında insan ölür... Etik açıdan bu danışmanlığın değeri nedir? Böyle bir danışmanlık, Marksizm gibi, komünizm gibi bir ideolojiyle nasıl bağdaştırılabilir? Acaba, Sovyetler Birliği vatandaşları, 1970'li, 1980'li yıllarda, mühendislerinin ve uzmanlarının, kimyasal silahların üretimi ve kullanımı konularında Saddam Hüseyin rejimine danışmanlık yaptığını biliyorlardı mı? Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın sözü bu olayda da geçerlidir. Eğer düşünmezseniz böyle bir olay yoktur. Marksistler, komünistler, sosyalistler, böyle bir olayı düşünmemişler, irdelememişlerdir. Bu süreci görmezlikten duymazlıktan gelmişlerdir. Aslında, böyle bir süreç, öbür siyasal akımların ve kurumların da ilgi alanı dışında olmuştur. Ama, Saddam Hüseyin rejiminin, Kürt halkına karşı yürüttüğü insanlık dışı operasyonlarda bile, Kürtlerin çığlıkları duyulmamıştır. Kürtlerin yaşamak için dünyadan yardım istemeleri, ilgi beklemeleri, "emperyalizmin ajanlığı", "emperyalizmle işbirliği" şeklinde algılanmıştır.

Saddam kitle imha silahı kullanmadı mı?

Yine 1970'lerin ortalarında, Mele Mustafa Barzani'nin liderliğindeki mücadelede, Kürt köyleri Sovyet yapımı MIG uçaklarıyla bombalanmıştır. Bazı durumlarda bu uçakların pilotlarının bile Sovyet pilotları olduğu gözlenmiştir.

Halepçe'de, 16 Mart 1988'de, beşbinden fazla Kürt'ün yaşamını yitirdiği söylenir. Halbuki, Halepçe'ye gelinceye kadar, hangi gazın daha öldürücü olduğu, hangi gazın daha büyük kitlesel ölümlere yol açtığı konusu deneyler yapılarak ulaşılan bir bilgidir. Bu deneyler hep Kürt köylerinde yapılmıştır. İleri Batı ülkelerinde, laboratuvar-

larda, fareler üzerinde yapılan deneyler, Irak'ta, Kürt köyleri üzerinde, Kürtler üzerinde yapılmıştır. 1970'li ve 1980'li yıllarda, bu deneyler sırasında öldürülen Kürtlerin sayısı Halepçe'de öldürülenlerden de fazladır. Enfal operasyonları sırasında yok edilen, kaybedilen Kürtlerin sayısı, 180 binin üzerindedir. Ama örneğin Arap aydınları, Saddam rejiminin Kürtlere karşı böylesine insanlık dışı politikalar, soykınma kadar varan politikalar uygulamasını bildikleri halde, bu rejime karşı küçücük bir eleştiri getirmemişlerdir. Bu, bu uygulamanın meşru görüldüğü anlamına gelir. Kanan Makiya, bu rejime karşı eleştiri getirebilmiş çok ender olan Arap aydınlarından biridir. *Vahşet ve Sessizlik* kitabı bu bakımdan ibretle okunması gereken bir kitaptır. Kitabın alt başlığı, *Savaş, Diktatörlük, Başkaldırı ve Arap Dünyası'dır*. (Çev. Arif Karadağ, Avesta/ Acil Kitaplar, 2002)

Kanan Makiya, Enfal ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "*Enfal Batılı devletlerin ve Arap aydınlarının tam bilgisi dahilinde, Irak içinde, yıllardır sürdürülmekte olan, baştan aşağı mantıksız vahşetin doruk noktasıdır. Batılı devletler tiranı silahlandırırken, Arap aydınları ona payanda oldular. Vahşet şimdi herkese dokunmakta...*

İsrail devletini yaratmak amacıyla gerçekleştirilen yüzlerce Filistin köyünün tahribatı üzerine milyonlarca ve milyonlarca kelime yazıldı. Ve böyle olması da gerekiyordu. Ancak bunları yazan aynı aydınların çoğu, binlerce Kürt köyünün bir Arap devleti tarafından yok edilmesi söz konusu olduğunda sessiz kalmayı tercih etti. Bizler sadece bilmek istediğimiz şeyleri biliyor gibi gözüküyoruz." (s.242-243)

Edward Said, sadece Arapların değil, dünyanın da önemli entelektüellerinden biridir. Edward Said, Saddam Hüseyin rejiminin, Baas rejiminin 1988'de, Halepçe'de, ve sonrasında, Kürtlere karşı kimyasal silahlar kullanmadığını ileri sürmektedir. Rejimin Kürtlere karşı soykınma varan uygulamaları konusunda, küçücük bir eleştiri getirmemiştir. Edward Said'e göre, Kürt sorunu diye bir sorun yoktur. Saddam Hüseyin, emperyalizme karşı direniş sergileyen bir Araptır. (Kanan Makiya, a.g.e., s. 314)

Arap aydınları için, Edward Said gibi entelektüeller için, Kürt sorunu diye bir sorun yoktur. Yok olan bir sorun üzerinde de düşünmek anlamlı değildir. Düşünmezseniz, kafanız böyle bir sorunla meşgul olmazsa, böyle bir sorun da yoktur.

2003 Mart'ında, ABD'nin Irak'a silahlı müdahalesinden sonra, en çok duyulan söz, "*Irak'ın elinde kitle imha silahları yokmuş!*", "*Saddam Hüseyin'in elinde kitle imha silahları olmadığı anlaşıldı!*" Uluslararası medya, Arap medyası, Türk medyası, Fars medyası sık sık bu görüşü dile getirdi. Fakat, bu medyalar, Irak'ın, Baas rejiminin elinde bir zamanlar, 1980'lerde, bu silahların bulunduğunu, bu silahların Kürtlere karşı sistematik olarak kullanıldığını dile ge-

tirmediler. ABD Başkanı Bush da bu ikinci cümleyi dile getirmede. Bush ve Büyük Britanya Başbakanı Tony Blair'in, "*Saddam Hüseyin'in elinde kitle imha silahları var!*" diyerek savaş başlattıkları iddia ediliyordu. Bu yüzden bu iki lidere, sık sık sorular soruluyordu. Daha sonraysa, Bush ve Tony Blair, "*Saddam Hüseyin'in elinde kitle imha silahları yokmuş!*" diye eleştirilmeye başlandı. Bu durumda bile bu iki lider, "*bir zamanlar Saddam Hüseyin'in elinde bu silahlar vardı ve bunlar Kürtlere karşı kullanıldı,*" demediler. Bunun Kürt karşıtı bir tutum olduğu açıktır. Bu silahların üretildiğini ve Kürtlere karşı kullanıldığını dile getirmek, Kürtlerin bu durumunu insanların bilincine çarptırmak anlamına gelir. ABD ve Büyük Britanya yöneticileri böyle bir sürecin, Kürtlerin lehine olabilecek bir sürecin yaşanmasını istemiyorlar...

Filistinliler ve Kürtler

Kanan Makiya'nın kitabında, dikkate değer, çarpıcı bir belge var. Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı binasında "*tecavüz odası*" olarak adlandırılan bir bölümün var olduğu söyleniyor. Bu bölümde çalışan Aziz Salih Ahmet isimli bir kişiden söz ediliyor. Bu kişinin Halk Ordusu'nda savaşı olduğu, görevinin, "*kadınların şerefine tecavüz*" olduğu belirtiliyor. (s. 354) Baas Partisi döneminde, görevi kadınların ırzına geçmek olan, bu yüzden maaş alan sivil görevliler var. Kanan Makiya, her büyük hapishanenin özel donanımlı bir tecavüz odası olduğunu, belirtmektedir. Hillary Mann'ın güvenilir tanıklığına dayanarak, işgal edilen Kuveyt'in, Suwayx kentinde, zeytin yeşiline boyanmış bir tecavüz merkezi olduğunu ve bu merkezin, duvarlarında, kanla yazılmış "*Özgür Filistin*" yazısının var olduğunu belirtmektedir. Kanan Makiya, bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirmektedir. "*Hillary Mann, Kuveyt City'nin kurtarılmasından hemen sonra tecavüz odasını gördü. Ayaklanmadan kısa bir süre sonra, Süleymaniye'deki, Merkez Güvenlik Karargâhı Binası'nın tecavüz odasını gösteren bir video kaset elime geçti. Yırtılmış kadın elbiselerinden oluşan bir çamaşır yığını duvarın yanına bırakılmıştı.*" (s. 355)

Resmi tecavüzle ilgili olarak hazırlanan bir raporda da şöyle söylenmektedir: "*Pek çok kaynak, direngen siyasi mahkûmların itiraf etmelerini sağlamak için, bayan akrabalarının getirilip onların gözleri önünde ırzlarına geçilmesinin çok genel bir uygulama olduğunu söylüyor.*" (s. 355)

Arap toplumunda kadın, namusun, şerefin bir simgesi olarak değerlendiriliyor. Baas yönetimi de şerefi lekelemeyi bir devlet politikası haline getirmiş. Sistematik bir politika. Geleneksel Arap toplumunda böyle bir uygulamanın, resmi tecavüzün olduğu kanısında değilim. Bu, ancak Baas yönetiminin kurumlaşması sürecinde ortaya çıkmış bir politika ve uygulamadır. Baas'ın bütün politikaları ve uygulamaları gibi, bu da, Irak'ta yaşayan ve Baas yöne-

timi tarafından maaşa bağlanan Filistinliler tarafından şu veya bu şekilde desteklenmektedir. (s.320) Filistinlilerin Kürt hareketine karşı tutumları her zaman olumsuzdur. Bu, Filistin'de genel bir tutumdur. Bunu anlamak mümkündür. Irak'tan, Suriye'den, Türkiye'den, İran'dan yardım alınca Kürtlere karşı olumsuz tutumlar ve düşünceler içinde olmak doğal bir hale gelmektedir. Bu çerçevede, örneğin, 2006 yılı Ekim ayı başlarında yaptığı bir konuşmada, Filistin Başbakanı İsmail Haniye, Kürtleri, yani peşmergeleri, çete olmakla suçlamıştır. Kürtlerin Filistinlilere karşı düşünceleri ve tutumları ise çok olumludur. 1982 Beyrut savaşında, yani İsrail-Filistin savaşında PKK'li pek çok militan, İsrail'e karşı Filistinliler safında çarpışmıştır. Bu savaşta, 12-13 PKK'li yaşamını yitirmiştir.

Bu koşullarda 'Halkların Ortadoğusu' mümkün mü?

Tiroj, Doğulu veya Ortadoğulu aydının, üzerine doğduğu tarihsel-kültürel gerçekliğin farkına varmadığını vurgulamaktadır. Tiroj, Avrupa'nın kültürel değerlerini bilen, tanıyan aydının, kendi öz değerleri konusunda yüzeysel bilgilerle yetindiğini belirtmektedir. Tiroj, Ortadoğu, bu arada Türk ve Kürt aydınlarının, kendi tarihsel-kültürel gerçekliklerine ne ölçüde yakın olduklarını sorgulamaktadır. Ortadoğu halklarının tarihsel geçmişinde, siyasal kültüründe Kürdistan diye, Kürtler diye bir olgu vardır. En azından bazı Ortadoğu devletlerinin tarihini ve siyasal kültürünü belirleyici olan, yönlendirici olan budur. Bunun da görmezlikten, bilmezlikten geldiğini belirtmeye çalıştım.

Birinci Dünya Savaşı sonunda, emperyalizm bu ülkelere birer Kürdistan hediye etmiştir. Aydınlar, bundan çok memnundur. Bu konuda emperyalizmle işbirliği de yapmışlardır. Ama, daha o zamanlardan beri, Kürtler, özgürlükleri için taleplerde buldukları zaman, eyleme giriştikleri zaman ise, "Kürtler, emperyalizmin ajanıdır" diye yaygaraya başlamışlardır. Kendilerinin emperyalizm karşıtlığının ilkeli bir karşıtlık olmadığı açıktır.

Yeni Arap ideolojisinin oluşumunda, Kürt unsuru çok önemli bir etken olarak ortaya çıkıyor. "Üstün olmak", "daha büyük olmak", "doruk noktasında olmak", başta, Kürtleri baskı altında tutabilmek için geliştiriliyor. Örneğin Arap ideolojisi, Kürtleri, Araplara bağlı ilişkiler içinde tabiyet ilişkisi içinde tutmaya çalışıyor. Bu bakımdan Baas ideolojisi Arap aydınları tarafından yoğun bir şekilde desteklenmiştir. Saddam Hüseyin'in, Baas'ın, çağdışı operasyonları konusunda, örneğin Enfal konusunda, Arap aydınlarının çok büyük sorumluluğu vardır. Bu koşullarda, "farklı dinlerden, etnik kökenlerden, mezheplerden Ortadoğu halklarının, "güvenlik ve barış içinde" bir arada yaşamaları nasıl mümkün olabilir? Bu koşullarda, emperyalizmin değil de, halkların Ortadoğu'sunu inşa etmek nasıl mümkün olabilir?

Bu ilişkiler çerçevesinde, Irak Dünya Mahkemesi'nden

de söz etmekte yarar var. Bu mahkemenin nihai oturumu, 23-27 Haziran 2005 tarihlerinde İstanbul'da yapılmıştır. Irak Dünya Mahkemesi, uluslararası bir mahkemedir. ABD'nin 2003'te, Irak'a yaptığı silahlı müdahaleyi, Irak işgalini yargılamaktadır. (bkz. *Irak Dünya Mahkemesi, İstanbul Oturumu*, 23-27 Haziran 2005, Hazırlayan: Müge Gürsoy Sökmen, Metis Yayınları, Haziran 2005)

Bu yargılamada, Saddam Hüseyin'in cinayetlerine, Baas rejiminin Kürtlere uyguladığı soykırma ilişkin hiçbir belirleme yoktur. ABD'yi yargılayan dünya aydınlarının, Türk, Arap ve Fars aydınlarının, Saddam Hüseyin ve Baas rejimi konusunda böyle bir girişimi düşünmemiş olmaları dikkate değer bir durumdur. Kaldı ki, ABD'nin Irak'taki operasyonları, uluslararası medyanın, basının gözü önünde cereyan etmektedir. Şu veya bu şekilde ABD yargı organlarına da yansımaktadır. Gizli kalmış birçok operasyonun ABD basını ve medyası tarafından gün ışığına çıkarıldığı da bilinmektedir. Bu yargılamaya esas olan oturumların ikisinin Londra'da (Kasım 2003, Şubat 2004), ikisinin de New York'da yapıldığı (Mayıs 2004, Ağustos 2004) biliniyor. Saddam Hüseyin'in, Baas rejiminin, Kürtlere karşı geliştirdiği soykırım, ikiyüzün üzerinde olduğu söylenen toplu mezarlar ise, ancak diktatör devrildikten sonra, konuşulabilen, araştırılabilen bir konu olmuştur. Açık bir şekilde ortaya çıktığı zaman ise, dünya aydınları, Türk, Arap ve Fars aydınları böyle bir şey düşünmedi, bir girişim başlatmadı. Saddam Hüseyin'in, Baas rejiminin, cinayetlerini, soykırma varan operasyonlarını, Enfal operasyonlarını görmezlikten, bilmezlikten, duymazlıktan gelenlerin, ABD'yi yargılamaları ciddi ve etkili bir tutum değildir...

Irak-ABD ve Kürt ilişkileri açısından saptanması ve değerlendirilmesi gereken çok önemli bir olgu, bir süreç, kazanımca şudur: Bölge devletleri, ABD'nin Irak'ta başarılı olmasını istememektedirler. Bunun ilkeli bir ABD karşıtlığı, ilkeli bir emperyalizm karşıtlığı olmadığı, ABD müdahalesinden sonra, Kürtlerin yol almaya başlamalarından dolayı ortaya çıkan bir karşıtlık olduğu biliniyor.

Bush'un mesajlarına bakılırsa, ABD'nin Kürtlerin lehine ciddi bir politikası yoktur. ABD örneğin, Suriye'yi 'terörist devlet' olarak ilan etmektedir. Ama bağımsız Kürdistan düşüncesi ve anlayışı gündeme geldiğinde, ABD, "Suriye'yi ve Türkiye'yi rahatsız eder" diyerek, bu düşünceye ve projeye karşı durmaktadır.

Bu konuda kısaca şunu belirtmek gerekiyor: Kürtler ve Kürdistan Ortadoğu'nun ortasında yer almaktadır. Ortadoğu halkları, Ortadoğu devletleri, Kürtler konusunda demokratik bir zihniyete sahip olmadan, demokratik bir tutum benimsemeden, "Halkların Ortadoğusu"nu yaratmak mümkün değildir. Siyasal eşitlik kabul edilmeden, halklar arasında "kardeşlik" anlayışını geliştirmek de mümkün değildir.

Şarkiyatçı ve Garbiyatçı kıskacıdaki Ortadoğu algımız *

TANIL BORA

"Türkiye" deyince, "Devlet Akli"yla tanımlanan "millî güvenliği" ve devletin mahrem birimlerinin bu doğrultudaki icraatını anlayanlara lazım olan bilgi, sadece ve sadece, jeostratejik *istihbarata* indirgenmiş bilgidir. Toplumsal gerçekliğin bütün veçhelerini, erkekleri, kadınları, çocukları, sınıfları, örgütleri, cemaatleri, ayrıca azabı ve mutluluğu, hastalığı ve sağlığı vs., her şeyi "kırmızı kuvvetler-mavi kuvvetler" ayırımına göre tasnif eden bir "bilgi"... Lakin, ilgili "kurum ve kuruluşları" bu çeşit bilgiye erişme becerileri de eriştikleri bilgiyle başatma becerileri de hiç parlak değil... "Türkmen kartı"yla –"pişti"yi çağıştıran– oynama tarzları; Talabani ve Barzani'yle yürüttükleri ilişkinin, neo-Osmanlı emperyal jestlerle diplomatik gayrinizami operasyon davranışı arasında bînamaz üslûbu, jeostratejik aklın dahi kıt olduğunu gösteriyor. Bu kıtlıkla, Ortadoğu'ya dair emperyal (daha doğrusu *ast-emperyal*) iddialar serdetmek ise, siyasal açıdan kötü olmanın yanı sıra, gülünçtür. Fakat elbette mesele bu değildir. Jeostratejik aklın çoğu da azı kadar zararlıdır zira –hatta belki daha zararlıdır!

Batı'ya dönmek, Doğu'dan utanmak

"Türkiye"yi, karmaşık ve çoğul bir toplum olarak anladığımızda da, Ortadoğu'ya karşı köklü bir kayıtsızlık var. Bu konuda uzmanlık bilgisi üretmesi, "*aydınlatici*" olması beklenen yerler açısından, bu durum çok açık. Türkiye'de sosyal bilimcilerin Ortadoğu'ya uzaklığına, *Toplum ve Bilim* dergisinin 96. sayısındaki (Bahar 2003) bir yazımda değinmiştim. Ortadoğu konusu, daha doğrusu *konular* hakkında uzman kimi biliyorsunuz? Mevcut az sayıdaki uzmanın da yazdıklarını nerede okuyabiliyor, söylediklerini nerede duyabiliyorsunuz? Ortadoğu'nun otokton dillerini –bilen demiyorum– öğrenmeyi düşünen kim vardır? Andığım yazıdan alıntıluyayım: "*Ortadoğu, Türk modern-laisist ulus-devlet projesinin kendinden memnuniyetini sağlayan bir 'gerilikler' âlemi olarak ötekileştirilmektedir.*" Bu, medya için bilhassa geçerli. "Türkiye"nin Ortadoğu'ya dair müktesebatı, jeostratejik resmî istihbaratı nakletmenin ötesinde, Batı medyasından hiç farkı olmayan (zaten kısmen oradan alınma) egzotik imgelerden ibarettir. "Tür-

kiye", yüzünü Batı'ya dönmenin en sağlam referansı olarak, Doğu'sundan utanmayı ve Doğu'sunu ötelemeyi bilmektedir. *Garbiyatçılıkla* (Oksidentalizm) Oryantalizmin bulunduğu bu tutum, Ortadoğu'nun ve Ortadoğu halklarının, İranlıların, Arapların ve Kürtlerin aşağılanması, kültürsüz, geri halklar olarak imgenmesini beraberinde getirmiştir. Kuşkusuz bu, İslam'dan, dahası İslamiyetin olgusal görünümünden kaçınan Kemalist tutumla doğrudan ilgilidir. Ortadoğu, İslamiyetin geri yüzünün, geride bırakılmak istenen yüzünün imgesidir.

Şunu da eklemek lazım: Sözü ettiğim tutum, Türkiye'ye/Türklerle özgü değil; bunun örneklerine, bütün Ortadoğu halklarının entelijensiyaları içinde rastlamamız mümkün. Kendi 'öz' kültürünü tarihsel bağlamından ve etkileşimlerinden yalıtarak, modern uygarlığın kaynaklarıyla hususi akrabalığı olan 'üstün' bir değer olarak yüceltme eğiliminin Kürt ve Arap versiyonları da eksik değil. Bu durum, Garbiyatçı-ve-Şarkiyatçı ideolojinin derinlere işlemiş nüfuzunun bir neticesidir.

İslamcılar ve Ortadoğu

Ortadoğu'yu bir Türk "*hayat sahası*" olarak görmeye yatkın milliyetçi-muhafazakâr entelijensiya, bu iddiası hilâfına, bölgeye bakışı itibarıyla emperyal bir kibrin en bilgisiz ve kör örneğidir. İslamcıların tutumu, nisbeten makûldür; fakat Ortadoğu'nun özgül yapılarına, sorunlarına, dinamiklerine ilişkin güçlü bir bilgi ve ilgi birikiminden söz edilemez. Bu konudaki İslamcı sav olarak; İslamî, daha doğrusu *İslamiyeti* Ortadoğu'nun toplumsal-kültürel düzlemde ortak paydası olduğu ve liberal veya sosyalist akımların da ancak bu ortak paydaya tutunarak varolabilecekleri savı, elbette tümüyle bir kenara atılamaz. Fakat, birincisi, bunun etno-dinsel bir saplantıya dönüşme istidâdı taşıdığı teslim edilmek durumundadır. İkincisi, bu umumi hükmün, somut, özgül Ortadoğu toplumlarnı ve bu toplumların özgül, somut veçhelerini peşinen bilme ve "kapsama" iddiası ile, yine afaki bir hüküm olduğu; bunun ötesinde emperyal ve Oryantalist zihin haritasından dışarı çıkamadığı, teslim edilmek durumundadır. Ahmet Çiğdem, *Taşra Epîği* adlı kitabında, Türkiye'de

* Birikim dergisinin 173. sayısında (Eylül 2003) yayımlanan yazının geliştirilmiş biçimidir.

İslami hareketin "Türkiye toplumunun taşıdığı özgüllükleri yeterince değerlendirememek" gibi bir temel sorunla malûl bulunduğunu yazmıştı. İslamcılığın hem olumlu hem olumsuz -yani hem hasmâne hem hayırhâh- demistifikasyonu için kilit nitelikte bir tesbittir bu. Toplum çoğunluğunun Müslüman kimliğini paylaşıyor olmak, elbette belirli siyasal davranış rahatlıklarını sağlıyor; fakat bu, "buraları" meseleleri için hazır bir çözüm formülü ve bir yetki belgesi değildir. Türkiye için de öyle, Ortadoğu için de...

Sol ve Ortadoğu

Solun Ortadoğu'ya bakışına gelirsek... Sol da ne yazık ki sözünü ettiğimiz jeostratejik düşünce şablonlarına kısılmaya yatkındır. Bu görüş açısından, Ortadoğu, emperyalizmin büyük oyunlarının döndüğü bir coğrafya olarak bahse konu olabilir; fakat bu makro yorumların ölçeği içinde Ortadoğu'yu *özgül bir yer* olmaktan uzaklaştıran bir bakış açısidir bu. Bundan üç-beş yıl öncesine kadar Kürt hareketinin etkilerine bağlı olarak tahayyül edilebilen "Ortadoğu devrimi" perspektifi de, aynı afaki bakış açısının çerçevesini fazla aşmadı.

Türk solunun Kemalizmle alışverişli sektörlerinde ise, Ortadoğu'yu öteleyici, dışlaştıncı tutum; Saddam Hüseyin'i "bir nevi Mustafa Kemal" olarak takdim edebilmiş olan yapay Üçüncü Dünyaçılık jestlerinin saklayamayacağı kadar, daha doğrusu aslına bakılırsa tam da böylesine yapay skandal jestleri mümkün kılacak kadar, kökleşmiştir. Erken Kemalizmin anti-emperyalist hareketlerin kaynaştığı Doğu ve Güney dünyasına bigâne kalan 'nominal' anti-emperyalizminin bir karikatürüdür, bu...

Kemalizme ve ulusalcılığa eklenmiş olmasa da, bir Ortadoğu ya da genel olarak "Doğu" açılımına olan ilgisini mutlaka topyekûn "Batı"-karşıtı bir reaksiyon diliyle ifade etme gereği duyanlara da rastlayabiliyoruz. Oysa "Doğu"yu özsel/ 'yaradılıştan' üstün olarak yüceltmek, veya "Doğu" adına salt mağduriyet ve mazlumiyet üzerine bir tarihsel haklılık bina etmek, yapıcı, *kurucu* bir fikir olamaz; ancak bir hiç üretir.

Açık ki, Türkiye solunun Ortadoğu sorunları bağlamını yeniden düşünmeye, yeniden önemsemeye ihtiyacı var. Bu-

nun, bir yandan milliyetçiliğe ve modern devlet yapılarına, bir yandan da İslamiyete ve laikliğe ilişkin 'verilerin' ve yaklaşımların yeniden ele alınması gereğiyle iç içe geçtiği de açık.

Siyaset dilini değiştirebilmek...

Biliyorsunuz Ortadoğu'da bir de İsrail diye bir ülke var! İsrail'i de hesaba katmadan Ortadoğu'yu düşünmek, konforlu olabilir ama zihninizde büyük bir gedik açar. İsrail'e soğukkanlı bir bakış, müşkül ama zarurîdir. Antisemitizmden uzak duracak, dahası dört bir yandaki antisemitist önyargılara karşı tetik olacaksınız; İsrail'deki demokratik muhalefete mutlaka kulağınızı açacak, temas arayacaksınız; öte yandan bu dikkatiniz, İsrail devletinin saldırgan politikasını görmezden gelmeyi getirmeyecek, antisemitizm karşısındaki uyanıklık, siyonizmi mazur göstermenin gerekçesi olmayacak.

Türkiye'nin Ortadoğu'yla, daha doğru ifadeyle Türkiye'deki insanlarla Ortadoğu'nun başka ülkelerindeki insanların geliştirici, zenginleştirici, demokratikleştirici bir bağı olacaksa, bu ancak *sivil* ilişkilerle mümkün olabilir. Bunun da ilk şartı, ülkeleri/toplumları/halkları/milletleri yekpare olarak tasavvur eden milliyetçi bakış açısına kısılmamayı gerektiriyor. Ülkeleri/toplumları/halkları/milletleri yatay kesen ortak ilgiler, ortak çıkarlar, ortak değerler ve ülküler vardır; bunları ilişkili kılmak, bunları geliştirmeye bakmak gerekir. İkinci şart: Ne yazık ki bu sadece bir 'duyarlılık' beyanıyla hallolacak bir iş değil, karşılıklı öğrenmek, ilişkilere emek vermek gerekir. Ve birçok işte gayet gözükara ve gayretkeş olabilen insanlar, bu türden zahmetler söz konusu olduğunda tembelleşiyorlar.

Bu zaafı aşmak için, 'makro' siyasal söylemlere indirgenmeyen, onlar tarafından boğulmayan kültürel çalışmaların ön açıcı olabileceğine inanıyorum. Ortadoğu'nun farklı köşelerindeki insan hallerini, toplumsal sorunları konu eden ve bunu illâ ABD'yi-emperyalizmi-millî davaları herkesin gözünün içine sokmak üzere değil de bizzat o somut, küçük meselelere yoğunlaşarak, estetik duyarlılıkla yapan edebiyatın, sinemanın, görsel sanatların, insanların içine işleyebileceğine inanıyorum. Bunu, bizzat siyasetin dilini değiştirebilmek için gerekli görüyorum. 'Sıradan' insanlar öznesi ve somut sorunları nesnesi kılacak bir siyaset dili için.

Doğu'ya yamuk bakmak!

AYTEKİN YILMAZ

Doğulu olduğumuz halde Doğu'yu ne kadar tanıyoruz? Bu sorunun yanıtı çoğu aydın için ne yazık ki olumsuzdur. Türkiye'de ve Kürdistan'da aydınlar gerçek anlamıyla 'Doğu'yu ve 'Doğu'nun tarihsel kültürel geçmişini, değerlerini tanıyamadı. Doğu, her zaman bir 'Batılı' kafasıyla düşünüldü ve öyle değerlendirildi. Ne zaman Doğu kültüründen ve sanatından söz açılrsa, 'geri' ve 'ortaçağ zihniyeti' gibi klişelerle kolayca bir kenara atıldı. Bu gerçeğin farkına varmış biri olarak, Doğu ve Doğu klasiklerini okumak istediğimde çok şanslı olmadığımı anladım. Çünkü Türkiye'de 'Şark Klasikleri'nin Kültür Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı'nca çevrilip yayımlandıklarını gördüm. Her iki bakanlık da bazı dönemlerde diziler halinde yayınlamışlar bu eserleri. Ama bu kültür hizmetinin kendi resmi ideolojilerine göre yapıldığını anlıyoruz. Eserlerin içeriğini revize etmekten tutalım da, birçok Doğulu düşünürün 'Türk' sayılmasına kadar... Örneğin Farabi, İbni Sina, Biruni, Mevlâna, Nesimi, Füzuli gibi isimler 'Türk asıllı' ilan edilebilmişler. Gerçekte ise bunlardan bazıları Türk değil Fars, Kürt ve Arap asıllıdır.

Hatırlıyorum, Bursa Cezaevi'ndeki koğuş kütüphanelerinde 20 bin civarında kitap vardı. Kitap yasağının kalktığı 90'lı yıllardı. Her türlü kitap vardı ama şark klasikleri dediğim, Doğu'ya ait eserler yoktu. Cezaevi idaresinin kütüphanesinden istiyorduk bu kitapları. Doğu toplumlarına ilişkin bir kitap çalışması yapıyordum. İlk zaman fark ettim bu konuda ciddi yanlışlarımızın olduğunu. Bu kadar koşullanmalar içinde nasıl oldu da Doğu toplumları üzerine inceleme gereği duyduğumu ise biraz tesadüf, biraz da imkansızlıklarla açıklayabiliyorum ancak. Evet, siyasi mahpusların olmadığı bir cezaevinde, kütüphaneden yararlanmaya başladığımda fark ettim 'Doğu eserleri'ni. O güne kadar ben de "Doğu'da kültür-sanat, felsefe olmaz" diye düşünüyordum. Okumaya başlayınca yanlışlığı anladım ve bu "keşif" beni daha derin inceleme-araştırmalara yönlendirdi.

Ortalama bir sosyaliste, aydına Batı felsefesini sorduğumda Voltaire'i, Descartes'i, Hegel'i saatlerce anlatabiliyor ama İslam düşünürlerini, İbn Rüşd'ü, İbn Haldun'u tanımıyordu. İki kelimeyle "dincidir", "gericidir" deyip geçiyordu. Çok derin önyargılar ve manipüle söz konusu bu alanda. İbn Rüşd Müslüman olduğu için "gerici" oluyor ama diğer taraftan "ilerici" denilen Hegel'in de Hıristiyan olduğu atlanıyordu! Her ikisi de farklı da olsa dinin etkisi

altındadır. Ya da şöyle diyelim, İslamın 'Allah'ı var da Hıristiyan'ın yok mu? İşte burada Avrupa merkezli bakış açısı etkili oluyor, yoksa sorun ilerici-gerici sorunu değildir. Tarihteki uygarlıklar diyalektiği araştırıldığında, birbirlerini etkiledikleri anlaşılır. İlk uygarlıklar Doğu'da ortaya çıktı. Son doğu uygarlıklarından birinin de İslam uygarlığı olduğu unutulmamalıdır. Birçok Batılı tarihçi ve düşünce adamı bu gerçeği kabul etmektedir.

13. yüzyılda İbn Rüşd, Batı'da Aristo'nun en büyük yorumlayıcısı sayılmıştır. İbn Rüşd İslam felsefesine mal edildiği kadar, Batı ortaçağ felsefesine de mal edilir. İbn Rüşd'ün yanı sıra diğer İslam bilginleri de birçok Batılı düşünce adamını etkilemiştir.

Zorunlu model

Türkiye'de Doğu kültürü ve sanatıyla araya mesafe koyan anlayışı incelemek oldukça önemli. Öz gerçeklikten bu kadar uzaklaşmış bir sol geleneğin gelişme şansı olabilir mi? Bence olamaz. Türkiye'de sosyalist hareketin gelişmemesinin birçok nedeni var ama bu anlatmaya çalıştığım neden, yani kendi kültürel değerlerine yabancılaşmışlığı sorunu en önemlilerinden birisidir. Kürt hareketi de bu eleştirilerin kapsamı içindedir. Kürtler Ortadoğu'nun ortasında bir halk olmasına rağmen, bu halka öncülük eden siyasi yapılara yakından bakıldığında, *Batılı* modelleri esas aldıkları, üst yapı kurumlarında *Batılı* argümanlarla düşündükleri anlaşılır. Şunu rahatlıkla söylemek lazım; Türkiye'de entelektüel saha *Avrupa merkezidir*. Batılı kültürel değerler cazip, Doğulu, yani kendi kültürel değerleri aciz gelmiştir. Doğu'ya ait çok şey düşünce dünyamızda yer almamaktadır. Bunları belirtirken, "*Batılı kültürel değerler yanlış ya da zararlıdır*", gibisinden bir yanlışa düşmek de istemem. Eleştiri konusu yaptığım şey, Batılı değerlere gösterilen ilginin çok azının bile kendi değerlerine gösterilmiyor oluşudur. Yine bu anlattıklarım Batılı ve Doğulu değerlerin yanlışlığı ve doğruluğu üzerine değildir. Eleştirim yönetime, yamuk bir bakış açısına yöneliktir. Tam da burada eleştiri konusu yaptığım bakış açısına biraz daha yakından bakalım.

Avrupa merkezilik sadece bir tarih anlayışı olarak algılanamaz, daha geniştir. Oryantalizm, ırkçılık, pozitivizm gibi birçok akımı içine alır. Mesela felsefe alanında, Yunan felsefesi unsurlarından biridir. Hıristiyanlık bir başka düşünsel kaynağıdır. Sanayi uygarlığı dediğimiz endüstriyel

ilerlemecilik ise baş unsurudur. Avrupa merkezci tarih anlayışına göre tüm insanlık tarihsel ilerlemesini Avrupa uygarlığı üzerinden yapacaktır. Avrupa kültürel alanda ve sanayi alanında insanlığı en üst düzeyde temsil etmektedir. Avrupa'nın dışında kalan toplumlar, Avrupa'nın öncülük ettiği uygarlığa ulaşmak için Avrupa'yı kendilerine bir zornluluk olarak model almalıdır!

Doğu-Batı sorunu

Doğu-Batı sorunu tarihin en tartışmalı konularından birisidir. Halen devam eden, başı sonu belli olmayan bir tartışma alanıdır. Hem siyaseten, hem de entelektüel alanda devam ediyor tartışmalar. 19. yüzyılda Batı'nın Doğu'ya yayılışını *dünyanın Batılılaşması* olarak değerlendirenler, şimdi "*küreselleşen dünya*" olarak ifade ediyorlar. Sorunu "*ileri Batı-geri Doğu*" olarak adlandıranlar da var. Özellikle Avrupa merkezci bakış açısı ile yaklaşanlar bu düzlemde ele aldılar sorunu. Doğu-Batı meselesinde ilerici-gerici gibi ifadeler kullanılmasını doğru bulmuyorum. 'İleri' ve 'geri' kavramları sorunlu kavramlardır. 'İleri'yi "daha sonra gelen" anlamında değerlendirmeyi daha doğru buluyorum. Ulusların ve bireylerin 'ileri' ve 'geri' kavramları ile açıklanması şoven-ırkçı yaklaşımlara götürür insanı.

Batı'da 16. yüzyıl Rönesans'ından beri böylesi bir bölünme yaratılmış. 18. yüzyılda ise Batı kapitalizmi bu egemen ideolojisini bu aynın üzerinden gerçekleştirip *oryantalizm* kavramı ile formüle etmiştir. Peki gerçekten böylesi bir Batı-Doğu var mıdır? Varsa ne kadar objektiftir? Batı'nın ilericiliği, Doğu'nun gericiliği kavramlarında kıstas nedir?

Batılı egemen zihniyete göre Doğu her şeyi ile geridir. İlk başta iktisadi alanda geri kalmıştır. Kültürel alanda geridir, Doğu bilim ve sanattan anlamaz. Ayrıca da Doğuluların düşünce dünyası felsefe yapmaya müsait değildir... Bu oryantalist-ırkçı tespitleri daha da çoğaltabiliriz. Batı'nın ileri olduğuna kanıt ise kapitalist uygarlığın temsilcisi olması gösteriliyor. Doğu, feodal, karanlık bir ortaçağ olarak değerlendirildiği için, Batı'daki kapitalizm modern uygarlık olarak nitelenmektedir. Batı kapitalizminin endüstriyel ilerlemeci anlayışına göre bilim, felsefe ve aydınlanma gibi girişimler Avrupa ile ortaya çıkmıştır. Buradaki kıstas endüstriyel ilerlemeciliktir. Bilinen nedenlerden ötürü kapitalizm Batı'da erken gelişti. Burada sorun Batı'nın 'ileri' olduğu söylemidir. Bir toplumda üretim güçlerinin ve araçlarının gelişmişliği, o toplumu iyi bir model kılmaz.

Burada, 'ileri' bir toplumdan ne anladığımız ya da 'ileri' olgusuna nasıl yaklaştığımız önemli bence. Önce de belirttiğim gibi, bu konuda 'ileri' ve 'ilericiliği' 'daha sonra

gelen' olarak kabul etmek lazım. Yoksa ileri kavramına olumlu ve iyi bir toplumsal model olarak yaklaşırsak, sanayi uygarlığının tüm sonuçlarını da kabul etmiş oluruz.

Zulmün ve özgürlüğün coğrafyası olmaz

Eğer Batılı kapitalist uygarlığı gelmiş geçmiş en ileri, en iyi toplumsal sistem olarak kabul edersek 20. yüzyıldaki savaşları, Nazi faşizmini, Musolini faşizmini nereye koyacağız peki? Unutmamalıyız ki insanlık tarihi felaketlerin en büyüğünü 20. yüzyılda yaşadı. Yani Batı uygarlığının en doruğa yükseldiği bir çağda!

Bu kadar şey söyledikten sonra, o halde Batı kötü mü? Eğer Batı kötü ise Doğu iyi mi? Ne Batı kötü ne de Doğu iyi. Üzerinde tartıştığımız şey 'iyi' ve 'kötü'lerin dışında bir bakış açısı ve bu tarihin ya da entelektüel alanın ağır sorunları. Bu gibi sorunlara siyah-beyaz bakmak zorunda değiliz. Ve daha önemlisi, Doğu-Batı gibi geniş ve ağır bir problemi Avrupa merkezci bakış açısıyla tartışmamalıyız. Sorun coğrafik, bölgesel kavramlarla tarif edilemez. Toplumları toplum yapan bölgesel özellikleri değil, sınıfsal özellikleri ve bileşenleridir. Doğu-Batı sorunu sınıfsal ve de ezen-ezilen çelişkileri yönünden ele alınmalıdır. Ne Doğu ne de Batı kendi içlerinde tek bir sınıf bileşeninden oluşuyor. Sınıflardan oluşan her toplumsal sistemin birden fazla görünümü olur. Bu yüzden birden fazla bakış açısıyla ele alınmaları gerekir. Batı denildiğinde ilk refleksim "*Hangi Batı?*" olmuştur. Doğu için de aynı şeyler geçerli olmalı. 2 bin yıllık uygarlık tarihi tek bir çizgide dümdüz ilerlememiştir. Milliyetçiliği ve faşizmi doğuran Batı, diğer taraftan Fransız Devrimini ve Marksizmi ortaya çıkardı. Ya da şöyle diyelim; milliyetçiliği ortaya çıkaran Batı, Marksizmi de aydınlanmayı da ortaya çıkarmış bir coğrafyadır. İyi de kötü de aynı coğrafyada ortaya çıkabiliyor.

Dönelim Doğu'ya. Benzer şeyler Doğu için de söylenebilir. Batı'da düşüncelerinden dolayı Bruno'yu ateşe yakanlar, Doğu'da da Hallac'ın derisini yüzdüler. Zulmün ve özgürlüğün coğrafyası olmaz.

Batı'da verilen özgürlük mücadelesi göz ardı edilmemelidir. Bugün "Batılı değerler"den söz ediyorsak, bu değerlerin çok zorlu mücadeleler sonucunda kazanıldığını unutmamak gerekir. Batılı değerler denilen şeylere bakıldığında, demokrasi, insan hakları, düşünce özgürlüğü ve daha buna benzer insanlığın ortak değerleri önce Avrupa'da ortaya çıktı. Batılı değerler dediğimiz, insan hakları ve düşünce özgürlüğü gibi birçok şeyin kendiliğinden gelişmediğini, 19. yüzyıl boyunca devam eden sınıf savaşları sonucunda kazanıldığını belirtmemiz lazım.

Kaldı ki Batı'nın kendisi 'Batılı değerler' dediğimiz bir-

çok şeyden hızla uzaklaşıyor. Yukarıda andığımız demokratik değerlerin içi boşaltıldı. İkiyüzlü siyasetlerle ayakta durmaya çalışan bir Batı'dan söz edebilirsiniz ancak. Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri, Kürtler ve Avrupa Birliği ilişkileri yakından incelendiğinde ikiyüzlülük daha net anlaşılacaktır. Batı'nın 'demokratik değerleri' dediğimiz değerler sadece kendilerine çalışıyor. Şu aydınlanmanın yaratıcısı Fransa'nın durumuna ne demeli! Son çıkarılan yasa ile Fransa'da "Emeni soykını yaktır" diyenler cezalandırılacak. Düşünce özgürlüğü nerede kaldı? Fransa bu yasa ile kendi aydınlanmacı geçmişini ve geleceğini yerle bir etmiyor mu?

Ayrıca sorun sadece Fransa sorunu da değildir. Karşımızda böylesi bir Batı var. Çifte standartlar üzerine kendini inşa etmiş bir Batı. Avrupa hep böyledir aslında. Nereden, nasıl baktığımızla ilgili bir şey bu. Türkiye gibi ülkelerin içinde buldukları sıkışmışlıklar bu ülkeleri Batı'ya

yaklaştırdı. Coğrafyamızda Kürtler iyi bir örnektir bu konuda. Kürtler, sorunun çözümünde muhatapsız kaldıklarından, çözümü dışında aradılar hep. Türkiye'nin Kürtlerle ilişkisi ortada. Gelenekçi, inkârcı siyasetinden taviz vermiyor. İran'ın durumu biliniyor. Irak'ın malûm. Kürtleri yöneten devletlerin çözümsüz siyasetleri Kürtleri Batı'ya muhtaç etti. Özellikle Irak'ın işgalinden sonra güneydeki Kürt hareketleri tarihsel öneme sahip süreçlerden geçiyor. Denize düşen yılana sanılır misali, kendilerine bir çıkış arıyorlar. Bu çıkışı ABD yılana sanılarak arıyorlar. Ama kolay olmayacağı açık. Zaman zaman Kürt aydınlarından bu durumu olumlayanlar, bir imkân olarak değerlendirenler oluyor. Yılanı tutunmak zaten az buz şey değildir. Bir de bunun teorisini yapmak hiç doğru değildir. Çok zor koşullarda yılanı sanılanlar bir an önce ondan kurtulmaya çalışmalıdır. Yılanın teorisi yapılarak bir yere varılmaz.

Stranên Qedexe: Wêrekiya newêrekekî

SÎRWAN H. BERKO

"Divê mirov tiştêkî bike, da ku mirov bi xwe sûcdar nebe. Ji bo vê yekê pêwîstiya me bi giyanekî hişk û dilekî nerm heye. Pîvanên me hemûyan di hundirê me bi xwe de ne, lêbelê em kêm li wan digerin."
Sophie Scholl (1921-1943)

Qedexekirin, sansurkirin û binpêkirina mafan sê rastiyên tehl in di jiyana kurdan de. Ji ber nebûna Civata sîvîl di nav kurdan de hêzên kurdî yê desthilatdar pîvanên xwe li ser her kesî ferz dikin. Vê yekê hiştiye ku kurd du carî bêne çewsandin: carekê ji aliyê dagirkerên Kurdistanê ve û careke din ji aliyê partiyên xwe ve, ku gerek rola wan parastina mafên welatîyê kurd be, ne berevajî.

Ji roja ku mirovê kurd çavên xwe ji jiyane re vedike, ew tê çewsandin. Vê yekê hiştiye ku her ku diçe, hêza wî mirovî kêmîr bibê. Gelek kes hene hêz bi wan ve nemaye. Hêza ku mabe jî, ew jî dibe goriya çewisandina kurdî ya navxweyî. An divê mirov xwe û mirovayetiya xwe bişewitîne, yan jî divê koletî û xwesansurkirina mirovî bifetisînin. Her du encam jî yek in: mirina mirovayetiye.

Hûnê bi ku ve herin,

Yan bişewitin an di bi birê de werbin. (Lorî Amûde)

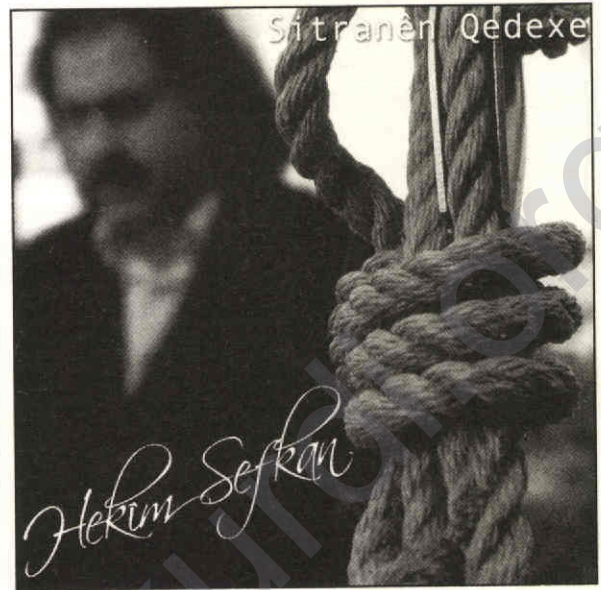
Dema mirov li berhema 'Stranên Qedexe' ya Hekîm Sefkan dinêre, yekser peyva qedexe balê dikişîne ser xwe. Ev peyva ku cihana pêşketî ew ji ferhengên xwe avêtîye, di Cihana Sêyemîn - cihana kurdan û ciranên wan - de hîn jî peyveke zindî ye ku berdeyam li ser zimanên biçûk û mezinan e.

Bêyî tu pêşagahdarkirinekê, Hekîm Sefkan yekser derdê xwe tîne ziman: "Qedexe me"!

Demeke dirêj berî ku Sefkan stranên xwe yê "qedexe" biweşîne, ew yek jî stêrên Kurdistanê bû, ku di wê demê de li ser tiliyan dihatin jimartin. Hekîm Sefkan stêrek jî stêrên Med Tv bû, ku hingî yekemîn kanala bi zimanî kurdî bû, piştê jî bû Medya Tv. Rojane wêne û dengê wî diket bi milyonan ji malên kurdan. Hekîm Sefkan gelek rol pêk dianîn: Ew helbestvan, şanoger, stranbêj, pêşkêşvan û tiştine din bû. Wî hunera xwe ji siyasê re dikir qurban. Ev yek gelek caran bû sedema ku wî xwe ne mîna hunermendekî dida pêşkêşkirin, lê mîna şanogerekî di sîrkeke mezin de:

Min gelek şevên har di xew re birin

Gelek rê westandin. (Tenêbûn)

Lê êdî deng nema ji Hekîmê pirtalent hat. Li şûna ku ew di bernameyên mîna "Tava Heyvê" de helbestên xwe yê ciwan (mebesta min li vir ne ew helbest û stran in, ku Hekîm Sefkan dikirin bin xizmeta siyasê û ku jî asta hunerî gelekî dûr bûn) bigihîne her maleke kurdî, ew êdî di şevên Almanayê yê bê heyv de xwarinê digihîne malan:

"Xayineki" parsek,

xilmaş, bi cil û solên qetyayî,

li kolanan bi xwe re dipeyvîn. (Tenêbûn)

Di Qedexe ya me de, Sefkan xwe mîna goriyekî dibîne, ku her tişt ditiye, gotiye û ditinên xwe jî anîne zimên û ev tişt bûne sedemên qedexekirina wî. Ji ber vê yekê ew bangî "Heval"ê xwe dike û şiretekê lê dike:

Her tiştî nebin,

Ku te dit, nebêje.

Ku te got, wê gotinên te li hustê te bigerinin

Û wê te bi ditinên te ve bidardakin. (Qedexe me)

Di berdewamiya helbestê de êşkere dibe, ku Hekîm Sefkan ne behsa dijminên xwe, lê dostên xwe yê berê dike. Qedexekirina wî hiştiye ku baweriya wî nema ne bi dostan bê û ne jî bi kes an tiştêkî di. Ew sozên "heval"ên berê wekî derew bi nav dike:

Ji derewan re li çepikan bide,

Derewên doooooost û dijminan.

Şerm neke.

*Tu rastiyan biçînî, wê derew şîn bîn.
Ezman derewan li erdê dike, erd li me û em li hev.
Hezar dost,
Hezar soz, hezar derew. (Qedexe me)*

Goriyê qedexekirinê sistema ku wî ta berî ew jê bê avêtin, pîvanên wê baş pêk dianîn, baş nas dike û dizane ku ew sistem dema kesekî jî nav xwe diavêje, ta ku jî tê, wî piştguh dike, berhemên wî sansur dike û nahêle ku kes jî derûdora wê nêzikî wî kesî bibe. Ev sistem li seranserî Kurdistanê serdest e. Bi taybetî partiyên mezin li kesekî nabûrinin, eger ev kes "gunehkar" bû û jî xeta wan derket: Divê ew derîba "serhişkiya" xwe bide:

*Rastî qedexe ye, ez qedexe me.
Min nexwînin, min nebinin, min nenivîsinin,
min nas neke, bi agirê min neyê şewitandin, heval.
(Qedexe me)*

Trajedyeye mezin e, ku afirandin bêne qedexekirin an sansurkirin. Qedexekirin sînorkirina azadiya mirovî ye. Di demekê de ku piraniya berhemên ku di televîzyonên kurdî de tene weşandin, di rewşeke normal de dê qet nehatibana weşandin, gelek berhemên heja hene – hin jî yên Hekîm Sefkan jî di nav de – di tariyê de li hember windabûnê li ber xwe didin. Ev yek di civateke mîna ya kurdî de nîşaneke têkçûnê ne.

Ji bo ku rastî ziyaneke mezintir neyê, Hekîm Sefkan naxwaze li ser wan sedam biaxive, ku bûn sedema qedexekirin û sansurkirina wî. Ji ber ku dezgehên kurdî yên serbixwe û bi hêz tune ne, gelek nivîskar û hunermendên kurd li Kurdistanê û derveyî wê jî xwe mecbûr dibînin ku ji partiyên û dezgehên wan re kar bikin. Tu kes newêre li dijî sansur û qedexekirinê deng bike. Lê kesê ku li Stranên Qedexe guhdar bike, ew dê di nav rêzan de bersivên hin pirsên xwe bibîne. Sefkan vê yekê bi hostayeyeke mezin dike.

Hekîm Sefkan naxwaze bibe goriyê wêrekiya xwe. Berê, di "demên zêrîn" de, ew bi pêlê re diçû û ta ku jê dihat, wî tûrikê berjewendiyên xwe dadigirt bîyî ku bi erkê xwe yê mirovane û rewşenbîrane rabe. Hingî jî qedexekirin û sansurkirin hebû; hingî jî afirandin diket bin solên nezanan!

Wêrekî ew e, ku mirov tim behsa çewtiyên li derûdora xwe bike û tiliyên xwe bixe nav birînan, ne tenê piştî ku mirov bixwe bibe goriyê çewtiyan. Lê dîsa jî hişyarbûna dereng jî xewa herdemî çêtir e. Tu carî ne dereng e. Pêwîstiya me bi civatekê heye, ku em tiştan bi nav bikin, civatek ku wêrekiya sivil tê de peyda bibe û piştgirtina wê bê kirin. ❀

sirwan@amude.com

Silav

**Va roj derket
Min silavek berda kolanê birîn qaçilk negirtî
Rûyê bê mirin
Bîranînên nîvco bi jan avdayî
Bi hefsarê bayekî dîn digirim xwe ber didim
Bi ku de herim
Li şopa silavekê jîn bê dizîn jî ne xem e**

**Xerîbîye navê silavê
tiliyê kêrek tûj digere li laşê min
ma te ez bihîstîm li dojeha hewarade
name li ser çîya hin tev bi xwînî
dipirsim qêrînê çema meteloka vedide li ber min
pîrsê min bêhnçikyayî ser datine milê min**

**ji te dûr bi bê navitîyê şadibim
ji xerîbîya xwe
bi hêdengîya xwe yê bê keser re diminim
silav
silav
silav
ma te ez bihîstîm**

**te digot
hez ji sipî bike
xwe li ser pira reşahîyê biparêze
te digot
bi hêrsê xwe nemijîne agirê bêar
te digot ji tofanê kedîkirî bitirse
te digot...**

**ji te dûr
Nêzikî te/ji dengê te kêma
Lê her sibeh xwe gorî hesreta te dikim**

**Ma tu dîzanî dûrahî çîqas axîn berda destê min
Çîqas çem te ji min re nebêjin
Dîsa bi serma tehtê ku li enîya diçûrise dinêrim
Nameyêke seran ser bi silav dihêlim ji te re**

**Ez hîn hez ji sipî dikim
Xwe diparêzim ji reşahîyê
Şîn kêma nabe ji zimanê min
silav
silav
silav
min bibihîze...**

M ü s l ü m A s l a n

Seydayê Melle İskender

EYYÜP GÜVEN

Seydayê Melle İskender ünlü Kürt şairi Cegerxwîn'in Derik'de geçirdiği ve çok da bilinmeyen yıllarında kendisine birçok alanda eğitimlik yapmış bir bilge kişidir.

Seydayê Melle İskender "Botan Emirliği" himayesinde bulunan bir aşiretin mensubuydu. Asıl ismi İskender Kazım'dır. 1898 yılında Derik'e 15 km uzaklıkta bulunan ve döneminde Derik'e ancak şimdi Mazıdağı ilçesine bağlı olan ve Kürtçe adı *Dêra metîna*, Türkçe ismi ise *Gümüşyuva* olan köyde dünyaya gelmişti.

Cizre'de 1821 yılında emirliğini ilan eden Bedirhan Paşa, Botan Emirliği'nin başına geçmişti. Ancak, 1842'de Emirliğin bağımsızlığını ve Cizre'yi başkent ilan etmesi sonucu Osmanlı Devleti ile arasında çıkan çatışmalar sonucu, birçok aile Cizre dışına yayılmak zorunda kalmıştı. İşte bu çatışmalı tarihler arasında Melle İskender Kazım'ın dedesi İskender (İskender'in babası Melle Kazım oğluna babasının ismini vermiştir) ile beraber birçok aile de Mardin'in Mazıdağı ve Derik mntikasına gelmişlerdi. (Bu göç eden ailelerden bazıları halen Derik'te yaşıyorlar ve araştırmalarım sırasında bunlarla bizzat görüşme fırsatım oldu.)

İskender Kazım, öğrenim yaşına geldiğinde babası tarafından Diyarbakır mntikasında bulunan medrese hocalarının yanına gönderildi. Başarılı bir öğrenim devresi geçirdi. 12 ilmi 5 yılda bitirip mezun oldu. 20 yaşlarında Derik'e döndü. Derik'te dönemin dini yetkilisi olarak görev yapan Melle Ali Bilge'nin yanına yerleşti. Kısa bir süre içerisinde ilim bakımından yeterli olduğunu ispatladıktan sonra öğretmenliğe başladı.

Melle İskender Kazım'ın yetiştirmiş olduğu ve döneminde ilerici misyonları üstlenmiş birçok kişi oldu. Bunların arasında Melle Yunus, Melle Mehmede Heboşi, Melle Abdulhadiyê, Melle Gemê, Mellê Bêzo, Melle Şeymusê Heseî (Cegerxwîn), Melle Kündüro, Melle Abdurrahmane gibilerini sayabiliriz. Bunların herbiri kendi alanlarında 'otorite' olarak kabul gören isimlerdir.

Cegerxwîn Derik'ten ayrıldıktan önceki (ki, kendisi Derik'ten sürgün olarak gitmişti) son bir yılında, kendi evini terk edip Melle İskender'in evinde kalmıştı.

Melle İskender dönemin ikti-

darına boyun eğmediğinden dolayı sık sık göz altına alınıp bırakılmaktaydı. Nezarete alındığı sürelerde dolayısıyla onun yokluğunda öğrencilerine Cegerxwîn tarafından ders verilmekteydi.

Çeşitli tarihlerde meydana gelen Kürt isyanları karşısında da kayıtsız kalmadı Melle İskender. Örneğin 1925 yılında Şeyh Sait ayaklanmasını öven birçok dörtlük yazmıştır. Aşağıda aktardığımız onun nadir bulunan şiirlerinden birisidir. Osmanlıca ve Arapça harflerle yazılmış olan bu şiir Kürtçeye, döneminde Derik'deki önde gelen aydınlardan Ali İrci (Aliyê Sitika) tarafından çevrilmiştir.

SALA NÛ

Boçi jiter bêjim tu bi xêr hat sala nû
Tu çi da min ji xendi derdû zema
Ser salamin tev bi xwîn û merezi
Hêsir barand hûrk hûrk ji çava

Asûman çiriya xwîn bariya ji histrekan
Rom hesin rijandiyê çavê xortikan
Ev salji derbasbu kêmbê derde pisû cahşikan
Bo çi jiter bejim tû bi xêr hat sala nû

Seyda dibeji bi gulekê bihar nayê
Êreb Êcem Rom li sereme belaye
Leşkerê çav sor hatiye serme bi hezara
Bo çi jiter bivejim tû bixer hatiye sala nû.

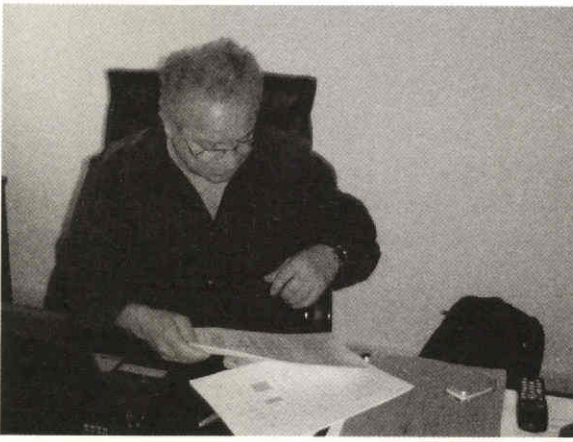
Şeyh Sait ayaklanması bastırılınca kendisi gibi düşünen hemen hemen bütün hocalar ya yakalanıp hapse atıldı, ya da ömür boyu sürgün hayatına mahkûm kaldılar. Melle İskender ise 1927'de tutuklanarak cezaevine kondu. 1928 yılında yakalandığı verem hastalığından kurtulamayarak, daha genç yaşında -30'unda vefat etti.

Kabri Derik'te, XîDRA mezarlığında.

Cegerxwîn, Seydayê Melle İskender'in öldüğünü duyduğunda ona bu haberi veren kişiye ilk tepkisini şu mısralarla dile getiriyor:

Ava xabê hurmu, hurme
Reco hatiye gürmü gürme
Melle reviya çu zozana
Seyda Maye di zindana... ❀

*Kürdistan Üniversitesi Rektörü
Prof. Abbas Weli:*

Avrupa'daki üniversitelerden farkımız yok

RÖPORTAJ: LATİF EPÖZDEMİR

1949 yılında Doğu Kürdistan'ın Mahabad kentinde doğan Abbas Veli öğrenimini İran'da tamamladı. 1973 yılında İran'dan ayrılıp İngiltere'ye yerleşerek yaşamını burada sürdüren Weli, Wales Üniversitesi, Swansea, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Modern Ortadoğu Siyaseti Profesörlüğü yaptı. Birçok akademik çalışmada bulundu.

Siyaset teorisi dalında kırka yakın akademik makaleyle birlikte İngilizce 4 kitap yazdı. Bunlardan ilk ikisi Pre-kapitalist İran: A theoretical history (1993) ve Modernity And Stateless: The Kurdish Question in Iran (2003)'dir. Kitapları çeşitli dillere çevrilen Prof. Weli, bir buçuk yıl da İstanbul Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalıştı. Abbas Weli siyaset bilimi, siyaset tarihi ve teorisi, ideoloji ve politika alanında bölgemizin en önemli uzmanlarından. Anadili Kürtçenin dışında (Kurmanci, Sorani ve Hawramani lehçeleri dahil) Farsça, İngilizce, Azerice ve kısmen de Türkçe bilen Weli'nin Türkçeye çevrilmiş iki kitabı bulunuyor. Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri adlı kitabı 2005 yılında Avesta Yayınları'ndan çıktı. Bir kitabı da Türkçeye çevrilmiş ve baskıya hazırlanmaktadır.

Mahabad Kürt Cumhuriyeti, İran'da devlet ve siyaset, Kürt kültürü ve Kürt milliyetçiliği konularında birçok eseri bulunan Prof. Weli, halen Güney Kürdistan'ın Hewler kentindeki Kürdistan Üniversitesi'nin rektörlüğünü yapmaktadır. Uluslararası bir üniversite olan ve tüm branşlarda öğretimi İngilizce yapılan Kürdistan Üniversitesi'ni ziyaretimizde gerçekleştirilmiş bu kısa söyleşi, Kürtçenin Soranca lehçesinden Türkçeye çevrilmiştir.

- Sayın Weli Kürdistan Üniversitesi hakkında bizi bilgilendirir misiniz?

Kürdistan Üniversitesi Federal Kürt yönetimi oluştuktan ve yeni hükümet görevine başladıktan sonra siyaset, ticaret, ekonomi, bilim, sosyoloji, teknoloji ve tarih alanında uzman yetiştirmek üzere kurulmuş yeni bir üniversitedir. Üniversitemiz, uluslararası özellikleri bakımından kısmen özerktir. Yarı resmi bir kuruluş olduğu halde üniversitenin giderlerinin büyük bir kısmı Kürdistan Bölge Yönetimi tarafından karşılanmaktadır. Eğitim öğretim programları uluslararası ve özellikle Avrupa'daki üniversitelerle denklik sağlamaktadır. Üniversitemiz Kürdistan Hükümeti Yüksek Öğrenim Bakanlığı'na özel bir statüyle bağlı bulunmaktadır.

- Üniversiteniz hangi misyonla kuruldu, neler amaçlandı?

Kürdistan Üniversitesi esas olarak siyasal uzmanlar, devlet adamları ve akademik donanımlı diplomatlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bir bakıma

mülkiyeliler de diyebilirsiniz. Üniversitemiz öğrencilere parasız eğitim sunmaktadır. Öğretim dilimiz tümüyle İngilizcedir.

- Üniversitenizde okumak isteyen öğrencileri hangi koşullarla kabul ediyorsunuz?

Özel amaçlı bir eğitim programımız olduğundan, İngilizceyi çok iyi derecede bilmeyen, okuyup yazamayan ve diploma notu 3.75'ten aşağı olan öğrencilerin başvurularını bile kabul edemiyoruz. Başvuruları kabul edilen öğrenciler ise önce yazılı bir sınavdan geçirilmekte, sonra da sözlü bir mülakata alınmaktadır. Öğrencileri ilgi alanlarına göre çeşitli dallarda eğitim veren fakültelere yerleştiriyoruz. Üniversitenin kendi bünyesinde özel yurtları var. Öğrencilerimiz bu yurtlarda kalmakta ve tüm giderleri üniversite senatosu tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca her öğrenciye karşılıksız burs veriliyor. Avrupa'daki üniversitelerle aynı koşullara sahip olan Kürdistan Üniversitesi'nin İngiltere'deki herhangi bir üniversiteden farkı yoktur.

- Üniversite bünyesinde hangi fakülteler var ve kaç öğretim üyesi görev yapmaktadır?

Üniversitede 6 branşta öğretim verilmektedir: Uluslararası Siyaset, Sosyoloji, Ekonomi, Tarih, Uluslararası Ticaret ve Bilişim Teknolojisi. Halen 15 öğretim üyesine sahip üniversitemizde rektör ve bir de rektör yardımcısı bulunuyor. Öğretim görevlilerinin üçü Kürt, on ikisi ise İngilizdir. Kürt öğretim üyeleri de İngilizce ders vermektedirler.

- Bu yıl kaç öğrenci aldınız?

Üniversitemizde henüz kurulamamış ama kurulması öngörülen birkaç fakülte daha var. Onları da kurduğumuzda 400 öğrenci kapasiteli, bağımsız bir üniversite olmayı planlıyoruz. Bu yıl 250 öğrenciye istihdam yaratacak şekilde bir program yapmıştık. Ancak ne yazık ki bu öğrenci kapasitesine ulaşamadık. Sadece 150 öğrenciyle eğitim öğretim yılına başladık. Bunun nedeni aradığımız koşullara sahip öğrencileri bulamamış olmamızdır. Bize başvuran öğrencilerin bazıları ya aradığımız ölçülerde İngilizceye hakim değildi ya da İngilizcesi yeterli olduğu halde not ortalaması düşüktü.

- Irak dışında öğrenci kabul ediyor musunuz?

Üniversite Iraklı öğrencilere açık bir statüye sahiptir. Ancak Bölgesel Kürt Hükümet Anayasası, Irak dışındaki ülkelere de yüzde 5 oranında öğrenci alımını öngörüyor. Doğal olarak öğrencilerin Kürt olması ve Kürtçe biliyor olması arzulanmaktadır. Biz bu yıl dışarıdan ancak 8 öğrenci kabul edebildik. Bu öğrencileri Güney Kürdistan dışındaki Kürdistan parçalarından seçtik. Örneğin Türkiye'de yaşayan Kürt öğrencilerden 20 müracaat oldu. Ancak üçünü kabul edebildik. Geriye kalan 5 öğrenciyi ise İran, Suriye, eski Sovyet cumhuriyetleri ve Avrupa'da yaşayan Kürtler arasından seçtik.

- Sayın Weli siz Türkiye'de de öğretim üyeliği yaptınız. Türkiye'deki eğitim sistemi hakkındaki izlenimlerinizi öğrenebilir miyiz?

Türkiye'deki vakıf üniversitelerinde, yani özel üniversitelerde eğitim kalitesi görece iyi durumda.

Ancak eğitim paralı olduğu için ve ücretler de yüksek olduğu için bu sistem sadece toplumun üst gelir grubu mensuplarına avantaj sağlamaktadır. Toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan dar gelirli öğrencilerin bu üniversitelerde okumaları mümkün değil. Bir de üniversitelere sınavla öğrenci alınmakta. Bildiğim kadarıyla her yıl bir buçuk milyondan fazla öğrenci üniversite sınavına girdiği halde yarısından fazlası sınavı geçemeyerek üniversite dışında kalmakta. Birçok açıdan bakıldığında Türkiye'de eğitimde fırsat eşitliğinin olmadığı görülmektedir.

- Bir uluslararası siyaset uzmanı olarak siz Ortadoğu'da Kürt sorununun çözümü konusunda özetle neler söyleyeceksiniz?

Her şeyden önce ilgili herkesin bilmesi gereken şu ki; bölgede sorunlar ancak ve yalnız şiddet dışı yöntemlerle çözülebilir. Doğrudur, Kürtler yaşadıkları bölgede Ortadoğu'nun dört devleti arasında 1920'lerden sonra paylaştırılmıştı. Bu paylaşım Kürtlerin rızasının dışında gerçekleşti. Bu yüzden tarihte çok büyük Kürt direnişleri oldu. Bu direnişlerin büyük bir kısmı da kanla ve şiddetle bastırıldı. Ancak ilgili baskıcı devletler hâlâ Kürt sorunundan kurtul-

muş sayılmazlar. Demek ki şiddet ve askeri yöntemler bu sorunu çözmeye yetmiyor. Sorun barışçıl bir ortamda, karşılıklı diyalog ve hoşgörü anlayışıyla çözülebilir ancak. Ve bu çözüm adil ve demokratik olmazsa asla kabul görmez. ✪

Sömürgeciliğin 'keşif kolu' olarak Antropoloji

MUSTAFA AKYOL

Antropoloji terimi ilk kez Kant tarafından 1798'de "*vücudun, ruhun ve genel olarak insan türünün bilimi*" olarak tanımlandı. Ancak bu, "antropoloji" teriminin felsefe içinde kalan ve "*felsefi antropoloji*" denen insan felsefesi disiplininin tanımlanmasıydı.

Modern dünya sistemi, bir bakıma Avrupa'nın dünyanın geri kalanında yaşayan halklarla karşılaşması ve çoğu durumda onları fethetmesi sonucu kuruldu. Antropolojinin kökleri de teknolojik bakımdan ileri Avrupa kültürlerinin keşifler ve fetihler yoluyla temas kurdukları ve "geleneksel" toplumlar diye adlandırdıkları bu kültürleri bir inceleme nesnesi olarak görmelerine kadar uzanır. Bu halklar görece küçük gruplar halinde yaşıyorlardı, yazılı kayıt tutma sistemleri yoktu ve Avrupalılarınkine benzer bir dini inanç sistemi içinde değillerdi. Bu halkları betimlemek üzere ortak terimler kullanılmaya başlandı. Genel bir başlık altında "*vahşi*" ya da "*ilkel*" kavramlarıyla yaptıkları bu tanımlamalar, Batı'nın "*uygar*" ve "*ileri*" olarak tanımladıkları, kendilerini referans alarak yaptıkları değerlendirmelerdi.

Nasıl sosyoloji büyük ölçüde üniversite dışındaki sosyal reform derneklerinin faaliyetleriyle başladıysa, antropoloji de (ilk etnoloji olarak) daha çok üniversite dışında yer alan kâşiflerin, seyyahların ve Avrupa güçlerinin sömürge idarelerinde görevli memurların çalışmalarıyla başladı ve sosyoloji gibi sonradan üniversite disiplini olarak kurumlaştı (Gulbenkian Komisyonu 1998:17).

İlk antropologlardan bazıları, Avrupalı ilk tarihçilerin evrensel tarihle ilgilenmeleri gibi, insanlığın evrensel doğal tarihine ilgi duysalar da dış dünyadan gelen baskılar onları belirli halkların etnografları olmaya yöneltti; çoğu çalışmaları için kendi ülkelerinin sömürgelerinde yaşayan halklardan birini seçti (örneğin, İngiliz antropologları Doğu ve Güney Afrika'da, Fransız antropologları Batı Afrika'da, Amerikalı antropologlar Guem'de ya da Amerikalı yerlilerin üzerinde, İtalyan antropologlar Libya'da araştırma yapıyorlardı). Bu da alan araştırmasına (ki bu yoldan ampirik araştırmaya dayalı bilimsel etosun ihtiyacı karşılanıyordu) ve bu alanda katılımcı gözlem yapmaya dayalı çok özel bir tekniğin geliştirilmesini

gerektirdi (Gulbenkian Komisyonu 1998:28).

'İlkel' ile 'uygar' ya da sömürge ile sömürgeci

Antropologların, genellikle incelenen halkı sömürgeleştiren Avrupalı gücün yurttaşı olmalarından dolayı, inceledikleri halklar ile yurttaşı oldukları sömürgeci ülkenin yönetimi arasında kimi misyonları (misyonerlerin yaptığı iş) üstlenmesi (Gulbenkian Komisyonu 1998:28), antropolojinin bir "sömürge bilimi" olarak algılanmasına yol açan ve pek de mesnetsiz olmayan bir yargı oluşturmuştur.

Bu yargıyı oluşturan pek çok çalışma olmasına karşın yine de şunu peşinen söylemek gerekir ki, bu tür bir antropoloji bilimsel etkinliğin kendisine ait değil, 19. yy sömürgeci politikasına ait şeylerdi.

Antropolojinin Batı dünyasına "içten" bakan diğer sosyal bilimlerinden daima ayrı bir konumu oldu. Antropoloji, Batı'nın kendisi olmayan öteki ile karşılaştığı ve kendisini daha üstün, ileri bir konuma yerleştirdiği yerden bakmasıyla ilk paradigmasını da kurmuş oldu: "*ilkel*" in "*uygar*" ın gözüyle anlaşılmaya çalışıldığı bir paradigmaydı bu. Her şey bu karşıt iki kavram ile tanımlanmaya başladığında ise diğer kavram üretimleri de bunlara bağlı olarak yapılmaya başlandı. ilkel, sömürge insanı; uygar da sömürgeci gücü.

Etnolojinin gelişmesiyle sömürge imparatorluklarının varlık koşullarının birbirine bağlılığı ortadaydı. Öyle ki, bağımsızlıklarını kazanan sömürge ülkeler, bu sosyal bilimlerin dâhını üniversitelerinden çıkarıp atmışlardır (Etnoloji, 124).

İngiltere, Fransa ve Amerika'da 19. yy'ın ilk yarısı ve sonrasında kurulan pek çok etnoloji derneğinin (1840'ların başlarında kurulan Amerikan Etnoloji Derneği, Paris Etnoloji Cemiyeti, Londra Etnoloji Derneği gibi) doğuşunda sömürgeciliğin siyasi-idari ve ideolojik ihtiyaçları ile bunlara karşılık vermesi beklenen "bilimsel" araştırmaların ve bunları da içine alan geniş çaplı kolonizasyon faaliyetlerinin yadsınamaz bir payı olmuştur. Böylece etnoloji, sosyal antropoloji, kültürel antropoloji sömürge döneminde Batı'nın yayılmak ve ele geçirmek istediği bütün topraklar ve deniz aşırı kıtalar üzerindeki halkların

ırk özelliklerini, dillerini, geleneklerini, kısacası "kültürlerini" öğrenmesinin, dolayısıyla içinde yaşayacakları ve yönetecekleri bu halkların hayatlarına müdahale edilmesi ve bir biçimde sömürge yönetimlerinin istekleri doğrultusunda dönüştürülmesi politikalarının sürdürülmesinin, "bilim" cephesinde aktörleri olarak iş görmeye başladılar (Özbudun, ders notları:2; Çubukçu 1994:30).

18. ve 19. yy sömürge döneminde, dünya üzerindeki teknolojik, ekonomik ve askerî üstünlüğünü tesis eden modern kapitalist Batı'nın gerek fizik gerekse de toplumsal kültürel dünyayla ilişkisi her zaman hegemonik bir nitelik taşımıştır. Her türlü gerçekliği bilebileceğine ve o gerçekliği denetleyip değiştirebileceğine inanan Batı'nın pozitif aklı, bu hegemonyanın güven dolu kurucu akıydı. Antropoloji de ilk zamanlar, inceleme nesnesi yaptığı 'öteki'lere bu hegemonik akılla bakarak netliğini kazandı.

Batı dünyası dışındaki toplumlara ve yaşam biçimlerine bu üstten bakış, sömürgeciliğin politik amaçları yanı sıra, 19. yy'ın söz konusu pozitif kafası ve Darwin'in evrim kuramının etkisiyle kültür kavramının tanımlanmasında "coğrafya" ve "ırk" faktörlerinin belirleyiciliği türünde bir teorik yaklaşımın da sonucuydu. Doğa bilimlerinde nedensellik kavramına bağlı olarak elde edilen sonuçların başarıları; ırk, coğrafya ve kültür kavramıyla ifade edilen olgular arasında nedensellik ilişkileri kurulması ve bunun bütün sömürge insanlarına, topluluklarına uygulanması sonucunu doğurdu (Çubukçu 1994:31). Kurumsallaşan antropolojinin ötekine yaklaşımı ilkin böyleydi.

'Doğanın bahsettiği uygarlık' mı!

Bu yeni bilimin, insan doğasının ve gelişiminin fizik bilimlerdeki kadar kesin ve evrensel olan yasaları bulacağı düşünülüyordu; bu yasalar keşfedilince de bunlar Avrupalı yöneticilerle diğer halklar arasındaki yönetsel ilişkileri düzenlemede kullanılacaktı. Evrimci bir bakışla ilk antropologlar, karşılaştıkları ve inceledikleri Avrupa dışı sömürge ülkelerdeki halkları ve kültürleri Avrupa kültürünü en son ve ileri uygar kültür olarak nitelendirip ilkel, geri ve uygarlık dışı diye tanımladılar. İlkelerin bu şekilde araştırılması hem Batı uygarlığının köklerinin -ilk hallerinin- ne olmuş olabileceğine dair ipuçları verecekti, hem de "ilkel"leri uygarlıkla tanıştıracaktı (Özbudun, ders notları:2,3).

Batı'nın antik coğrafyacılarından beri gelen, dünyayı kendi coğrafyalarından ve insanları da kendilerinden ibaret sayan "etnosantrik" duyuş ve düşünüşleri sömürgecilik koşullarıyla da güçlenerek 18. ve 19. yy'da kurulmaya başlanan coğrafya derneklerinin, etnograf-

ya çalışmalarının, filoloji ve antropoloji faaliyetlerinin beslendikleri ve esinlendikleri kaynaklar oldular. Sömürgelerde yaşayan "ilkel" insanlar ne kadar "insan" a benziyor olursa olsunlar, sonuçta kendilerine ait bir uygarlıkları -Batı'ya benzer-, sömürgecilerin kendi zenginliklerini tanımlamakta kullandıkları kavrama uygun bir kültürleri söz konusu değildi. Onların davranışları ve manevi hayatlarının ürünleri ancak yaşadıkları çevrenin doğasıyla, kendi biyolojik-fizyolojik özellikleriyle açıklanabilir ve tanımlanabilir "doğal" fenomenlerden ibaretti! (Çubukçu 1994:31)

Avrupalıların ilkel halklar diye tanımadıkları insanlarla karşılaşmaları, Avrupalıların da bu topluluklara çok benzediği varsayılan kültürlerden evrim yoluyla türediği biçimindeki "kültürel evrimcilik" kuramının gelişmesine yol açtı. Kültürel evrimcilik, kültürlerin kesintisiz bir süreç içinde basit biçimlerden daha karmaşık biçimlere doğru geliştiğini ileri sürüyordu. Ancak, antropologlar Batılılara benzemeyen toplumsal yaşam biçimleri içinde ve zamansal olarak çok daha eski çağlarda yaşadığı düşünülen bu insanların kendileri gibi gelişmeyip, kültürel evrimin alt basamaklarında yer alırlarını açıklayamıyorlardı. Cerek bu olguyu açıklamak gerekse de sömürgeciliğin bu halklar üzerindeki tahakküme dayalı varlığını onları "uygarlaştırmak" gibi ideolojik manipülasyonu haklı göstermek üzere fizik antropolojinin verilerine dayalı kuramlar geliştirildi. Fizik antropolojinin sunduğu çalışmalarla genel olarak antropoloji, kültürel evrimin farklı basamaklarındaki kültürleri "ırk" ve "coğrafya koşulları" ögelerine bağlı olarak açıklamaya başladı. Bu insanların ve kültürlerin farklılığı, onların biyolojik-fiziksel yapılarından ve onu belirleyen coğrafi çevrenin özelliklerinden kaynaklıydı! Ama yine de "doğa"nın Avrupalılara nasıl olur da "uygarlık" yaratacak bir çevre bahsettiği sorusu açıkta kalıyordu. Gerçek, dönemin köle ticaretiyle ilgiliydi.

Köle ırklarının yararına kölecilik!

1684 yılı gibi erken bir tarihte ilk fizik antropologlardan sayılabilecek Francois Bernier, ırkları Avrupalılar, Uzakdoğulular, Siyahlar ve Laponlar vb. biçiminde sınıflandırmış ve Laponları "alçak hayvanlar" olarak nitelendirmişti. Irk kuramları olarak ortaya çıkan benzerlik betimlemelerinde Avrupalılar -beyazlar- sınıflandırmanın en üstüne en insan olarak, zenciler de hayvanlara en yakın olarak en alta yerleştirilmişlerdi. Bu açıkça ırk kuramlarını ırkçı öğretiler biçiminde içeriklendiren antropologların "antropoloji bilimi"ni köle tacirlerinin çıkarlarına alet etmeleriydi. Böylece antropoloji biliminin çıkışıyla, ırkçı görüşler din yerine bilime(!) dayandırıl-

maya başlandı (Şenel 1993:66).

Levi-Strauss antropolojinin ilk günahını, salt biyolojik olan ırk kavramı ile kültürlerin sosyolojik ve psikolojik oluşumlarını birbirine karıştırmakla işlediğini yazar ve ardından bunun, antropolojiyi tüm sömürü ve ayrımcılık yöntemlerinin meşrulaştırmasına götürdüğünü ve çıkışı olmayan bir çemberin içine hapsedmeye yettiğini belirtir (Levi-Strauss 1997:20).

Alaeddin Şenel, Leinhardt'ın *Social Anthropology* adlı yapıtından şu açıklamaları aktarır:

"19. yy ortalarında, o zamanlar etnoloji adıyla bilinen antropolojinin yerine "insanın yönetsel bilimi" [açıkçası insanları yönetme bilimi] gibi bir bilim önerildi. Bu başlık altında antropoloji son derece bilim dışı bir dönemden geçti. Örneğin Londra Antropoloji Derneği Başkanı James Hunt, eski antropologların filantropik (insansever) tutumlarına karşı, katı ırkçı bir önyargı izleyerek, antropoloji öğrencisinin görevinin her ırkı yerine oturtmak olduğunu söyledi. Çevresindekileri, beyin çanağı büyüklüklerine göre, altısı zencilerin altında, altısı zencilerin üstünde ve bir de zenciler olmak üzere dünyada 13 eşitsiz ırkın bulunduğu inandırdı. Amacı, çağında zenci köleliği üzerine çıkan tartışmada zenci köleliğin sürmesinden yana olanları desteklemektir. Ona ve çevresindekilere göre, kölelik bir efendi ırkla kuracakları ilişki onlara gelişme olanaklarını sağlayacağı için köle ırklarında yararlıydı." (Şenel 1993:66)

Yine Alaettin Şenel'in aynı kaynaktan aktardığı şu sözler, antropoloji ile sömürgeciliğin ilişkisini açıklayan niteliktedir:

"Sosyal antropoloji genellikle hükümetlerin [sömürge yönetimlerin] uygulamada karşılaştıkları sorunlarına ve moral (etik) sorunlarına koşut olarak ilerledi... Sosyal antropolojinin gelişmesi o yüzyılın genişleyen Avrupa imperatorluklarının karşılaştıkları moral sorunlar ile hızlandı. İkel halkların doğalarının ve statülerinin, kolonilerin onlara karşı sorumluluklarının ne olduğu sorunları, onların üç yüzyıl önce İspanyol yöneticilerinin karşılaşıp din bilimde tartışılan sorulara benzer sorunlarla karşı karşıya kalmalarına yol açtı. Bu soruların ilki kolonileştirilen halkların onları kolonileştirenler gibi insan olup olmadıklarıydı." (Şenel 1993:66)

Uygulamada Antropoloji

Evans Pritchard, *Sosyal Antropoloji* (1951) adlı eserinin "Uygulamalı Antropoloji" bölümünde "Sosyal antropoloji çalışmasının amacı nedir?" diye sorar ve hemen ardından bu sorunun "İkel toplumlara dair bilginin kullanımı nedir?" sorusunun farklı bir biçimi olduğunu yazar (Pritchard 1998:123).

İngiliz sosyal antropolojisinin ikinci kuşak antro-

pologlarından sayılan Evans Pritchard, açıkça hiçbir kuşkuyla yer vermeksizin, sosyal antropolojiyi sömürge (koloni) yönetimlerin fethettikleri topraklardaki halkları yönetmede ve eğitmede karşılaştıkları sorunları çözmeye onlara yardımcı olan, ihtiyaç duydukları bilgiyi sağlayan ve onlar için bir şekilde yol açıcı bir işleve sahip olan bir bilim olarak değerlendirmiştir.

"Sosyal antropologlar çoğunlukla ilkel toplumları çalıştırdıklarından, topladıkları bilgiler ve ulaştıkları sonuçlar açıkça ilkel halkların yönetimi ve eğitimi problemiyle epeyce ilişkilidir. Kabul edilmeli ki, eğer bir koloni yönetiminin siyaseti, reisleri vasıtasıyla bir halkı yönetmek ise, reislerin kimler olduğunu, onların fonksiyonlarının, otoritelerinin, ayrıcalıklarının ve yükümlülüklerinin ne olduğunu bilmesi faydalıdır. Yine eğer, bir halkı onların yasalarına, adetlerine uygun olarak yönetmeye niyetleniyorsa bir kimse, önce, bunların ne olduğunu anlamak zorundadır." (Pritchard 1998:123)

Yazar antropologumuz, antropolojinin koloni yönetimleri içindeki değerini şu sözlerle anlatır:

"Yönetimle ilgili olarak sosyal antropolojinin değeri genel olarak yüzyılın başından beri kabul edildi ve hem koloni bakanlığı hem de koloni yöneticileri antropolojik eğitim ve araştırmaya artan bir ilgi gösterdiler. Geçen birkaç yıldır, harp okulu öğrencileri görev almadan önce diğer eğitim kursları arasında Oxford'da ve Cambridge'de ve son zamanlarda Londra'da sosyal antropoloji eğitimi aldılar." (Pritchard 1998:124)

Pritchard, kitabının başka bir yerinde de misyonerlerin antropolojiye olan ilgilerini anlatır. Kimi misyonerlerin antropoloji kurumlarında başkanlık yapabildiklerini ve antropoloji bilgisinin, etkili görevlerini yerine getirmekte kendilerine yardım ettiğini en çok idareciler ve misyonerlerin fark ettiğini de belirtir. Şöyle yazar:

"... bireysel olarak birçok misyoner, antropolojiye derin ilgi duydu ve antropolojinin kendi çalışmaları için değerini algıladılar. Misyonerlerin tutumunu, şimdiye kadar yazılan antropolojik monografilerden birinin yazarı olan İsveç Romande Mission'undan Pesteur Junod güzel bir şekilde ifade eder. Pesteur Junod, bu kitapta yer alan bilgileri toplamadaki maksadının, kısmen bilimsel kısmen de yönetici ve misyonerlere yardım etmek ve yerlilere dair Güney Afrika düşüncesini aydınlatmak olduğunu bize anlatır. 'Bilim için çalışmak soylu bir davranıştır; ancak çalışma arkadaşlarıma yardım etmek daha soylu bir davranıştır.'" (Pritchard 1998:127-128)

Antropolojinin sömürgeci yönetimlerle olan bağları dolayısıyla incelediğimiz bu kitapta aktardıklarımıza benzer çok çarpıcı ifadeler vardır. Öyle anlaşılıyor ki, antropologumuzun antropolojinin sömürge

yönetimlerin bir tür "bilim" cephesindeki ayağını oluşturduğu yönündeki fikirleri kendi döneminde (kitabın 1951 yılında yazıldığını düşündüğümüzde) yadırganmadan kabul görmüş genel geçer düşünceler olsa gerek.

Antropolog Pritchard, koloni imparatorluklarının eğitimciler, jeologlar, botanikçiler, tüccarlar, tarım memurları, veterinerler gibi mesleki teknik uzmanlara sahip olmalarına benzer şekilde memur antropologlara sahip olmalarını, yönetimin idari ihtiyaçları için gerekli görür. Bunu, antropologların yönetilecek halkın kendine özgü moral ve zihinsel yeteneklerini; sosyal ilişkilerini, istek ve arzularını herkesten daha kesin bir biçimde ortaya çıkarmasındaki becerilerine bağlar (Pritchard 1998:132).

Pritchard daha da ileri giderek koloni yönetiminin antropologlardan beklenenlerin uygulanacak politikalara bilimsel veri sağlamanın da ötesine geçip, herhangi bir politik uygulamanın yaratacağı muhtemel sonuçlarla ilgili öngöründe bulunma isteklerine kadar uzanmasını gayet olağan ve doğal karşılar (Pritchard 1998:133).

Son olarak Edward Saidin "Oryantalizm" için söylediğini sömürgecilikle olan ilişkisi içindeki antropoloji için de söyleyebiliriz: Antropoloji uzun zaman boyunca sömürgeciliğin keşif kollarından biri olarak çalışmıştır.

Ancak daha önce belirttiğimiz gibi, bu, bilim olarak antropolojiden kaynaklı değil, onu kuşatan 19. yüzyıl sömürgeci politikalarının ürünüdür. Ve günü geldiğinde sömürgeci köklerini eleştirerek yadsımasını da bilmiştir. ✨

Kaynakça

- Tayfun ATAY, 2000 "Kavram Kargaşası-Bilim Adamları Çatışması". Folklor/Edebiyat içinde sayı:22.
- Aydın ÇUBUKÇU, 1994 Kültür ve Politaka. İstanbul: Evrensel Basım Yayım.
- Bozkurt GÜVENÇ, 1997 İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gülbenkian Komisyonu 1998[1996] Sosyal Bilimleri Açın (Çev.: Şirin Tekeli). İstanbul: Metis Yayınevi.
- Adam KUPER, 1995 İlkel Topluların İcadı. (Çev.: İsmail Türkmen) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Claude LEVİ-STRAUSS, 1997 İrk, Tarih ve Kültür. (Çev.: Haldun Bayar, Reha Erdem, Arzu Oyacıoğlu, Işık Ergülen) İstanbul: Metis Yayınevi.
- Robert MİLES, 2000 İrkçılık. (Çev.: Sibel Yaman) İstanbul: Sarımal Yayınevi.
- E. Evans PRITCHARD, 1998 Sosyal Antropoloji. (Çev.: Fuat Aydın, İrfan İnce, Muharrem Kılıç) İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Alaeddin ŞENEL, 1993 İrk ve İrkçılık Düşüncesi. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Ta çito bîr kir

Ma bi tavo barx di çerondin
Li goze
Goze poş molon
Ta çi zü bîr kir

Ma bi dasti hav digirt
Ga barjori
Ga barjori
Em di bozyon
Em tav parparikon difirron
Ta çi zü bîr kir

Lisar konye
Konyê jeri
Min bi çangon ov dido ta
Ta bi çangon ov dido min
Bi çangî xo sorik
Ma vadixor waki zamzam
Ta çi zü bîr kir

Li bin dore
Dorê güze
Güzê mazin
Min gulik do ta
Guliki sor
Ta gul bin kir
Min tu bin kir
Ta gul bin kir
Min tu bin kir
Ta çitu bîr kir

Li sar arde
Li bin ozmên
Li bar çovî istewricon
Dast bî daston
Çov bi çovon
Ma sond xor bi novi xode
Ta çi zü bîr kir

Di wara
Di biwe
Li çovî min binera
Gu bi sar dilixoda
Halo biwe
Mol nakatê
Xêr naxoze
Ta çi zü bîr kir
Ta çito bîr kir

Lâtif Mahmat

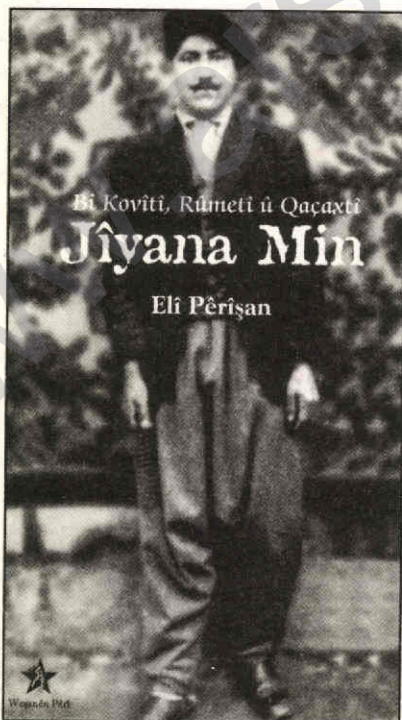
Bîranînên welatparêzekî dilpak

LOKMAN POLAT

Di diroka Kurdistanê ya nûjen de navçeya Licê keleha welatparêziyê û berxwedanê ye. Ji dema serihildana Şêx Seidê nemir heta dema niha gelê navçeya Licê herdem li dijê dagirkeriyê derketiye, têkoşa ye. Welatparêzên kurd ên licêyî ji bo azadiya gel û rizgariya welat têkoşîneke bêhempa meşandine, şer kirine, bedel dane, hatine girtin, li zindanan razane, çûne sirgûnê, çûne serê çiya, li bajaran ketine nav tevgera demokratîk û her wiha herdem di nav tevgerê de meşiyane, têkoşiyane.

Li navçeya Licê hem di dema serihildana Şêx Seidê nemir de û hem jî di dema şerê panzdeh salan de malbata ku herî zêde bedel da, şehîdên wan çêbûn û zilamên wan ketin heps û zindanan, malbata bi navê "Mala Perîşanê" ye. Dewleta dagirker bi zilm û zordariyê, bi kirinên hovane ev malbat bi rastî jî perîşan kiriye. Li çiya û bajaran, li heps û zindanan gelek keç û xortên malbata Perîşanê şehîd ketin. Lê, kesên vê malbatê jî bîr û bawerîya xwe ya ji bo doza neteweya kurd bi paş ve gav neavêtin û her li doza neteweyî xwedî derketin, ji bo azadiyê têkoşiyar, kar û xebata xwe domandin.

Yahya Perîşan şexsiyeteke jîr û zana yê vê malbatê bû. Ew dilsozê gelê kurd bû, parastvanê doza neteweyî û demokratîk bû. Ew şexsiyeteke wisa zana bû ku, zanîna wî wekî deryayê bêser û ber bû, wekî filozofekî zanistê civakê û ramanê bû. Ew di heps û zindanan dagirkeran de, di nav erxwedaneke bêhempa de şehîd ket. Cihê wî wisa zû bi zû nayê tijikirin. Divê gelê kurd şexsiyetên wekî Yahya Perîşan yên jîr û zana her tim bi bir bine. Yahya Perîşan û hemû şehîdên

Kurdistanê dê di nav dilê gelê kurd de herdem bijin.

Berhemek li ser jiyaneke

Eli Perîşan jî welatparêzekî dilpak e ku jî malbata Perîşan e. Dema ez pê hesiyam ku wî bîranînên xwe nivîsiye, gelek kêfa min hat. Pirtûka wî ya bi navê "Bi koviti, rûmetî û qaçaxti JIYANA MIN" jî Weşanên Pêrî, li Stenbolê hatiye çapkirin. Pirtûk 128 rûpel e.

Eli Perîşan, di sala 1932'yan de li navçeya Licê jî dawayîk bûye. Niha ew 74 salî ye. Wî jiyaneke têr û tije bi kar, xebat û têkoşerî derbas kir. Jiyana wî di nav refên tevgera azadîxwaz a kurd de derbas bûye. Ew welatparêzekî dilpak, dilsozê gelê xwe ye û ji bo doza neteweya kurd di nav têkoşîna gelêrî de cih girtiye. Niha wî jiyana xwe bi zimanê xwe yê zikmakî, bi kurdiya şerîn nivîsiye.

Wî di dawîya pirtûka xwe ya bi navê "Jiyana Min" de "raman û hêviyên xwe" nivîsiye. Di esasê xwe de raman û hêviyên wî raman û hêviyên malbatên kurd, kes û şexsiyetên kurd in. Wekî ku ew jî dibêje, her çiqas wî ew qas pir zor û zehmetî ditiye, eziyet û cefa xwariye jî, bîr û baweriyên wî neşkiyane û wî tu car dev ji fikir û ramanên demokrasiyê û welatekî azad û serbixwe bernedaye, jî fikrên xwe bi paş ve gav neavêtiye. Mantalîteya wî her dem parastina doza neteweya kurd, parastina mafê mirovan û demokrasiyê bûye. Daxwaza dilê wî hêvîdariya jî bo demokrasiyê, wekhevîyê, azadiyê û serxwebûnê şadî peyda bûne, bextiyariya gelêrî ye. Di pêşeroja gelê kurd de heger rojên şad û bextewar pêk bê, azadî û jinaneke bi rûmet bê sazkin, ev bi saya têkoşîna kesên welatparêz yên wekî Eli Perîşan û hemû şehîdên Kurdistanê dê pêk were. Welatparêzên dilpak yên wekî Eli Perîşan bi kar û xebata xwe, bi têkoşîna xwe bûne rûknê doza neteweya kurd. Cihê wan di nav rûpelên têkoşîna doza neteweya kurd de ciheke bi qîmet û rûmet e.

Ew xizmetkarê gelê xwe bû

Niha ez ê bi kurtahî behsa serpehatiyên Eli Perîşan (ku wî bi xwe di pirtûka jiyana xwe de aniye zimên) jî xwendevanan re bi kurtahî rave bikim. Bi min digel jiyana Eli Perîşan jiyana Wezîr Perîşan jî balkêş e û divê rojeke bê nivîsîn. Wezîr Perîşan jî wekî Eli Perîşan welatparêzekî jîr û dilpak e û wî jiyana xwe daye xizmetaarker û gelê kurd û her weha wî jî bo doza neteweya kurd kar û xebat kiriye, têkoşiyaye.

Wezîr Perîşan yek ji wan şoreşger û welatparêzê destpêkê yê salên 1970'yî ye. Di xebata ji bo doza neteweya kurd a salên 1975-80'yî de ew gelek aktîf bû. Di protestoya xwepêşandana li dijê serokê partiya faşîst – MHP – ê Alpaslan Turkeş de wî serî kişand û bi pêşewatiya Wezîr Perîşan û hevalên wî û bi xwepêşandana gelê Amedê ya bi girseyî A. Turkeş nikaribû bikeva nava bajarê Amedê. Wezîr Perîşan ji ber çalakiyên girseyî û xebatên siyasî gelek caran hatiye girtin, di heps û zindanan dewleta dagirker de razaye. Di dema desthilatdariya cunta faşîst ya leşkerî de – dema diktatoriya Kenan Evren ê faşîst de – Wezîr Perîşan hatiye girtin, şkence ditiye û di Zindana Amedê de razaye. Jîyan û têkoşîna Wezîr Perîşan bi serê xwe dibe romaneke bedew. Bi hêviya ku rojêke romana jîyan û têkoşîna wî bê nivîsin.

Elî Perîşan sêwî dimîne

Niha em li çend dimenên jiyana Elî Perîşan binêrin. Elî Perîşan di sala 1932'an de li Licê ji dayik bûye. Ew hê kurekî 6 salî bûye, diya wî çûye ser heqîya xwe û ew li ber destê dêmariye wekî sêwîyekî mezin bûye.

Elî perîşan di sala 1951'ê de li ser bûyereke pevçûnê dibe mehkûm û derdikeve çolê. Paşê ew bi qaçaxî derbasê binxetê – Suriyê – dibe. Ew demêke li wir li başûrê biçûk ê Kurdistanê dimîne û vedigere bakurê Kurdistanê. Demêke li ser vegera wî derbas dibe û ew tê girtin, dikeve hepsê. Lê belê ew ji hepsê direve û dişa dibe qaçax û firarê romê. Ji ber neçariyê ew careke din dişa diçe binxetê. Li wir demêke dirêj dimîne û paşê ji wir diçe başûrê Kurdistanê. Ew li başûrê Kurdistanê jî tê girtin û di zindana bajarê Misûlê de şeş mehan radize. Ji hepisxaneyê Misûlê wî dibin zindaneke nav çolê. Ew sal û nîv jî li wir dimîne. Ew li zindanê dest bi çalakiya birçibûnê dike. Hikûmeta Îraqê wî bi paş ve dişîne Suriyê. Wê demê li Tirkîyê efûya giştî derdikeve û ew vedigere bakurê Kurdistanê.

Elî Perîşan di serpêhatiyên xwe de behsa erdheja Licê jî dike. Di erdhejê de ez ji ketim binê xanî. Ez û Yahya Perîşanê gorbihuşt li cem hev, li qehwa Elî Çawîş rûniştibûn, erdhej çêbû û em ketin bin diwarê qehweyê. Yahya bi giranî birîndar bûbû û ez bi sivikahî. (Yahya Perîşan çend car jî bo ku alikariya hêza çekdaran kiribû, cenazeyê gerîlan ji çiya anîbû û gerîla li mala xwe hewandibû hatibû girtin. Paşê zilamê JÎTEM'ê ê bi kodnavê Yeşîl, zilamekî ji malbata Hesên Deger kuşt û kuştina wî kirin ser Yahya Perîşan. Dewletê bi qestî û bi derew Yahya Perîşan girt kir zindanê. Yahya li zindanê nexweş ket, dewletê nehişt ku bê dermankirin û ew ji ber nexweşiya penceşêrê –qanserê– li hepisxanê çû ser heqîya xwe. Yahya Perîşan insanekî pir zana bû. Kurdperwerekî pir baş bû. Zarokên wî jî hemû jîr û zana ne, kurdperwer in,

dilpakê welatê xwe ne û li doza neteweya xwe xwedî derdikevin, têdikoşin. Ji xwe keça Yahya –ku navî Rojbîn e– di çiya de çekdar bû û paşê dil ket, dadgeha dagirker 36 sal ceza dane kê.)

Piştî hatina cuntaya faşîst ya leşkerî –Kenan Evren û konyesê wî – gelek şoreşger û welatparêzên kurd hatin kuştin û girtin. Hinek zilamên partî û rêxistinên – ku xwedêgiravî ew qadîrên siyasî û rêvebirên rêxistinên bûn– di berxwede nedan, di lédanê, şkencê de hatin pişkafîtin, xeber dan, wekî bilbilê axifin û navên hevalên xwe yê rêxistinî dane polîsan. Bi navê Ali Kemal zilamekî tirsonek hate girtin, di şkencê de bizdiya û wî navên gelekên da. Ali Kemal navê Elî Perîşan jî dide û ji navçeya Licê Elî Perîşan û deh hevalên wî digirin, bi wan şkence dikin. Lê, ji bo ku Elî perîşan tu sêceke qebûl nake û di şkencê de liberxwe dide, dadgeha dagirkeran neçar dimîne û wî berdidin.

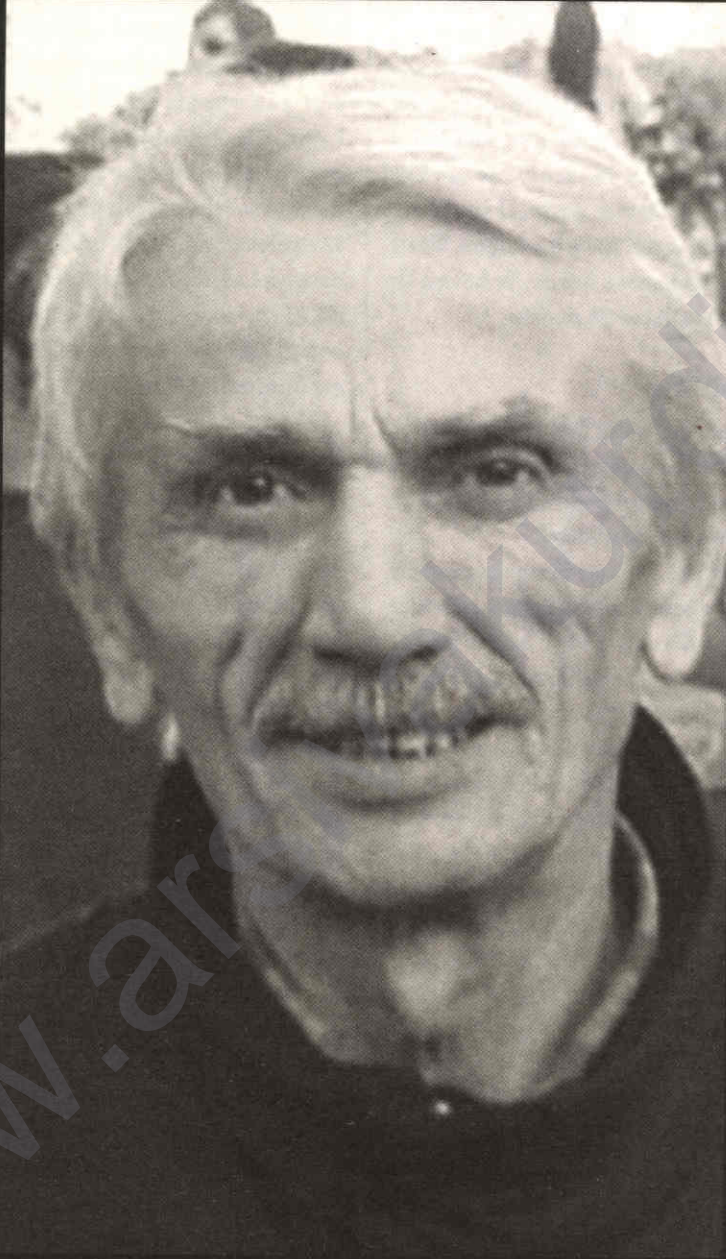
Ew di çalakiyan de cih digire

Elî Perîşan di greva birçibûnê ya Licê de û di çalakiyên ku li dij dewleta dagirker pêk tê de bi aktîfî cih digire, alikariya hêza çekdaran dike, li cenazeyên gerîlan xwedî derdikeve, gerîlan bi merasimên girseyî binax dike. Her wiha zarokên Elî Perîşan jî bi aktîfî di nav tevgera azadixwaz a kurd de cih digirin. Keça wî Fevziye li Enqereyê dixwîne û li wir di nav rêxistineke siyasî ya kurd de kar û xebata demokratîk dike. Kurê wî Mistefa û keça wî Dibistan diçin çiya û beşdarê nav refên hêza çekdar dibin û dibin gerîla. Elî Perîşan dişa tê girtin û şkenceyê nedîtî pê dikin. Zextê dewleta kemalist a dagirker li ser mala malbata Perîşanê zêde dibe. Ji wî malbatê gelek tene girtin û hinek jê jî şehîd dikevin. Serkan Perîşan jî di zindanê jî alî hêzên dewletê ve tê kuştin, şehîd dibe.

Kurê Elî Perîşan yê biçûk ku navê wî Bahoz e di çar-desaliya xwe de li Stenbolê faşîstekî dîkujê. Kurê wî yê bi navê Mistefa li çiya dibe takîm qomutanî yê gerîlan, lê paşê ew jî êsîr –dil– dikeve destê dagirkeran. Dadgeha dewleta dagirker 36 sal ceza didine wî. Keça wî Dibistan jî li Bodromê di çalakiyêke bombeyî de şehîd dikeve. Elî Perîşan cenazeya keça xwe ji Bodromê tîne li Amedê bi merasimeke girseyî defin dike. Lê wêca keça wî ya bi navê Evîn tê girtin. Sedema girtina Evînê di merasima gelêriya definkirina xwişka wê de ji guldesteyek çeleng çêkiriye û li ser çelengê nivîsiye "Tu dixtora mirovahiyê yî". Loma polis wê digrin û dibin.

Nivîsa danasîna pirtûka jiyana Elî Perîşan dirêj bû. Serpêhatiyên wî, ango tiştên ku hatine serê wî divê bê zanîn. Elî Perîşan licî ye û wekî ku ew jî dibêje: "Licê nayê salixdanê, lê divê mirov bibîne û lê bijî... Mirovên licî bi jîrbûna xwe û bi welatperweriya xwe jî navdar in." ❀

Şeref Aydın'dı...

hem de komünist...

TİR **J UNUTMAYACAK!**

Töre, Sıla ve kadın ezilmişliğinin saklanan yüzü

YRD. DOÇ. NAZAN ÜSTÜNDAĞ

(Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü)

"*Namus/Töre Cinayetleri*" konusu uzun süreden beri gazetelerin gündeminden düşmüyor. Biz kadınlar için bu bir anlamda sevindirici bir gelişme. Çünkü kadınların kendi aileleri tarafından infaz edilmeleri gerçekten de kadın erkek eşitsizliğinin ve kadın bedenine gündelik olarak uygulanan şiddetin en zalim suretlerinden biri. Ancak konuyu uzun süredir gündeme taşımak için mücadele vermiş kadın örgütleri ile medyanın konuyu ele alış biçimlerinin birbiri ile son derece çatıştığını söylemekte de yarar var. Eşitsizliğin her türlüsüne karşı çıkan birçok kurum açısından bakıldığında medyanın konuyu ele alış biçimi kadınların bedeni üzerinden hızla kurulan ve özellikle Kürtlere yönelmiş yeni bir iktidar stratejisi-

edilmesin diye binbir dalavereyle kızlarını Mardin'e getirip ağayla evlendirmesiyle, yani berdelde, başlıyor. *Sıla* kardeşinin ölmemesi uğruna bir süre sonra duruma razı gelse de ve yavaş yavaş yakışıklı ve aslında töreye karşı, iyi mi iyi ağaya hisler beslemeye başlasa da, kaçma umutlarından henüz vazgeçmiş değil. Bu arada biz seyirciler *Sıla*'nın İstanbullu genç bir kıza doğalmışçasına atfedilen inişli çıkışlı hisleri çerçevesinde Mardin'in töre panoramasını izlemeye davet ediliyoruz. Arka fonda çalan "*töre töre, olur mu kul kula köle*" dizeleri eşliğinde *Sıla*'yla beraber her bölüm bir başka namus meselesine, kızların istemedikleri erkeklerle evlenmelerine, babaları tarafından okula gönderilmemelerine, tecavüze uğrayıp hamile kalınca tek se-

nin habercisi gibi gözüküyor. Bu iktidar stratejisinin nasıl çalıştığını ve kadınlara yönelik şiddetin önem kazanmasının faturasının kimlere ve nasıl kesileceğinin en güzel örneği, belki de gösterilmeye başladığından beri oldukça geniş bir seyirci kitlesini ekrana bağlayan *Sıla* dizisi...

Sıla ve 'ötekiler'...

Sıla, oğullarına ameliyat parası bulmak adına kızlarını İstanbul'da zengin bir aileye evlat veren bir ailenin, gene oğulları ağanın kızını kaçırdıca, infaz

çenek olarak tecavüzcüyle evlenmesi –ki yoksa söz konusu kız abisi tarafından öldürülecektir– ve kan davasına egzotik bir şaşkınlıkla bakmaya davet ediyoruz. İyi mi iyi ağa, her seferinde başka bir yol var mı diye araştırırken, kötü ve acımasız akrabaları onu "*töre yapılmaz uygulanır*" diyerek susturuyorlar.

Sıla tüm bunlar olurken, didaktik ama saf bir sesle aşirete doğruyu, haklıyı ve çağın gerekliliklerini öğretiyor, "*gelin ağa*" olmanın ayrıcalığını kullanarak bu "*çaresiz*," "*zavallı*" ama "*iyi*" halkın sorunlarını dile getiriyor. Mücadelesi çoğu zaman boşa çıksa da, *Sıla*

la yavaş yavaş olgunlaşıyor ve "öteki"yi sevmeyi, hatta "öteki"nin dilinden konuşmayı öğreniyor. Öyle ki tecavüze uğramış kız kardeşini öldürmek için ağa evinden çıkarmaya gelmiş abi, *Sıla* "adam olsaydın da kız kardeşine sahip çıksaydın" deyince son derece yaralanıp kendini öldürüyor.

Adı üstünde *Sıla* bir dizi ve kurgusal, yani burada gerçekler gösterilmiyor diye şikayet etmenin anlamı yok ama kurduğu dünyanın siyasi ve sosyal hayattan beslenişini ve onları besleyişini düşündüğümüzde paniğe kapılmamak elde değil.

Tüm siyasi ve sosyal dönüşümlerden bağımsız olarak resmedilen bölgede, gene tüm bunlardan bağımsız ve sadece zayıfın aleyhine işlemeye programlanmış değişmez bir kanunlar bütünü gibi sunulan töre... *Sıla*'nın ötekine bakarak ve onu kurtarmaya çalışarak olgunlaşışı... Kadınların çaresizlik içinde İstanbullu *Sıla*'ya sığınışı... Ve medeni *Sıla*'nın Mardin'de erkek iktidarını dize getirebilen tek kadın oluşu... Fonda tüm bunlara rağmen gene de iyi kalmayı, sevmeyi başarabilen bir sıradan insanlar, zavallılar ordusu...

Peki bunlar da mı töreden!

İngiltere'de 19. yüzyıl boyunca çok çeşitli yazarların, Hindistan'da kocaları ölünce kadınların kendilerini yakmalarını anlatarak, Hindistanlı kadınların ne denli kurtarılmaya muhtaç olduğunu ve erkeklerinin ne canavar olduğunu anlatışını mı hatırladınız, yoksa

Amerika'nın Afganistan'a müdahalesini gene kadınların çaresizliği üzerinden meşrulaştırmasını mı?

Türkiye'de de dünyada olduğu gibi kadınlar eziliyor. Ama ne sadece Kürt kadınlar eziliyor, ne de sadece "töre" –ki bu değişmez ve her olaya ezbere cevabı varmış gibi resmedilen töre ne menem bir şeydir, tam da aslında yasasının değişmez ve tek doğru olarak kurulması modern devlete ait bir huy mudur gibi soruları es geçiyorum– tarafından eziliyorlar. Örneğin ben üniversitede yıllarımı polis tarafından bekaret testine maruz bırakılan ve (bakire olmalarına rağmen) bu aşağılama karşısında intihar eden kızların hayaletiyle yaşadım... Örneğin Türkiye'de üniversite camiasında dahi taciz ve dayatın ciddi şekilde sürdürüğüne dair araştırmalar var... Örneğin Türkiye'nin dört bir yanında eski/yeni sevgilileri tarafından yaralanan, öldürülen liseli kızların haberleri geliyor kulağımıza... Türkiye'de hâlâ kadınların çoğu sosyal güvensiz enformal sektörlerde asgari ücretin altında bir maaşa çalışıyor... Kadınların çocuklarını emanet edebilecekleri ucuz yuvalar ve kreşler olmadığı için birçok kadın işe giderken çocuklarının üstüne kapıyı kilitliyor, bütün bir gün kaygı ve merakla hayata devam ediyor, belki de eve döndüğünde sobadan zehirlenmiş çocuklarının cesetleriyle karşılaşılıyor... Anneler kendi çıkmazları içinde çocuklarını öldürüyor, tecavüzlerine seyirci kalıyor... Türkiye'de *Sıla*'nın Mardin'ine şefkat ve sonsuz bir kurtarma içgüdüsüyle bakan cumhuriyetçiler türbanlı kızları eğitim hakkından mahrum kılmak için ellerinden

geleni ardına koymuyor... Ve gene Türkiye'de İzmir ve İstanbul'un bütün ülkeleri geride bırakarak çocuk pornografi sitelerine en çok girilen şehirler unvanını kazandığına dair haberler yeni yayınlandı...

Tüm bunlar ola dursun biz Türk orta sınıfları, aç gözlülükle ve uslanmazca gene gözümüzü "doğu"ya diktik. Üstelik de yıllardır bölgede insan hakları, kadın hakları çevresinde örgütlenmiş, kadınların hayatını kolaylaştırmaya çalışan, fonları kısıtlı, özverileri çok, örneğin SELİS gibi, yerel kadın derneklerini görmezden gelip İstanbul'dan gelen, eğitilmiş kadının saf ve adaletli sesine kulak vererek...

Değim gibi mesele *Sıla* meselesi değil. *Haydi Kızlar Okula Kampanyası*'nın o yürek yırtıcı "Baba beni okula gönder" fon müziği çevresinde hareketlenen aktörleri düşünün... Hatırlanmalı ki halihazırda bölgenin çoğu gecekondu mahallesinde ilkokul yok, köylerde öğrenciler ya taşınmalı sistemle aç bulaç okullara gidiyor ya da yedi yaşlarında ailelerinden ayrılıp Yatılı Bölge İlkokulları'na gidiyorlar. Kız yurtları, ortaokul sayısı son derece kısıtlı. Siz bu şartlarda kızlarınızı gönül rahatlığıyla okula gönderir miydiniz?

İntihar eden kadınların sayısının artışına karşı kitlesel şaşkınlığı, namus cinayetlerine yönelen git-tikçe keskinleşen laneti düşünün... Peki polis gücüyle ya da ekonomik ambargolar sonucu göç ettirilmiş insanlarla dolu, her yönden, ekonomik, siyasi, kültürel olarak hadım edilmeye çalışılmış bölgede kadın ve erkek olmanın tüm yollarını tıkayıp, onurlu bir geleceği imkansız hale getiren, kadınları çaresiz bırakan, erkekleri işsiz, mülksüz bırakıp tüm erkekliklerini şiddet gösterilerine teslim eden töre miydi?

Kadınların bölgede yapılan tetanos aşısı kampanyasından, kısırlaştırılmaya çalışıldıklarını düşünerek kaçmaları ve saklanmaları karşısında bu kadar da kandırılmışlık olmaz değişimizi düşünün... Peki ama sağlık ocaklarının kilometrelerce uzak olduğu, hastanelerde saatlerce sırada beklendiği, üç dakikada ilaç yazılan, yolları bozuk, suları bulanık, devletin jandarma aracılığı ile tanıdığı mahallelerde yaşayan kadınların, devlet büyük bir ısrarla kapılarına dayanınca paniğe kapılmaları çok mu anlamsız? Kendi iyiliği için yapıldığı söylenen siyasetlerin çoğunun faturasının da gene kendilerine kesildiği bölge kadınları tetanos aşılara hücum mu etmeliydi?

Yine de bir umudum var. Belki de *Sıla* İstanbul'a geri gelir, 'öteki' aracılığıyla öğrenmiş olduğu kadın-erkek eşitsizliğinin kendi hayatındaki derin izdüşümlerini, eski sevgilisinin ona çaresiz bir çiçekmiş gibi yaklaşımının altındaki ataerkil var oluşu keşfediverir. Belki de *Sıla* 'öteki' aracılığı ile vardığı "olgunluğu" ile Türkiye feminist mücadelesinin içine katılabilir! ☀

Dîtinhezare

"ji bo keçika Omerî"

Ji nasîna te ve,
welatê sar ê bakur
bi tîna "Evîneke Xwedayî"
"Evîneke Pîroz"
germ e!
Ji hebûna te ve,
ronahiya roja ku piştî nîvro
şermokî û şermezar dibû,
niha geş e,
peroş e,
ey sakiya ber dilê min,
ji destê te şerabeke meyxweş e...
Dibêjin; "Mêrikê xerîb kor e!"
bi salan xerîb mame,
bêyî ku hay ji koriya xwe hebim.
piştî "tevizînok"ên te,
li xwe mikûr hatim,
pê hesiyam,
te evîna hemû serdeman,
di kurtemaweya
awirên efsûnî de daye min.
Dîtinhezara min!
meşwerdeka min,
çavreşa min,
dilê dilê min,
kilê çavên dayîka min.
Berîya dîtina çavên melûl,
bi gotinên evînî dikeniyam.
Lê niha li kuçe û kolanan
li bêje û xetên mîna;
"Filankesê, ji filankeso hez dike!"
digerim...

Salihê Kevirbirî

Kürt film festivalleri ve Kürt sineması

DEVİRİM KILIÇ*

Yedinci sanat olarak da bilinen; tiyatro, resim, fotoğrafçılık, şiir, roman ve müzik gibi sanatların izlerini de içinde barındıran sinemanın biz Kürtler için önemi giderek daha iyi anlaşılıyor. Kürtlerin sinemaya ilgisi artarken Kürt yönetmenlerin ve filmlerinin başarı haberlerini de duyuyoruz. Dünyanın bir ucundan yeni bir Kürt yönetmenin adını ya da Kürt filmlerinin önemli festivallere davet edildiğini daha sık duyar olduk. Ayrıca her yıl sayıları giderek artan şekilde dünyanın farklı ülke ve şehirlerinde Kürt film festivalleri düzenleniyor.

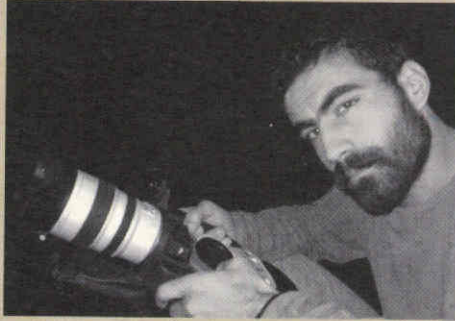
Kürt yönetmen Bahman Ghobadi, filmlerine destek almak için şu anda Irak Cumhurbaşkanı olan Celal Talabani'yle görüşmesinde şöyle demiş: *"Bize destek verin, bir sinema filmi 25 bin peşmergeden daha etki-*

kullanımı ve kurgusuyla dikkat çekici.

Yine genç Kürt yönetmenlerden Arin İnan Arslan'ın ikinci kısa filmi olan *"Si û Ba"* da siyah-beyaz ve diyalog içermeyen bir film olmasına karşın çok şey anlatan, derin çağrışımları olan, tarzıyla da apayrı bir yerde duran harika bir yapıt, ki bu film İstanbul'da Sony Pictures tarafından düzenlenen festivalde de en iyi film seçildi.

Film festivallerinin yarattığı olanaklar

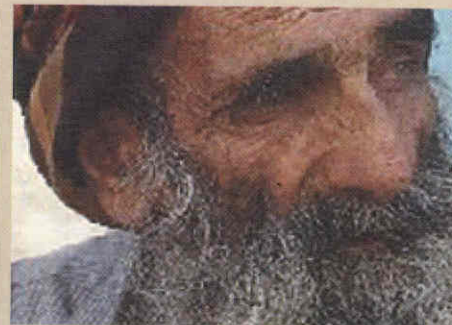
Dünyanın dört bir yanında Kürt film festivalleri düzenleniyor. Bu film festivalleri bile Kürt sinemasının yükselişinin önemli bir göstergesidir. İlk olarak 2001 yılında Londra'da başlatılan Kürt film festival-

Arin İnan

Si û Ba

Can Baz

li olabilir. Gerçekten de sinemanın sanatsal bir anlam dili olarak etkileme gücü çok önemli. *"Bir fotoğraf karesi bin kelimenin anlatacağını anlatmaya yeter"* denir ya, öyleyse bir sinema filminin ve hatta bir film karesinin bile yüzbinlerce kelimeyle anlatılacak duygu ve düşünceleri yansıtmaya kapasitesinde olduğu bilinmeli. Dünyada yaşamakta olan en iyi 100 yönetmen arasında adı geçen Ghobadi'nin yaptığı etkili ve güzel filmlerle, uluslararası festivallerde yakaladığı başarı grafiği ve aldığı ödüller Talabani'ye söylediği sözü doğruluyor elbette.

Almanya'da yaşayan genç Kürt yönetmen Özay Şahin'in *"Can Baz"* adlı belgesel çalışması oldukça etkileyici ve çarpıcı bir film. İstanbul'da sokaklarda yaşayan ve tiner bağımlısı olmuş bir Kürt gencinin dramını yansıtan belgesel tarzı, çekim tekniği, kamera

leri bugün üç kıtada sekiz şehirde (Londra, Berlin, Frankfurt, Köln, Hamburg, Paris, Montreal) düzenlenmektedir. Hatta bazı festivaller sadece kısa filmlere (belgeseller de dahil) ayrılmıştır. 2007 Martında düzenlenmesi planlanan *Melbourne 1. Kürt Kısa Film Festivali* ile iki yıldır İngiltere'nin Manchester şehrinde Kürt Yaratıcı Film Merkezi tarafından düzenlenen *Zamawand* adlı kısa film festivali gibi... Ayrıca Güney Kürdistan'ın Hewler şehrinde 2005 yılında birincisi düzenlenen *Kürdistan Kısa Film Festivali*'ni de unutmamak gerek. Bunun yanı sıra Ocak 2007'de Güney Kürdistan'ın Zaxo kentinde de *1. Zaxo Video Clip Festivali* düzenleneceğini belirtelim. Tüm bu festivaller her yıl düzenli olarak gerçekleşemese de tarihi değerinde organizasyonlardır.

Kürt film festivalleri bir *'Kürt Sineması'* fikrinin

olgunlaşması ve Kürt yönetmenleri, özellikle genç yönetmenleri teşvik edici olduğu için oldukça anlamlı ve önemlidir. Aynı zamanda izleyicileri Kürt filmleriyle buluşturması, yönetmenleri ve yönetmenlerle izleyicileri bir araya getirmesi açısından da işlevseldir. Ayrıca özellikle diasporada düzenlenen festivalerin Kürt yönetmenlerin filmlerini daha geniş kitlelere ulaştırma anlamında 'pazarlama' imkanı da sunmakta. Şu haliyle, her ne kadar ayakta durmayı başarsa da, Kürt sineması henüz kendine ait bir 'sektörel' altyapıya sahip değil. Ortada ne Kürt yönetmenleri finanse edecek bir kurum, ne de buna gönüllü prodüktörler var. Kürt yönetmenlerin her biri, bireysel ilişkileri olsa da, birbirlerinden bağımsız çalışmakta, filmlerini yaparken ihtiyaç duydukları finansmanı çoğu zaman sağlayamamakta veya teknik ekip yetersizliğinden dolayı birçok proje de rafa kaldırılmaktadır. Umur Hozathı'nın 'Perperik' projesi gibi... Ya da yaşadıkları ülkelerde bir şekilde finansman bulabilen yönetmenler de bu finansmanı 'hak edebilmek' için konularını 'işin kılıfına' uydurmak zorunda kalmakta. İşte bütün bu nedenlerden dolayı Kürt yönetmenler sürekli maddi-manevi destek bulamamaktan

mek mümkün, Kürt halkının içinde bulunduğu sosyal ve siyasal koşullarla yakından ilişkilidir. Ama işte tam da bu nedenle sinemaya daha da fazla önem verilmesi gerekir. İçinde bulunduğumuz sosyal ve siyasal durumu yansıtmak, acılarımızı, sevinçlerimizi ve taleplerimizi ifade etmek için sinemadan daha etkili bir sanatsal araç olamaz. Yılmaz Güney'in *Yol* filminin, sadece Kürtlerin değil, dünya sinema seyircisinin hafızalarında edindiği etkiyi hatırlamak yararlı olacak; *Yol* filmi birçok sinemacı tarafından dünyada şimdiye kadar yapılmış en güzel 150 film arasında sayılmaktadır.

Tabii ki sinemaya sadece bir 'araç' olarak da bakılmamalı. Böyle dar bir yaklaşım sinemasal üretimlerin niteliğini düşürecek, filmleri basit slogansız görüntüler seviyesine indirecektir. Sinema bir sanat dalı, hem de en kapsamlı ve belki de en etkileyici sanat dalı olduğuna göre, ona sanatsal kaygılarla yaklaşılmalı ve bu sanatsal yaklaşım içerisinde duygu ve düşünceler yansıtılmalı. Kürdistan'da ortalama bir yönetmen için bile konu sıkıntısı olmayacağını söylemeye gerek yok. Her köyde, her şehirde ve hatta her bireyde filmi yapılabilecek inanılmaz konular var. Hem trajik, hem de komik. Ama önemli olan hem konu seçiminde hem de

Si û Ba

Si û Ba

Özay Şahin

şikayet ediyorlar. Dünyanın başka ülkelerinde en az yüz yıllık geçmişiyle muazzam bir sinema sektörü oluşmuştur. İşte böyle bir ortamda bir Kürt sinema sektörünün oluşumunda ön adımlar olduğu için de bu film festivallerini önemsemeliyiz. Bu anlamda Diyarbakır başta olmak üzere Kürt şehirlerinde de benzeri festivallerin düzenlenmesi elzemdir. Çünkü festivaller yönetmenlere filmlerini izleme/gösterim olanağı sunduğu kadar, Kürt sinema izleyicisi yaratma açısından da gereklidir. Çünkü seyircisiz bir sinemanın anlam taşımayacağı da ortada.

Sanatsal kaygı gözetilmeli

Şunu da belirtmek gerekir ki Kürt sinemasının yaşadığı sorunlar, ki doğum sancıları olarak nitelendirir-

tür ve tarz konusunda esnek olmaktadır.

Şüphe yok ki Kürt sineması birçok eksikliğine ve olanaksızlıklara karşın gelişmeye devam edecek. Dünya sinema çevrelerinde hak ettiği yeri almaya başlayan Kürt sineması asıl vatanı Kürdistan'da daha fazla kök salacak ve böylece Kürt yönetmenler ve filmleri de "Türk", "İran" veya "Fransız" filmi olarak değil de "Kürt filmi" olarak anılacaktır. Her şeye rağmen kameraya âşık olmayı başaran Kürt sinemacılara başarılar! ✨

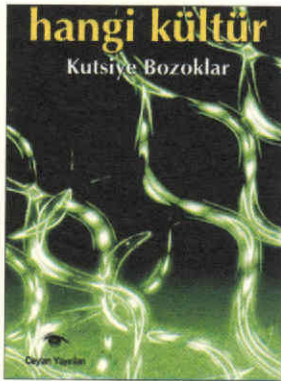
* Avusturalya'da Melbourne La Trobe Üniversitesi'nde Sinema Bölümü'nde master öğrencisi, www.kurdishcinema.org (www.kurdishcinema.com) web sitesinin editörü.

e-mail: kurdishcinema@hotmail.com

Hangi Kültür

Kutsiye Bozoklar

Ceylan Yayınları

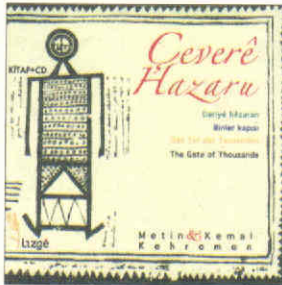

Kutsiye Bozoklar bu kitabında kültür konusunu irdeleyiyor. Okurları; emperyalist kültür endüstrisinin müzik, plastik sanatlar, edebiyat, sinema, televizyon, medya vb. alanlarındaki çarpıcı uygulama ve görüngülerine doğru yolculuğa çıkarıyor. Kitapta kültür sorunu, ezilenlerden yana, sınıfsal bakış açısıyla ele alınıyor, tartışılıyor. Hangi kültür sorusuna, yaşamın çeşitliliği ve zenginliği düzleminde yanıtlar aranıyor.

Çeveré Hazaru

Metin ve Kemal Kahraman

Lızgê Mûzik

Kahraman kardeşler, 2002 yılında çıkardıkları Meyman albümünden sonra Lızgê Mûzik etiketiyle yayınlanan "Çeveré Hazaru/Binler Kapısı" isimli yeni çalışmalarıyla bir kez daha dinleyicileriyle buluşuyor. "Çeveré Hazaru/Binler Kapısı"

isimli bu çalışma, Dersim bölgesinin bugüne kadar ihmal edilmiş sözlü inanç-ibadet literatürünü örnekleyecek bir alan çalışması olarak hazırlanmış. Çalışma, çoğu ilk kez yayınlanan otantik eserlerle, Dersim kültür coğrafyasının konuya ilişkin sözlü birikimine dikkat çekiyor.

Albümde, biri dışında tamamı geleneksel toplam 10 eser yer almakta. Bunlardan 7'si Zazaca, 1'i Kürtçe ve 2'si ise Türkçedir.

Munzur O!

Zelemele

Lızgê Mûzik

Zelemele olarak tanınan Mehmet Ali Güler, Şele ve Amey-me adlı yayınlanmış iki albümünden sonra *Munzur O* adlı albümüyle tekrar dinleyicileri ile buluşuyor. Albüme adını veren 'Munzur O' adlı birinci şarkı, Tunceli'de Munzur vadisi üzerinde yapılmak istenen barajlara karşı sanatçının

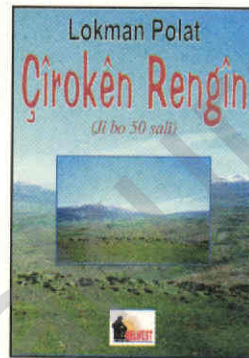

çağrısını anlatıyor. 'Munzur O', Dersim'te novelaro? (Hey Munzur! Dersim için nö-bettedir.) 9 eser ve 1 remiksten oluşan albümdeki eserlerin tamamının söz ve müzikleri sanatçıya ait. Albümde Zazaca hip-hop, rap, rock ve pop soundlarının yanı sıra daha yerel formda bestelenmiş eserler yorumlanmış.

Çîrokên Rengîn

Lokman Polat

Weşanên Helwest

Bi navê "Çîrokên Rengîn" pirtûkeke nû ya kurteçîrokên Lokman Polat derket. Wî li derveyê welêt, angû li Ewropayê gelek pirtûkên kurteçîrokan, roman û kurteroman weşand. Hinek pirtûkên wî li Stenbolê jî hatin çapkirin û gihîştin destê xwendevanên kurd yê li welêt.

Ev pirtûka nivîskar ya hîlbijartina kurteçîrokan jî bo pêncsalîya wî, diyariya wî ya jî bo xwendevanan e. Em hêvîdarin ku xwendevanên kurd van kurteçîrokan bi dilxweşî bixwinin.

Kijan kurteçîrok jî kijan pirtûka nivîskar hatiye wergirtin û ew pirtûka wî di kijan salî de hatiye weşandin, li dawîya kurteçîrokê hatiye nivîsîn.

teheir romanî

Harput'taki Hayalet

Metin Aktaş

Belge Yayınları

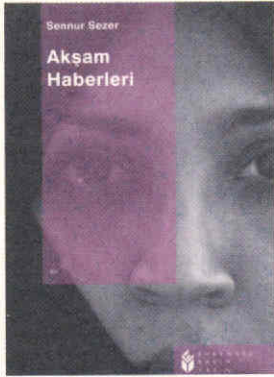

Bazen yaşanan büyük acılar, dağa-taşa, toprağa-suya ve gökyüzüne siner. Burada çarpıcı bir Harput öyküsü yer alıyor. Bu öyküde bir genç kızın tarihsel bir trajediyle örülmüş ve günümüze varan izlerini bulacaksınız, onun dinmek bilmeyen çığlığını ve üstü betonla kapatılan bir minarenin sırrını...

Akşam haberleri

Sennur Sezer

Evrensel Basım Yayın

Akşam Haberleri, yaşanan günlerin şiir aynasından yansısı. Fotoğrafların, çığlıkların, gurbetlerin sözcüklere sığdırılmaya çalışılması. Unutulmuş masalların kardeş kaynaklardan doğup birbirine benzemez anadillerle anlatımı belki de. Ağıtların yerini sevda türküleri alsın diye...

Yazdan Kalma Bir Gün

İstanbul öyküleri

Adnan Özyalçınar

Evrensel Basım Yayın

Kitap, semtleri, sokakları, yaşananlarıyla İstanbul'u anlatıyor. Bir çeşit İstanbul haritası da denilebilir buna. Yok olmuş, yok edilen İstanbul sokakları. Değişen, değiştirilen İstanbul'dan görüntüler.

Yazar, öykülerinde, kenar mahallelerde yaşayan yoksul İstanbul halkının insanca yaşamalarının nelere bağlı olduğunu okuyucuya göstermek istiyor.

Mirin

Evdile Koçer

Weşanen Aram

Heta niha gelek nivîs û çîrokên Evdile Koçer di kovar û rojnameyên kurdî de derketin. Lê yekem pirtûka wî ya çîrokan derdikeve.

Di "Mirin"ê de êşa kurdan, koçberî, jîyan û bêriya kurdan hene. Çîrokên bi navê Behr, Resim, Ode, Cendek, Hesp, Bir, Berf, Berfin, Cuhar û Mirin bi awayeke hosteti hatine rêstin.

Bu İş Yerinde İnşaat Var

M. Şehmus Güzel

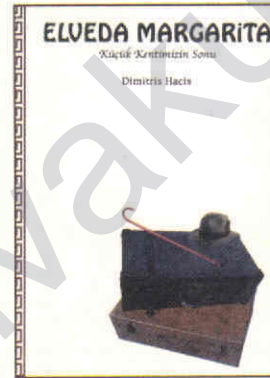
Kitapta yazarın daha önce büyük çoğunluğu yayınlanmamış 30'a yakın yazısı yer alıyor. Yazılar, denemeler, öyküler, anılar biçiminde karışık olarak kitapta kendisine yer bulmuş. Bir kitapta yazarın farklı yönlerini bir arada görmek isteyenlere..

Elveda Margarita

Küçük Kentimizin Sonu

Dimitris Hacıs

Belge yayınları

Öyküler adı söylenmemiş olsa da Yanya olduğu anlaşılan küçük bir taşra kentinde geçiyor. Kentte değişen ekonomik ve sosyal şartlara ayak uyduramayan insanların giderek daralan dünyasını anlatıyor.

Öykülerden bazıları İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanıyor. Hepsisi de, kentin kent soylularına da alt sınıflarına da gerçekçi bir üslupla yaklaşmış öyküler.

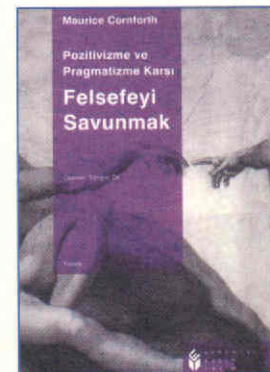
Pozitivizme ve Pragmatizme Karşı

Felsefeyi Savunmak

Maurice Cornforth

Çev: Tonguç Ok

Evrensel Basım Yayın

Maurice Cornforth'ın pozitivizm eleştirisi, işçi sınıfının teorik (ideolojik, felsefi, kültürel) mücadelesinin güncel ihtiyaçları bakımından son derece büyük bir önem taşıyor. Eser, öncelikle felsefeyi, farklı sınıf çıkarlarını temsil eden değişik akımlarıyla tanımak açısından önemli bir kaynaktır.

Mucadele	Xwişka bavê mirov	Notayek	Temen	Rojek	Bêjînga mezin	Girêba, asaw	Sembola Azotê	Pirtûka ola Zerdûstiyê		
Edebiyat	Biyografi		Kelb, kûçik	Bi herêmî dayik (berewajî)	Arsenek (berewajî)	Ramyar	Tenî			
↳		Hebestvanê ku isal 100 saliya wî ye Girov						Eşîr		
Hece			Cih, şîn, Peyva telefonê (berewajî)	1	Xweliya êgir		Mêweyek Nebatek bi pel a domdirêjî			
Cadir		Peyvek bangkirinê Rêçûn, ger				Genimê hêrandî Mengî Cejn	Xwendina tîpekê			
Sewq, ronîya çavan										Tîpa 6'an
Beyek hunerê		3						Dengdarê 'Were' Hemwelaî	Xweska mezin Navekî mîran	
Têbînî, not						Ava cilên şûstî		Xwendina tîpekê kurdî Afrîncek	Tîpa duyem Sembola	Tîpa dû L'yê
Sembola Karbonê	Tîpa du F'yê	Benê dirûtinê Sembola Azotê								
↳	Beyek hunerê									
Bajarek Parastgehu Mesîhiyan	2	Rêz, sire	Tevgera hewayê Rewş, wezîvet	Dewy, cih Dijbera şêrîn	Xwarina bingehîn	Sembola Sodyumê (berespîşkî) Pêlav		Tîpa yekem		
↳		Futurolog Bersîva neyênî			5		Stusyona mezin a trenan			
Paytexta Asûrîyan			Zanista binayata gewdeyê					Sembola Iyotê		
↳	Notayek									
	Agir, alav		Kesê bê zîman		Lî cîhanê çemek mezin		Nav, şun			

Amadekar: Davut Ozalp
Email: davutozalp@yahoo.com

Peyva Veşarî

KÜRT SORUNU
ve
DEMOKRATİK
HALKÇI ÇÖZÜM

S. CİHAN

EVRENSEL BASIM YAYIN

hamdi özyurt

ISSN 1305-4775-16

9 771305 477514